

4

**Millî Mücadele
Döneminde
Sivas**

**Sivas
During
the National Struggle**

Hüseyin Kalemli

Millî Mücadele Döneminde Sivas

*Hüseyin Kalemlî**

Özet

Vilayat-ı Sitte denilen altı doğu ilinden biri olan Sivas, Birinci Dünya Savaşı'nda cephe gerisinde kalmış ancak Kafkas cephesinin bütün yükünü çekmiştir. Birinci Dünya Savaşı sona erip Mondros Mütarekesi imzalandıktan sonra İtilaf devletlerinin Anadolu'daki işgalleri ve Türk milletini esaret altına sokmak için uygulamaya koydukları emperyalist politikalara karşı millî kararların alındığı bir merkez olmuştur. Osmanlı Devleti Mondros Mütarekesi'ni imzalayıp Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilirken İtilaf devletleri mütareke çerçevesinde Sivas'ın da içinde bulunduğu altı doğu ilini Ermeni toprağı olarak düşünmüş ve onlara vermeyi tasarlamışlardır. Sivas Rumlar için de Pontus hayali açısından önemli sayılmıştır. Bu duruma karşı Sivas'ta tepkiler yükselmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkması ve ardından Amasya Genelgesi'ni yayımlanması ile Sivas Millî Mücadele için önemli bir şehir konumuna gelmiştir. Amasya Genelgesi'nde Sivas'ta ulusal bir kongrenin toplanacağı duyurulmuş ve bundan sonra kongre hazırlıklarına başlanmıştır. Amasya Genelgesi kararlarından sonra Mustafa Kemal Paşa, Tokat, Sivas, Erzincan üzerinden Erzurum'a geçmiş ve önce Erzurum Kongresi'ne katılmıştır. Daha sonra bütün engelleme girişimlerine rağmen Sivas Kongresi hazırlıkları tamamlandığında kongreye katılmak üzere Sivas'a dönmüştür. Sivas Kongresi'nde daha önce bölgesel olarak toplanıp ulusal kararların alındığı Erzurum Kongresi kararları üzerinde bazı değişiklikler yapılarak bunlar bütün ülke için geçerli kılınmıştır. Samsun ve Amasya'da başlayıp Erzurum'da belirli bir aşamaya gelen Anadolu millî hareketi Sivas'ta tek bir yumruk haline dönüşmüştür. Sivas Kongresi'nden sonra İstanbul Hükümeti ile Anadolu millî hareketi arasında Amasya Görüşmeleri yapılmıştır. Arkasından İstanbul'da Son Osmanlı Mebusan Meclisi açılmıştır. İstanbul işgal edildiğinde Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanmıştır. Meclis açılırken Sivas'tan milletvekilleri seçilip gönderilmiştir. Millî Mücadele döneminde Sivas'ta Ankara Hükümeti'ne karşı iç isyanlar çıkmış ise de bunlar bastırılmışlardır. Bunların dışında Millî Mücadele'nin askerî başarıları Sivas'ta ciddi bir yankı yapmış ve meclise birçok tebrik ve kutlama telgrafı gönderilmiş, yardımlarda bulunulmuştur. Bu çalışma Millî Mücadele döneminde Sivas özelinde hazırlanan yayınlarla birlikte diğer araştırma eser ve hatıratlara dayanılarak yeniden bir değerlendirme ile oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Millî Mücadele, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Sivas, Yardım, Telgraf, Protesto, Tebrik

* Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, huseyinkalemlî[at]gmail.com, ORCID: 0000-0003-4522-7009

Sivas During the National Struggle

Abstract

Sivas, one of the six eastern provinces called Vilayat-ı Sitte, remained as the hinterland during World War I, but suffered from the entire burden of the Caucasian Front. After the end of the World War I and the signing of the Armistice of Mudros, it became a center where national decisions were taken against the occupations of the Entente Powers in Anatolia and the imperialist policies implemented to put the Turkish nation into captivity. While the Ottoman Empire signed the Armistice of Mudros at the end of the World War I, the Entente Powers considered the six eastern provinces, including Sivas, as Armenian lands within the framework of the armistice and planned to give these provinces to Armenians. Sivas was also considered important for the Greeks in the Pontus imaginary point and protests increased in Sivas against this situation. With Mustafa Kemal Pasha's landing in Samsun and the publication of the Amasya Circular, Sivas became an important city for the National Struggle. In the Amasya Circular, it was announced that a national congress would be convened in Sivas and after that the preparations for the congress began. After the Amasya Circular decisions, Mustafa Kemal Pasha went to Erzurum via Tokat, Sivas, Erzincan and first attended the Erzurum Congress. Afterwards, despite all attempts to prevent it, he returned to Sivas to attend the congress when the preparations for the Sivas Congress were completed. In the Sivas Congress, some changes were made on the decisions of the Erzurum Congress, where regional and national decisions were taken, and these were made valid for the whole country. The Anatolian national movement, which started in Samsun and Amasya and reached a certain stage in Erzurum, rallied in Sivas. After the Sivas Congress, Amasya talks were held between the Istanbul Government and the Anatolian National Movement. Afterwards, the Last Ottoman Parliamentary Assembly was opened in Istanbul. When Istanbul was occupied, the Turkish Grand National Assembly convened in Ankara and while the parliament was opening, deputies from Sivas were elected and sent. Although there were internal rebellions against the Ankara Government in Sivas during the National Struggle, they were suppressed. Apart from these, the military successes of the National Struggle had a serious repercussion in Sivas and many congratulatory and greeting telegrams were sent to the Assembly and also assistance was provided. This study was created with a re-evaluation based on other research works and memoirs together with the publications prepared in Sivas during the National Struggle period.

Keywords

National Struggle, Turkish Grand National Assembly, Sivas, Aid, Telegram, Protest, Greeting

1. Giriş

Sivas Tanzimat döneminde 8 Ekim 1864'te uygulamaya konulan Vilayet Nizamnamesi çerçevesinde vilayet merkezî haline getirilmiş, Amasya, Tokat ve Şebinkarahisar sancakları da Sivas'a bağlanmıştır. Bu idari teşkilat yapılanması Cumhuriyet döneminde sancakların vilayete dönüştürülmelerine kadar devam etmiştir.¹ 31 Mayıs 1920 tarihli kararla Tokat ve Amasya sancakları Sivas'tan ayrılmış ve müstakil olarak idare edilmeye başlanmıştır.² 5 Ağustos 1920 tarihli kararlar da Şebinkarahisar müstakil bir sancak haline dönüştürülmüştür.³ Böylece Sivas ile beraber Amasya, Tokat ve Şebinkarahisar'ın idari taksimatlarında 1920'den itibaren önemli değişiklikler meydana gelmiştir.⁴

31 Mayıs - 5 Ağustos 1920 tarihli kararlar alınıncaya kadar Sivas sancak merkezi ile birlikte 3 sancak, 22 kaza ve 65 bucak aynı sınırlar içinde yer almışlardır. Aynı idari taksimat içerisinde Sivas sancak merkezine bağlı 10 kaza bulunmuştur. Bunlar; Sivas merkez kazası, Aziziye, Hafik, Darende, Divriği, Gürün, Kangal, Şarkışla, Yıldızeli ve Zara kazalarıydı.⁵ Sonradan yapılan idari taksimat düzenlemeleri ile de Sivas'ın ilçe sayısında yine değişiklikler meydana gelmiştir. Buna göre günümüze kadar Sivas'ın ilçe sayısı 16'ya yükselmiştir. Bu 16 ilçe şunlardır: Sivas merkez ilçe, Akıncılar, Altınyayla, Divriği, Doğanşar, Gemerek, Gölova, Gürün, Hafik, İmranlı, Kangal, Koyulhisar, Suşehri, Şarkışla, Ulaş, Yıldızeli.⁶

İtilaf ve İttifak devletleri arasında Birinci Dünya Savaşı başladıktan sonra Osmanlı Devleti 29 Ekim 1914 tarihli Karadeniz baskını ile harbe fiilen İttifak devletleri grubunda katılmıştır.⁷ Dört yıl boyunca çeşitli cephelerde verdiği mücadelenin sonunda istediğini elde edememiş ve 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak savaştan çekilmiştir.⁸ Birinci Dünya Savaşı döneminde cephe gerisinde kalıp herhangi bir işgale uğramayan Sivas, mücadele edilen çoğu cepheye asker göndermiş, savaşın durumuna göre ordunun erzak ihtiyacının karşılanması ya da diğer gereksinimlerinin tedarik edilmesinde başka şehirlere göre daha farklı bir konumda bulunmuştur.

¹ Ömer Demirel, "Sivas", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 37, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2009, s. 281.

² *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, 30.18.1.1.1.2.4.

³ *BCA*, 30.18.1.1.1.8.11.

⁴ Sivas, Amasya, Tokat, Şebinkarahisar'ın 1920 yılı sonrası idari taksimatları hakkında şu kaynaklara bakılabilir. Sivas: Musa Şaşmaz, *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, C. XIII, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 265-398; Amasya: Musa Şaşmaz, *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, C. II, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 55-120; Tokat: Musa Şaşmaz, *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, C. XIV, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 73-166; Şebinkarahisar: Musa Şaşmaz, *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, C. XIV, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 7-10; Hasan Çağrı Şaşmaz, "İdari Yapılanmalara Karşı Hukuki Düzenlemeler", *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 5/1 (2022), s. 53-72.

⁵ Filiz Gemici, *Millî Mücadele'de Bir Vali: Sivas Valisi Mehmet Reşit Paşa (1868-1924)*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 34.

⁶ Demirel, "Sivas", s. 281.

⁷ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. IX, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999, s. 395-396.

⁸ Tolga Başak, *Türk ve İngiliz Kaynaklarıyla Mondros Mütarekesi ve Uygulama Günlüğü (30 Ekim - 30 Kasım 1918)*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2013, s. 182-202.

Sivas, Birinci Dünya Savaşı sırasında Kafkas cephesinin neredeyse bütün yükünü çekmiştir. Bunun yanında Osmanlı Devleti'nin bu cephedeki başarısızlığı karşısında Anadolu içlerine doğru göç eden muhacirlere ev sahipliği yapmıştır. Rusların doğudaki ilerleyişi karşısında Erzurum, Bayburt, Erzincan, Gümüşhane, Trabzon ve bölgedeki diğer şehirlerden Sivas'a yoğun bir göç hareketi olmuştur. Ermenilerin yaptıkları zulüm ve katliamlardan kurtulabilen Müslüman Türk ahali kitleler halinde ve hazırlıksız bir biçimde Sivas'a doğru göç etmek zorunda kalmıştır.⁹ Bunların bir kısmı da İç Anadolu'nun diğer şehirlerine yönelmiş ve içerilere doğru göç etmiştir.¹⁰

Savaş döneminde yaşanan bu göç hareketi ile birlikte süreç içerisinde Sivas'ta beslenme sorunu ortaya çıkmıştır. Şehirde halk sabahtan akşama kadar ekmek fırınlarının önünde beklemiş, düzgün şekilde pişirilmemiş bile olsa bir somun dahi alamadan evlerine dönmüştür. Ekmek bulamadığında patates ile ihtiyacını gidermiştir. Bu durum ortaya oldukça güç koşullar çıkarmıştır. Bunun için çok sayıda kimsesiz kadın ve çocuk Sivaslı hayırsever kadınların desteği ile hayatını sürdürmüştür. Bir kısım ahali bu yokluk içerisinde açlıktan hayatını kaybederken bir kısmı da bolluk içerisinde yaşamıştır.¹¹

Birinci Dünya Savaşı'nın genel şartları çerçevesinde muhacir meselesi ile birlikte Sivas'ın asker toplama merkezi olması, Suriye ve Beyrut'tan siyasi nedenlerle sürgün edilenlerin bir kısmının buraya gönderilmesi gibi hususlar vilayette asayiş ve güvenliğin bozulmasına yol açmıştır.¹² Bunun yanı sıra Sivas'ta Ermeni ve Rumların çetecilik faaliyetleri de olmuştur. Sivas'ta her iki grubun da yaptıkları çetecilik faaliyetleri tam bir iç güvenlik ve asayiş problemine yol açmıştır. Bu dönem içerisinde iki grubun birbirine paralel olarak asayiş ve güvenlik sorunları yaratmaları Sivas için önemli bir mesele haline almıştır.¹³

Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak Birinci Dünya Savaşı'ndan çekildiğinde de Sivas benzer bir durumla karşı karşıya kalmıştır. Mütareke sonrası için Sivas açısından söylenebilecek en bariz şey burada manzaranın iyi olmadığıdır. Şehrin nüfusu, ümrani, medeniyet vasıtaları, gençliği, sanat erbabı kişileri iyice azalmıştı. Askere giden gençlerin büyük bir kısmı geri dönmemişti. Köylerde erkek nüfus ya pek az ya da kalmamış gibi idi. Uzun süren savaş hayat pahalılığını arttırmış, sefalet aileleri yoksullaştırmış, her tarafta eşkıyalık çoğalmıştı. Anadolu'nun tam ortasında önemli ve işlek bir vilayet olan Sivas her açıdan oldukça kötü bir duruma düşmüştü.¹⁴

⁹ Mahmut Şener, *20. Yüzyılın İlk Çeyreğindeki Göçler ve Anadolu'nun Sosyo-Kültürel Yapısına Etkileri: Sivas Örneği*, Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021, s. 111-275.

¹⁰ Vehbi Cem Aşkun, *Sivas Kongresi*, İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri Koll. Şti, 1963, s. 49.

¹¹ Aşkun, *Sivas Kongresi*, s. 49; Ahmet Necip Günaydın, *Millî Mücadele'de Sivas 108 Gün 2 Eylül - 18 Aralık 1919*, Sivas: Sivas Vilayet Kitaplığı, 2019, s. 42.

¹² Şener, *20. Yüzyılın İlk Çeyreğindeki Göçler ve Anadolu'nun Sosyo-Kültürel Yapısına Etkileri: Sivas Örneği*, s. 176.

¹³ Süleyman Beyoğlu, "Sivas'ta Ermeni Faaliyetleri", *Arşiv ve Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Atilla Çetin'e Armağan*, Ed. Turgut Subaşı, Adapazarı: Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı, 2016, s. 79-94.

¹⁴ Ahmet Demirel, *İkinci Grup'un Kurucularından Salâhattin Köseoğlu'nun Millî Mücadele Hatıraları*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2017, s. 144

Mondros Mütarekesi'nin 24. maddesinde Sivas'ın da içinde bulunduğu Vilayat-ı Sitte denilen altı doğu ilinde herhangi bir karışıklık çıkarsa İtilaf devletlerinin buraları işgal hakkına sahip bulunacakları kayıt altına alınmıştı. Bu madde diğer illerle birlikte Sivas'ı bir işgal tehlikesi ile karşı karşıya bırakmış ve bölgenin Ermenilere verileceği düşüncesini ortaya çıkarmıştı.¹⁵ Ancak Sivas'ın konumu açısından bakılırsa Rumların da bölgede birtakım talepleri bulunmaktaydı. Pontusçu Rumlar Karadeniz Bölgesi'nde bir devlet kurma gayreti içerisinde girdiklerinde Sivas Vilayeti'ni de bu devletin sınırlarına dahil etmek istemekteydiler.¹⁶

Bununla birlikte o günlerde Ermeniler Sivas'taki Amerikan misyonerleri tarafından desteklenmişler ve istedikleri gibi hareket etmişlerdir. Özellikle aldıkları destekle şımarık tavırlar içerisinde Sivas halkının kendilerine karşı kin ve nefretini uyandırmışlardır.¹⁷ Sivas'ta Rumlar da Ermeniler gibi davranarak Türk halkını tahrik etmekten geri durmamışlardır. Bunun için hem Ermeni hem de Rum çeteleri diğer illerde olduğu gibi buranın da İtilaf devletleri tarafından işgalini sağlamak için harekete geçmişler, silahlı çeteler kurarak sık sık köy baskınları düzenlemeye başlamışlar, bu girişimleriyle Müslüman halkı yıldırmaya çalışmışlardır.¹⁸

Sivas'ta Ermenilere Amerikan misyonerleri tarafından yardım yapılırken Türk yetkili makamları hiçbir kontrole tabi tutulmayan bu yardımlara karşı seyirci kalmaktan öte bir şey yapamamışlardır. Muhtemel ki içleri iase maddeleri ile dolu denilen araçlarla bunlara cephane ve silah getirilmiştir. Ancak hükümet kuvvetleri tamamen zaafa uğradıklarından yabancı birine kimlik sormak bir tarafa bu araçların neler getirdiği ile dahi ilgilenememişlerdir. Hükümet kuvvetleri herhangi bir hareketi hissetseler dahi kanuni bir uygulama yapmaktan aciz kalmışlardır. Bunun için gizlice herkesin birer silah tedarik etmesi tebliğ edilmiştir.¹⁹ Rumlara dışardan verilen desteklerde de durum pek farklı değildi.

Sivas'ta belirtilen asayiş problemini bilinçli olarak kendi çıkarları için kullanmak isteyen Rum ve Ermeni çeteleri özellikle Aziziye, Hafik, Ladik ve Şarkışla kazalarında sık sık silahlı baskınlar düzenleyip, gasp ve cinayet olaylarıyla Müslüman halkı yıldırmaya çalışmışlar, jandarma ile çıkan çatışmalarda ölü olarak ele geçirildiklerinde durumu suiistimal etmişlerdir. Amerikan kamuoyuna kendilerinin haksız yere katledildikleri görüntüsü vermeye çalışmışlardır.²⁰ Bu durum diğer İtilaf devletlerine de yansıtılmış ve bu hareket tarzı Türklere yönelik bir baskı unsuru olarak geri dönmüştür.

¹⁵ Başak, *Türk ve İngiliz Kaynaklarıyla Mondros Mütarekesi ve Uygulama Günlüğü (30 Ekim - 30 Kasım 1918)*, s. 202.

¹⁶ *Türk İstiklâl Harbi VI ncı Cilt İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)*, Ankara: Gnkur. Basımevi, 1974, s. 283; Mehmet Okur, "Pontus Meselesinin Ortaya Çıkışı ve Karadeniz Bölgesi'nde Pontusçu Faaliyetler", *Karadeniz Araştırmaları*, 14/14 (Nisan 2007), s. 6-7.

¹⁷ Günaydın, *Millî Mücadele'de Sivas 108 Gün 2 Eylül - 18 Aralık 1919*, s. 42.

¹⁸ Ramazan Tosun, *Millî Mücadele'de Sivas*, Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1987, s. 6.

¹⁹ Aşkun, *Sivas Kongresi*, s. 50-51; Günaydın, *Millî Mücadele'de Sivas 108 Gün 2 Eylül - 18 Aralık 1919*, s. 43.

²⁰ Gemici, *Millî Mücadele'de Bir Vali: Sivas Valisi Mehmet Reşit Paşa (1868-1924)*, s. 36-37.

Genel olarak böylesi bir ortamda Sivas'ın da içinde bulunduğu Vilayat-ı Sitte'nin Ermenilere verileceği hakkında söylentiler artmış ve zaman zaman bu yerlerden resmi makamlara protesto mahiyetinde müracaatlarda bulunulmuştur.²¹ Vilayat-ı Sitte'de Ermenistan devletinin kurulacağı söylentileri diğer şehirlerde olduğu gibi Sivas'ta da halkı endişelendirmiş ve düşmana karşı örgütlenmeye sevk etmiştir. Bunun için bu dönemde Sivas'ta birtakım protesto gösterileri ve mitingler düzenlenmiştir.²² Gerçekleştirilen bu protesto gösterileri ve mitingler ilerleyen dönemde millî harekete destek konusunda olumlu etki yapmıştır.

Askerî açıdan ordunun yeniden yapılandırılması sürecinde Anadolu'da asayiş temin etmek amacıyla 1919 Nisan ayında üç müfettişlik meydana getirilmiş ve Ordu Müfettişliği sistemine geçilmiştir. Merkezi Erzurum olmak üzere teşkil edilen 9. Ordu Kıtaatı Müfettişliği teşkilatı 1919 Haziran ayında 3. Ordu Müfettişliği olarak yeniden düzenlenmiştir. Bu yapılanma içerisinde Erzurum'daki 15. Kolordu ile Sivas'taki 3. Kolordu beraber 3. Ordu Müfettişliğine bağlanmışlardır. Sivas aynı zamanda 3. Ordu'ya bağlı 3. Kolordu'nun merkezi durumundaydı. 3. Kolordu'nun iki tümeninden biri olan 5. Kafkas Tümeni Amasya'da, 15. Tümeni de Samsun'da bulunacaktı.²³

9. Ordu Kıtaatı Müfettişliği görevi 30 Nisan 1919'da Karadeniz Bölgesi'ndeki karışıklıkları giderip asayiş ve güvenliği sağlaması için Mustafa Kemal Paşa'ya verilmiştir. Ordu Müfettişliği görevi ile vazifelendirilen Mustafa Kemal Paşa'nın 16 Mayıs 1919'da İstanbul'dan hareketle 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasıyla Anadolu millî hareketi için yeni bir dönem başlamıştır. Bu sırada 3. Kolordu Komutanlığına Albay Refet Bey atanmış ise de millî harekete katılmasının duyulmasının ardından İstanbul Hükümeti tarafından yerine 13 Temmuz 1919'da Albay Selahattin Bey getirilmiştir.²⁴

Yukarıda Sivas sancak merkezi ve bu merkeze bağlı kazalar için belirtilen hususlar aynı dönemlerde Amasya, Tokat, Şebinkarahisar sancakları ve kazalarında da benzer şekilde cereyan etmiştir. Bu üç sancak merkezi başka başlıklar halinde ele alındıkları için durumları burada ayrıca detaylandırılmamıştır.

2. Sivas'ta Millî Teşkilatlanma ve Müdafaa-i Hukuk Yapılanması

Mondros Mütarekesi sonrasında Vilayat-ı Sitte'nin İtilaf devletleri tarafından her an işgal edilmesi tehlikesine karşı Meclis-i Mebusan feshedilmeden önce şark vilayetleri mebusları mecliste bir grup halinde toplanma gereği duymuşlardır. Toplantıda seçtikleri memleketlerin menfaatleri için ve Türk milleti adına hareket etmek amacıyla

²¹ M. Tayyib Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken Mondros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi'nin Açılışına*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, s. 32.

²² İlhan Haçın, *Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Sivas Mebusları ve Faaliyetleri (1920-1923)*, Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s. 3.

²³ Kâmil Erdeha, *Millî Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975, s. 76; Gemici, "Millî Mücadele'de Bir Vali: Sivas Valisi Mehmet Reşit Paşa (1868-1924)", s. 37.

²⁴ Erdeha, *Millî Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler*, s. 76; Gemici, *Millî Mücadele'de Bir Vali: Sivas Valisi Mehmet Reşit Paşa (1868-1924)*, s. 37-38.

bir grup halinde bulunmaya karar vermişlerdir.²⁵ Yine bu devrede bölgenin İstanbul'da bulunan ileri gelenlerinden bazıları Vilayat-ı Şarkîye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetini kurmuşlardır.

4 Aralık 1918'de İstanbul'da kurulan cemiyetin başkanlığına eski Bitlis Valisi Harputlu Nedim Bey getirilmiştir. Eski Beyrut Valisi Diyarbakırlı İsmail Hakkı, eski Bağdat Valisi Diyarbakırlı Süleyman Nazif, Diyarbakır Mebusları Feyzi ve Zülfi, Diyarbakırlı yedek subay Cavit, Sivas Mebusu Mehmet Rasim, Sivaslı Yedek Subay Abdülmüttalip Beyler,²⁶ Erzurum Mebusu Hoca Raif Efendi ile Erzurumlu Öğretmen Cevat Bey de cemiyetin kurucuları arasında yer almışlardır.²⁷

Vilayat-ı Şarkîye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti kurulurken amacı şark vilayetlerinin ortak tehlike karşısında korunmasını sağlamak olmuştur. Bu amacı cemiyetin yayın organı olarak seçilen *Hadisat* gazetesinde²⁸ "Vilayat-ı Şarkiyemizin Hukuku" başlığıyla da duyurulmuştur.²⁹ Cemiyet bölgenin Ermenistan'ın bir parçası olamayacağı konusunda kamuoyu oluşturma ve Osmanlı Devleti'nin ayrılmaz bir parçası olduğu hakkında yabancıları ikna etme hususunda propaganda faaliyetlerine ağırlık vermiştir.³⁰ Bunun için bir de İstanbul'da *Le Pays* adında Fransızca gazete çıkarılmıştır.³¹

İstanbul'da kurulan ve propaganda faaliyetlerine ağırlık veren Vilayat-ı Şarkîye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin şark vilayetlerinde halkı aydınlatma ve mücadeleye sevk etme noktasında pek etkili bir çalışma ortaya koyabildiği söylenemese de bu bölgelerde gerekirse cemiyetin birer şubesinin açılabilmesinin kabul edilmiş olması önemli bir husustur. Takip eden günlerde Doğu Anadolu'daki vilayetlerde kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri bu doğrultuda tesis edilmişlerdi.³² Bunların da bölge açısından ciddi çalışmaları olmuştur.

Vilayat-ı Şarkîye adına İstanbul'da bu gelişmeler yaşanırken aynı günlerde Sivas'ta iki örgütlü yapı bulunmaktaydı. Bunlardan birisi Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Sivas Şubesi idi.³³ Şubenin başında İlyaszade Halit Bey bulunuyordu. Fırkanın üye sayısı

²⁵ Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken Mondros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi'nin Açılışına*, s. 30.

²⁶ Bayram Sakallı, *Millî Mücadele'nin Sosyal Tarihi Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri*, İstanbul: İz Yayıncılık, 1997, s. 158; Cevat Dursunoğlu, *Millî Mücadele'de Erzurum*, İstanbul: Erzurum Kitaplığı, 1998, s. 18-19.

²⁷ Sinever Esin Derinsu Dayı, "Vilâyet-ı Şarkîye Müdafaa-i Hukûk-ı Milliye Cemiyeti", *Atatürk Ansiklopedisi*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2020, s. 1. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/vilayat-i-sarkiiye-mudafaa-i-hukuk-i-milliyeye-cemiyeti/> (Erişim Tarihi: 30.08.2022).

²⁸ Sakallı, *Millî Mücadele'nin Sosyal Tarihi Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri*, s. 159.

²⁹ Sakallı, *Millî Mücadele'nin Sosyal Tarihi Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri*, s. 159-160; İsmail Şen, "Vilayat-ı Şarkîye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti Erzurum Şubesi'nin Kuruluşu ve Atatürk'ün Cemiyete Katkıları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 16/47 (2000), s. 537-538.

³⁰ Sakallı, *Millî Mücadele'nin Sosyal Tarihi Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri*, s. 160.

³¹ Fransızca *Le Pays* gazetesini Sivaslı genç bir yedek subay olan Abdülmüttalip Bey çıkarmıştır. Dursunoğlu, *Millî Mücadele'de Erzurum*, s. 18.

³² Sakallı, *Millî Mücadele'nin Sosyal Tarihi Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri*, s. 160-161.

³³ Gemici, *Millî Mücadele'de Bir Vali: Sivas Valisi Mehmet Reşit Paşa (1868-1924)*, s. 38.

bilinmemekte ise de bunlar Şemsi Sivasi Dergâhı Şeyhi Recep Kâmil Efendi etrafında toplanmaktaydılar. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Millî Mücadele karşıtı hareket tarzı ortada olduğundan Sivas'ta da şubenin etkisi görülmekteydi.³⁴

Aynı sıralarda Sivas'ta İttihatçılar resmen dağılmış olduklarından kulüpleri yoktu. Resmi takibata uğramamak için ortada da görünmemekteydiler.³⁵ Bu yüzden şehirdeki millî teşkilatlanmada bazı gecikmeler yaşanmıştı. Durum böyle olunca Hürriyet ve İtilaf Fırkası Sivas Şubesinin karşısına ikinci örgütlü yapılanma olarak yeni açılan Vilayat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti Sivas Şubesi çıkmıştır. Bundan sonra Hürriyet ve İtilaf Fırkası Sivas Şubesi bir süre daha şehirde etkisini gösterse de zamanla gücünü kaybetmiştir. Bu durum millî hareketin etkisini arttırmasına göre de şekillenmiştir.

Daha önce İstanbul'da teşekkül eden Vilayat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin nizamnamesi çerçevesinde şark vilayetlerinde birer şubesi tesis edilirken bu bağlamda bir şube de Nisan ayında Sivas'ta açılmıştı. Ancak millî hareketin tam anlamıyla örgütlenemediği kararsız günlerde sadece iki kez toplanmaktan fazla bir şey yapamamıştı. Diğer sancaklarda açılan cemiyet şubelerinin durumlarının farklı olduğunu söylemek de mümkün değildi. Fakat 8 Mayıs 1919'da Sivas eski mebusu Mehmet Rasim Bey'in şehre dönmesinin ve 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkmasının ardından bu şubelerin çalışmaları canlanmıştı.³⁶

Mehmet Rasim Bey Sivas'a döndükten sonra cemiyetin başkan yardımcılığını üstlenmişti. Mehmet Rasim Bey'e göre kendisi Sivas'a geldiğinde hatırında kaldığı kadarı ile cemiyetin reis ve azaları şöyleydi: Müftü Hacı Abdurrauf Efendi, Bacanakzade Hamdi Bey, Darendeli Osman Efendi, Şekeroğlu İsmail Efendi, Sığırcızade Mustafa Hayri Bey. Mehmet Rasim Bey, bunlardan başka ismini anımsayamadığı iki kişinin daha cemiyet içerisinde bulduklarını belirtmiştir.³⁷ Bu hususta ilk başta cemiyetin Sivas şube başkanlığını Belediye Reisi Zihni Bey'in yaptığı bilgisini veren kaynaklar da bulunmaktadır.³⁸

Sivas'a 3. Kolordu Komutanı olarak gelen Albay Selahattin Bey'e göre de Vilayat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti Sivas Şubesi önceden pek girişimsiz olsa da Sivas eski mebusu Mehmet Rasim Bey'in çabası ve Mustafa Kemal Paşa'nın buraya istihbarat amacıyla ve kongre hazırlıkları için gönderdiği Miralay Doktor İbrahim Tali Bey ve Topçu Binbaşı Kemal Bey'in gayretleriyle çalışmalarını hızlandırmıştır. Albay Selahattin Bey ise

³⁴ Demirel, *İkinci Grup'un Kurucularından Salâhattin Köseoğlu'nun Millî Mücadele Hatıraları*, s. 143-144; Günaydın, *Millî Mücadele'de Sivas 108 Gün 2 Eylül - 18 Aralık 1919*, s. 47.

³⁵ Demirel, *İkinci Grup'un Kurucularından Salâhattin Köseoğlu'nun Millî Mücadele Hatıraları*, s. 143.

³⁶ Aşkun, *Sivas Kongresi*, s. 54; Günaydın, *Millî Mücadele'de Sivas 108 Gün 2 Eylül - 18 Aralık 1919*, s. 46; Gemici, *Millî Mücadele'de Bir Vali: Sivas Valisi Mehmet Reşit Paşa (1868-1924)*, s. 38.

³⁷ Aşkun, *Sivas Kongresi*, s. 54; Günaydın, *Millî Mücadele'de Sivas 108 Gün 2 Eylül - 18 Aralık 1919*, s. 46. Sivas Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti başkanı Müftü Hacı Abdurrauf Efendi hakkında bilgi için bakınız: Ali Sarıkoyuncu, *Millî Mücadele'de Din Adamları*, C. II, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007, s. 287-289.

³⁸ Erdal Aydoğan, *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2000, s. 151; Gemici, *Millî Mücadele'de Bir Vali: Sivas Valisi Mehmet Reşit Paşa (1868-1924)*, s. 38.

cemiyetin üye ve azaları hakkında şu bilgileri vermiştir: Reis Müftü Hacı Abdurrauf Efendi. İkinci Reis Eski Mebus Mehmet Rasim Bey. Azalar Bacanakzade Hamdi Bey, Nüfus Müdürü Abdülmuttalip Bey, Tüccar Darendeli Osman Efendi, Tüccar Şekercizade İsmail Efendi, Tüccar Sığırcızade Hayri Efendi. Bunların dışında memleket münevverlerinden Kahyazade Halis Turgut Bey, Tüccar Balizade Ömer Bey, Belediye Reisi Abdullah Evliya Efendi, Emir Paşazade Hamit ve memleket meselelerinde gayret ve fedakarlıklarıyla göze çarpmakta olan diğer kişiler.³⁹

Mustafa Kemal Paşa ile beraber 3. Kolordu Komutanlığı vazifesiyle Samsun'a çıkan Albay Refet Bey de Sivas'a gelince, resmî Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti idaresinden başka Mehmet Rasim Bey'in de içinde bulunduğu üç kişiden müteşekkil gizli bir heyet-i merkeziye meydana getirilmiştir. Bu gizli heyet Sivas Kongresi'nin açılmasına kadar vazifesine devam etmiş ve kongre açıldıktan sonra görevi sona ermiştir.⁴⁰ Yine Sivas'ta ilerleyen dönemde Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti adı ile bir başka cemiyet daha kurulmuştur. Bu da Anadolu kadınlarının millî harekete destekleri konusunda önemli bir rol oynamıştır.⁴¹

Sivas'ta Müdafaa-i Hukuk yapılanması her geçen gün güçlenirken ülkenin çoğu yerinde olduğu gibi burada da halk bir ara Hürriyet ve İtilafçılar ile Anadolu millî hareketi arasında kararsızlıklar yaşamıştır. Ancak bu noktada millî davadan yana bir tavır almıştır. Bu sıralarda Sivas'ta genel atmosfer bu şekilde iken, Vali İsmail Kemal Bey, tehcir meselesine müdahil olduğu gerekçesiyle 12 Mayıs 1919'da Maraş Divan-ı Harbi tarafından görevden alınmıştır.⁴² Yerine Sivas Hâkimi Hasbi Efendi vekalet etmeye başlamıştır. Milliyetçi ve vatansever bir kişiliğe sahip olan Hasbi Efendi⁴³ yeni bir vali atanıncaya kadar bu vazifeyi de yerine getirmiştir.

Bu dönemde Sivas'taki millî duyguları ortaya koyan en dikkat çekici gelişmelerden biri de işgaller karşısında yapılan protestolar ve gösterilen tepkiler olmuştur. Anadolu'daki diğer işgallerle birlikte bir oldubitti ile 15 Mayıs 1919'da İzmir Yunanistan tarafından işgal edilmiştir. İzmir'in Yunanistan tarafından işgaline karşı bütün yurttaki büyük bir tepki gösterilmiştir. İşgal altındaki İstanbul'dan Anadolu'nun en ücra köşelerine kadar birçok yerde bu durumu protesto etmek için mitingler düzenlenmiş ve protesto telgrafları çekilmiştir. Yapılan mitingler ve çekilen protesto telgrafları İtilaf devletlerini tedirgin edecek boyutlara ulaşmıştır.⁴⁴

³⁹ Demirel, *İkinci Grup'un Kurucularından Salâhattin Köseoğlu'nun Millî Mücadele Hatıraları*, s. 143; Günaydın, *Millî Mücadele'de Sivas 108 Gün 2 Eylül - 18 Aralık 1919*, s. 46-47.

⁴⁰ Aşkun, *Sivas Kongresi*, s. 54-55.

⁴¹ Bakınız: Bekir Sıtkı Baykal, *Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1996.

⁴² *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Meclis-i Vükela Mazbataları (MV)*, 250/163; Gemici, *Millî Mücadele'de Bir Vali: Sivas Valisi Mehmet Reşit Paşa (1868-1924)*, s. 38-39.

⁴³ *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Nezareti Şifre Evrakı (DH.ŞFR)*, 98/182; Erdeha, *Millî Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler*, s. 77.

⁴⁴ Bakınız: Haluk Selvi, *İşgal ve Protesto*, İstanbul: Değişim Yayınları, 2007.

Bütün yurttta olduğu gibi İzmir'in işgaline karşı Sivas'tan da sesler yükselmiştir. Yüz binlerce insanın katıldığı protesto mitingleri düzenlenmiş, işgalin haksızlığı üzerinde durulmuş ve bu hukuksuz durumun sonlandırılması talep edilmiştir. Gerek Saltanat ve Sadaret makamına gerekse İtilaf devletleri temsilciliklerine çok sayıda protesto telgrafi çekilmiştir. Gönderilen telgraflarda Wilson Prensipleri üzerinde durulmuş, adilane bir barış yapılması istenilmiştir. Bunlar içerisinde Sivas merkez sancağından gönderilen telgrafların tarihleri ve altında imzaları bulunan kişilerin isimleri şu şekildeydi:

Sivas: 17 Mayıs 1919, Miting Heyeti Reisi Müftü Abdurrauf, Azalar Mahirbeyzade Emir, Evliyazade Abdullah, Hazinedarzade Zihni, Baytarzade Hakkı; 22 Mayıs 1919, Miting Heyeti Reisi Müftü Abdurrauf, Azalar Evliyazade Abdullah, Mahirbeyzade Emir, Osmanpaşazade Halit, Hazinedarzade Zühtü, Baytarzade Hakkı; 27 Mayıs 1919, Emin ve Düriye - Emin ve Düriye isimleri ile çekilen telgraf şahsi telgraftı; 4 Haziran 1919, Miting Heyeti Reisi Müftü Abdurrauf, Azalar Osmanpaşazade Halit, Evliyazade Abdullah, Hazinedarzade Zihni, Mahirbeyzade Emir.⁴⁵

Sivas merkez sancağına bağlı kaza ve nahiyelerden gönderilen telgrafların tarihleri ve altında imzaları bulunan kişilerin isimleri de şöyleydi: Aziziye: 18 Mayıs 1919, Bütün Ahali Adına Aziziye Kazası Belediye Reisi Ahmet Talat ve Müftü Mehmet; 24 Mayıs 1919, Bütün Ahali Adına Belediye Reisi Ahmet Talat; 14 Haziran 1919, Belediye Reisi Ahmet Talat, Müftü Mehmet, Ulemadan Osman, Eşraftan Osman ve Mustafa.

Darende: 21 Mayıs 1919, Belediye Reisi Rıza, Bütün Ahali Adına Müftü Fahreddin. Deliktaş: 20 Mayıs 1919, Otuz Bin Nüfus Adına Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye ve Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi Deliktaş Şubesi. Divriği: 21 Mayıs 1919, Divriği Belediye Reisi Hafız Mustafa; 9 Haziran 1919, Divriği Redd-i İlhak ve Müdafaa-i Milliye Cemiyeti Reisi Hafız Mustafa, Azalar Mehmet ve Hayrullah.

Gürün: 25 Mayıs 1919, Müftü Vehbi, Gürün Ahalisi Adına Belediye Reisi Mevlüt. Hafik: 20 Mayıs 1919, Mahalli Ahali Adına Belediye Reisi Vasfi, Haydaroğlu İsa, Kemaloğlu Muhittin, Boşnakoğlu Abdi. Kangal: 19 Mayıs 1919, Kangal Kazası Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye ve Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi. Koyulhisar: 25 Mayıs 1919, İlhakı Redd Heyet-i Milliye Reisi Faik. Koçhisar: 26 Mayıs 1919, Bütün Koçhisar Ahalisi Adına Belediye Reisi İsmail.

Suşehri: 28 Mayıs 1919, Elhac Celal, Eşraftan Ziya, Mehmet Ali, Emin, Belediye Reisi Salih. Şarkışla: 17 Mayıs 1919, Şarkışla Ahalisi Adına Belediye Reisi Şükrü; 14 Haziran 1919, Müftü Nuri, Belediye Reisi Şükrü, Eşraftan Şemsi, Rüştü, Bahaeddin. İmranlı: 21 Mayıs 1919, İmranlı Nahiyesi Belediye Reisi Hafız Süleyman.

⁴⁵ Selvi, *İşgal ve Protesto*, s. 230-232; Ahmet Necip Günaydın, *Millî Mücadele'de İşgaller ve Zaferlerin Sivas'taki Yansımaları*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Atatürk İlkeleri Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2014, s. 15-16.

Yıldızeli: 19 Mayıs 1919, Redd-i İlhak Heyeti Reisi Ulemadan Müftü Tevfik, Azalar Belediye Reisi Bekir, Mehmet, Sırrı, Hacı, Mehmet, Nafiz. Zara: 19 Mayıs 1919, Ahali Adına Belediye Reisi Kamil; 21 Mayıs 1919, Belediye Reisi Kamil, Ulemadan Feyzullah, Eşraftan Mehmet, Zara Redd-i İlhak Heyeti Adına Müftü Mehmet.⁴⁶

Bu devrede Sivas sancak merkezi ve merkeze bağlı kazaların dışında Amasya, Tokat, Şebinkarahisar sancakları ile buraların kazalarında da Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurulmuştur.⁴⁷ Amasya, Tokat, Şebinkarahisar sancakları ve kazalarında da İzmir'in işgaline karşı mitingler düzenlenmiş ve 16 Mayıs 1919'dan 13 Temmuz 1919 tarihine kadar ilgili makamlara çok sayıda protesto telgrafi gönderilmiştir.⁴⁸ Gönderilen bu telgraflardan Sivas merkezi dışında diğer sancak ve kazalarda teşekkül eden Müdafaa-i Hukuk yapılanmaları hakkında da bilgi edinmek mümkündür.

3. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Çıkışı Sürecinde Sivas

Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı devrede Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı görevini yürüten Mustafa Kemal Paşa, mütareke hükümleri gereğince Grup Komutanlığının lağvedilmesinin ardından 13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelmişti. İstanbul'da ülkenin genel durumuna dair çeşitli girişimlerde bulunmuşsa da bu girişimlerinden bir sonuç elde edememiş ve Anadolu'ya geçme kararı almıştı. Mustafa Kemal Paşa Anadolu'ya geçme kararı almakla beraber asıl önemli olan ne zaman ve hangi sıfatla gideceğiydi. Bunun için uygun bir zamanı bekledi ve buna göre bir hareket tarzı ortaya koydu.

Böyle bir zamanda Karadeniz Bölgesinde Rumlar karışıklıklar çıkarmış ve bunun sebebi olarak Türkleri göstermişlerdir. Bu sırada İtilaf devletleri lağvedilen, 9. Ordu bölgesinde silahların toplatılmadığı ve asayişsizliğin arttığını bahane ederek Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmaya başlamışlardır. Osmanlı Devleti de bu asayişsizliklerin kaynağı olarak Türk çetelerinin gösterilmesinden rahatsızlık duymuştur. Bunun için bölgeye meseleyi çözebilecek iradede bir komutanın görevlendirilmesi çabası içine girmiştir. Saray ve Babıali 30 Nisan 1919'da Mustafa Kemal Paşa'yı 9. Ordu Kıtaatı Müfettişliği vazifesine atamıştır.⁴⁹

⁴⁶ Selvi, *İşgal ve Protesto*, s. 232-240; Günaydın, *Millî Mücadele'de İşgaller ve Zaferlerin Sivas'taki Yansımaları*, s. 16-26.

⁴⁷ Amasya sancağındaki Müdafaa-i Hukuk yapılanması için bakınız: Şenol Susoy, *Millî Mücadele Yıllarında Amasya*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2008; Tokat sancağındaki Müdafaa-i Hukuk yapılanması için bakınız: Mehmet Fatih Kılınç, *Tokat'ın Millî Mücadele'ye Katkıları*, Yüksek Lisans Tezi, Tokat: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018; Şebinkarahisar sancağındaki Müdafaa-i Hukuk yapılanması için bakınız: Ünsal Çalık, "Dünden Bugüne Şebinkarahisar", <http://sebinmedya.com/haberler/18498-uc-dunden-bugune-sebinkarahisar.html> (Erişim Tarihi: 22.11.2022).

⁴⁸ Selvi, *İşgal ve Protesto*, s. 240-263.

⁴⁹ Aydoğan, *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, s. 5-15; Mustafa Kemal Paşa'nın 13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelişinden 9. Ordu Kıtaatı Müfettişi olarak 16 Mayıs 1919'da Samsun'a gidişine kadar ki sürede İstanbul'daki çalışmaları hakkında bilgi için bakınız: Alev Coşkun, *Samsun'dan Önce Bilinmeyen 6 Ay İşgal, Hüzün, Hazırlık*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2013. Ayrıca Pontus meselesi konusunda detaylı bilgi

Mustafa Kemal Paşa 30 Nisan 1919'da⁵⁰ 9. Ordu Kıtaatı Müfettişliği görevine atanırken kendisine verilen vazife, bölgede asayişin temini, mütareke gereğince silahların toplatılması, gayri resmî olduğu söylenen şuraların lağvedilmesi idi. Müfettişlik tarafından vazife icabı verilecek talimatları doğrudan doğruya Trabzon, Erzurum, Sivas, Van vilayetleri ile Erzincan ve Canik müstakil livaları dikkate alacaklardı. Yine müfettişlik hududuna sınır vilayet ve mutasarrıflıklar da verilecek emirleri göz önünde bulunduracaklardı. Bunlar da Diyarbakır, Bitlis, Elazığ, Ankara, Kastamonu vilayetleri ile kolordu komutanlıkları idi.

Burada verilen vilayetlerin arasında kalıp onlara sınır bulunan ancak talimatnamede ismi geçmeyen Kayseri ve Maraş mutasarrıflıkları da sonradan müfettişlik bölgesine dahil edilecekler ve bu Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıktığında kendisine bildirilecekti. Mustafa Kemal Paşa'ya geniş bir bölgede verilen vazifelerin hem askeri hem de mülki yönü vardı. Askeri vazifelerinin yerine getirilmesinde 3. ve 15. Kolordu Komutanlıkları Mustafa Kemal Paşa'nın emrine verilmiş, kolorduların her türlü işleri müfettişliğin onayına bırakılmıştı. Bunlarla birlikte Mustafa Kemal Paşa görev itibarıyla Sadrazamlık ve Harbiye Nezareti makamlarına karşı sorumlu bulunmaktaydı.⁵¹

Mustafa Kemal Paşa, 9. Ordu Kıtaatı Müfettişliği görevi ile vazifelendirildiğinde, daha İstanbul'da iken çalışmaya başlamıştı. Bu bağlamda 11 Mayıs 1919'da Sivas Vilayeti'ne, Canik Mutasarrıflığı'na, Sivas'ta 3. Kolordu Komutanlığı'na çektiği telgrafta buralarda faaliyette bulunan çete ve eşkıyaların miktarları ile milliyetleri, reislerinin kimler oldukları, ne gibi silahlarla teçhiz edilmiş buldukları, maksatları hakkında bilgi istemişti. Bu konuda hazırlanacak belgeler Kolordu Komutanı Albay Selahattin Bey tarafından Samsun'a geldiğinde Mustafa Kemal Paşa'ya verilecekti.⁵² Mustafa Kemal Paşa bundan sonra Samsun'a hareket etmeden önce göreviyle ilgili gerekli hazırlıkları sürdürecekti.

Mustafa Kemal Paşa hazırlıkları tamamladıktan sonra maiyetiyle birlikte 16 Mayıs 1919'da Bandırma Vapuru ile İstanbul'dan hareket etti. Üç günlük yolculuğun ardından 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktı. Burada mülki ve askeri yetkililer tarafından karşılandı. Teftiş bölgesinde bulunan idareci ve komutanlardan, bölgelerindeki asayiş durumu hakkında telgrafla bilgi sordu.⁵³ 20 Mayıs 1919'da İstanbul'a ilk raporlarını gönderdi. İzmir'in işgalinin burada olumsuz etki yarattığına dikkat çekti,⁵⁴ İngilizlerin Samsun'a çıkardıkları askerlerin görevini güçleştirdiğini bildirdi ve bunların engellenmesini

İçin bakınız: *Pontus Meselesi Olaylar, Algılar ve Gerçekler*, Haz. Hikmet Öksüz, Mehmet Okur, Yüksel Küçükker, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, 2019.

⁵⁰ *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO), 4751/342765.*

⁵¹ *Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı (DH.İ.UM), 19/1; Aydoğan, Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal, s. 15-17.*

⁵² *BOA, DH.ŞFR, 99/137; Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, 2/4 (Haziran 1953), Vesika No: 61; Tosun, Millî Mücadele'de Sivas, s. 13.*

⁵³ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C. I, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1993, s. 255.

⁵⁴ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, I, s. 260.

istedi.⁵⁵ Asayişle ilgili 21-24 Mayıs 1919'da çektiği telgraflarda da bölgedeki karışıklıkların sebebinin Rum çeteleri olduğunu dile getirdi. Bunların sayıları ve amaçları hakkında bilgi verdi.⁵⁶

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışı yeni bir başlangıcın ilk adımı olmuştur. Bu dönemde ülkenin geleceği konusunda manda ve himaye fikirlerini ya da bölgesel kurtuluş çarelerini uygun bulmayan Mustafa Kemal Paşa daha önce kafasında tasarladığı millî hakimiyete dayanan kayıtsız şartsız tam bağımsız yeni bir Türk devletinin temellerinin atılması çalışmalarına başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın bu çalışmaları hem İtilaf devletleri hem de İstanbul Hükümeti nezdinde olumsuz karşılanırsa da artık geriye dönüşü olmayan bir yola girmiştir. Bundan sonra daha önce tam bağımsızlık ve millî egemenlik yolunda tasarladığı düşünceleri safhalara ayırarak uygulamaya koymuştur.

Samsun'da bir süre kalıp gözlemlerde bulunan Mustafa Kemal Paşa, 25 Mayıs 1919'da Havza'ya geçmiştir.⁵⁷ Bu arada 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanistan tarafından işgalinden sonra 26 Mayıs 1919'da Manisa, 27 Mayıs 1919'da Aydın işgal edilmiştir.⁵⁸ Gerçekleşen bu işgaller gelecek açısından ortaya çıkacak tehlikeyi ortaya koyduğundan Mustafa Kemal Paşa ülkede bütünlüğün korunması için ulusal tepkilerin daha canlı tutulması ve sürdürülmesi adına 28 Mayıs 1919'da Havza Genelgesi'ni yayınlamıştır.⁵⁹ Havza Genelgesi Millî Mücadele'nin ilk genelgesi olması açısından oldukça anlamlı ve önemliydi. Mustafa Kemal Paşa Havza'da bulunduğu sırada ayrıca Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulması da kararlaştırılmıştır.⁶⁰

Mustafa Kemal Paşa Havza Genelgesi ile işgaller karşısında her yerde gösteriler yapılmasını ve millî heyecanın canlı tutulmasını tebliğ ettikten üç gün sonra 31 Mayıs 1919'da Harbiye Nezareti'nden bir telgraf almıştır. Telgrafta İngiliz Yüksek Komiserliği tarafından Babıali'ye tebliğ olunup Harbiye Nezareti'ne verilen nota sureti yer almaktadır. Bugüne kadar gelen raporlardan, 3. Kolordu bölgesinde adi haydutluk olaylarından başka bir şey görülmediği beyan edilmekte, son notada bildirilen durumlar hakkında özel soruşturma yapılarak sonucunun acele bildirilmesi rica edilmektedir.

İngiliz Yüksek Komiserliği'nin Harbiye Nezareti'ne gönderdiği nota suretinde ise Sivas'ın durumu ile orada olup bitenler ve bu şehirde yahut şehrin yakınında toplanmakta olan çok sayıdaki Ermeni mültecinin güvenliği ile ilgili olarak son günlerde oldukça kaygı verici haberlerin alındığı bildirilmişti. Bundan dolayı askerî komutanın görev bölgesi içinde bulunan Ermenilerin iyi korunması ve himaye edilmeleri için elden gelen bütün tedbirleri alması emredilmişti. Herhangi bir şekilde öldürme veyahut kötü muamele

⁵⁵ HTVD, 2/4 (Haziran 1953), Vesika No: 68; Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, I, s. 260.

⁵⁶ HTVD, 2/4 (Haziran 1953), Vesika No: 64; Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C. I, s. 263.

⁵⁷ Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918 - 11 Ekim 1922)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989, s. 37.

⁵⁸ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C. I, s. 279-280.

⁵⁹ Kemal Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, Haz. Zeynep Korkmaz, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2004, s. 16.

⁶⁰ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, I, s. 283-284.

olduğu takdirde kendisinin bundan doğrudan doğruya sorumlu tutulacağını bildiren bir telgrafın adı geçen komutana acele çekilmesi istenilmişti. Buna benzer bir talimatın da sivil memurlara verilmesi söylenilmişti.

Diğer taraftan Mustafa Kemal Paşa, 2 Haziran 1919'da Sivas Vali Vekili Hasbi Efendi'den de Fransız Albayı Demange imzası ile gönderilmiş bir telgraf aldı. Albay Demange telgrafında İzmir'in işgali üzerine Aziziye'de Hristiyanların ölümle tehdit edildiklerini ileri sürmekte ve bu hareketin doğru olmadığını belirtmekteydi. Böylesi hallerin müttefik askerlerinin Sivas'ı işgal etmelerine yol açacağı tehdidinde bulunmaktaydı. Hasbi Efendi'yi durumdan haberdar ederek uyarmaktaydı. Hasbi Efendi bu telgrafi Mustafa Kemal Paşa'ya iletmış ve konudan haberdar olmasını sağlamıştı.⁶¹ Gelen telgraflara bakıldığında bir taraftan İngilizlerin İstanbul Hükümeti üzerinde baskı oluşturdukları diğer taraftan Fransızların Sivas'a karşı bir işgal tehdidinde buldukları görülmekteydi.

Durumu Hasbi Efendi'ye soran ve ondan bu konuda bilgi alan⁶² Mustafa Kemal Paşa'ya göre ise gerçekte Sivas'ta ne kaygı verici bir durum vardı ne de Hristiyanların ölümle tehdit edilmeleri gibi bir şey söz konusuydu. Temelde bunları milletçe yapılmaya başlanan gösterilerden korkuya kapılan Hristiyan azınlıkların, yabancıların dikkatlerini kendi üzerlerine çekmek için kasıtlı olarak yaydıkları uydurma haberler olarak değerlendirmek gerekirdi. Bu yüzden Mustafa Kemal Paşa Harbiye Nezareti'nin nota suretini de içine alan telgrafına 3 Haziran 1919'da verdiği cevapta bunu olduğu gibi arz etti.

Mustafa Kemal Paşa telgrafında, Sivas ve çevresinde eskiden beri bulunan Ermenileri ve sonradan gelen mültecileri yıldınlığa düşürecek hiçbir olay geçmediğini, ne Sivas'ta ne de çevresinde kaygı verici herhangi bir durum bulunmadığını, herkesin sükûnet içinde iş ve güçleriyle meşgul olduğunu ve bunu temin ettiğini söyledi. Bu bakımdan İngiliz notasındaki haberlerin nereden kaynaklandığının kendisince bilinmesi gerektiğine dikkat çekti. İzmir ve Manisa'nın işgali ile ilgili acı haberler üzerine Müslüman halk tarafından yapılan ve Hristiyan azınlıklar hakkında hiçbir düşmanlık duygusu gütmeyen toplantılardan belki de bazılarının ürkmüş olmasının hatıra gelebileceğine vurgu yaptı. İtilaf devletleri Türk milletinin haklarına ve bağımsızlığına saygılı kaldıkça, millet de vatanın saldırıya uğrayıp parçalanmayacağından emin oldukça, Hristiyan azınlıkların korkuya kapılmalarına hiçbir sebep olmayacağına değindi.

Yine Mustafa Kemal Paşa telgrafında düşüncelerini bu şekilde dile getirmekle birlikte milletin bağımsızlık ve varlığını yok eden, millî varlığı tehlikeye düşüren, işgal, cana kıyma ve zulüm gibi İzmir bölgesinde görülmekte olan olayların ve benzerlerinin tekrarlanmasına karşı doğacak millî gösterileri engelleyip durdurmak için kendinde ve hiçbir kimsede bir güç ve kudret göremeyeceği gibi, bu yüzden çıkacak olaylar karşısında sorumluluk kabul edebilecek ne bir komutan ne bir sivil yönetici ne de bir hükümet

⁶¹ Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, s. 17-18.

⁶² Gemici, *Millî Mücadele'de Bir Vali: Sivas Valisi Mehmet Reşit Paşa (1868-1924)*, s. 40.

tasavvur edilemeyeceğini vurgulamıştır. Bu nota suretiyle verdiği cevabı bir genelge ile bütün komutanlara, vali ve mutasarrıflara da bildirmiştir.⁶³ Gönderilen bu telgraf İngiliz notasına olduğu kadar Fransız Albayı Demange'ın Sivas'taki durumla ilgili Vali Vekili Hasbi Efendi'ye yolladığı telgrafa da bir cevap niteliğindedir.

Mustafa Kemal Paşa, 25 Mayıs 1919'de Havza'ya geldikten sonra sorumlu bulunduğu Sivas'ta yaşanan asayişsizlik ve yönetimdeki boşluk sebebi ile de hükümete bir telgraf göndermiştir. 28 Mayıs 1919'da gönderdiği telgrafta, pek vahim olan bu günlerde Sivas Vilayeti'nin vekalet ile idare edilmesindeki mahzurlar sebebi ile asaleten vali tayin edilmiş kişi kim ise bir an önce vazifesinin başına gönderilmesini talep etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'ya aynı gün verilen cevapta, Sivas'a atanan yeni valinin faal ve dürüst bir kişi olan Kastamonu eski valisi Reşit Paşa olduğu bildirilmiştir. Kendisinin iki gün içerisinde İstanbul'dan Sivas'a hareket edeceği belirtilmiştir.⁶⁴ Yapılan atama aslında bir vesile ile İstanbul'dan uzaklaşmayı düşünen Reşit Paşa'ya da imkân sağlamıştır.⁶⁵

Reşit Paşa, 12 Mayıs 1919 tarihli Meclis-i Vükela kararı⁶⁶ ve 19 Mayıs 1919 tarihli Padişah iradesi ile Sivas valiliğine tayin olunmuştur.⁶⁷ Normalde Reşit Paşa 1916 yılı seçimlerinde Ergani mebusluğuna seçilmiş ve Meclis-i Mebusan'a katılmıştı. Ancak mütarekenin ardından Meclis-i Mebusan 21 Aralık 1918'de dağıldıktan sonra açıkta kalmış ve ailesini geçindirmek konusunda sıkıntı içerisine düşmüştü. Bu nedenle bazı araçlar tarafından sağlanan Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Sivas valiliği önerisini memnuniyetle kabul etmişti. Aslında Reşit Paşa valilik koparabilmek için Hürriyet ve İtilaf Fırkası yanlısı gibi gözükmüştü. Zira kendisini atayan hükümet bu partiye dayanıyordu.⁶⁸

11 Haziran 1919'da Sivas valiliği görevine başlayan Reşit Paşa'nın düşüncesinde idarenin temeli asayişe dayanmaktaydı. Genel şartlar göz önüne alındığında kendisi için böylesi karışık bir dönemde Sivas Vilayeti'nin asayışı ile en iyi bir biçimde meşgul olmak yalnız idari değil aynı zamanda vatani bir görevdi. Bunun için mutasarrıflara ve kaymakamlara birer telgraf çekip, vilayet jandarma komutanına da bir tezkere yazarak asayiş durumunu sordu. Aldığı cevaplar Sivas'ın eşkiya yatağına çevrilmiş bir halde bulunduğunu göstermekteydi. Raporlardan anlaşıldığı kadarı ile hemen her tarafta eşkıyalık ve çetecilik oldukça yaygın bir hale gelmişti. Reşit Paşa'ya gelen cevaplara göre civardaki eşkiya ve çeteler ile sayıları şu şekildeydi:

⁶³ Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, s. 18-19.

⁶⁴ BOA, DH.ŞFR, 632/3; BOA, DH.ŞFR, 99/375; Gemici, *Millî Mücadele'de Bir Vali: Sivas Valisi Mehmet Reşit Paşa (1868-1924)*, s. 42; Reşit Paşa hakkında bilgi için ayrıca bakınız: Filiz Gemici ve Enis Şahin, "Millî Mücadele'de Bir Vali: Sivas Valisi Mehmet Reşit Paşa (1868-1924)", *Akademik İncelemeler*, 2/2 (2007), s. 1-25.

⁶⁵ BOA, MV, 250/163; Cevdet R. Yularkıran, *Hatıralar - Sivas Valisi Reşit Paşa'nın Hatıraları*, Sivas: Siskav, 2002, s. 10-11.

⁶⁶ Gemici, *Millî Mücadele'de Bir Vali: Sivas Valisi Mehmet Reşit Paşa (1868-1924)*, s. 42.

⁶⁷ Aydoğan, *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, s. 121.

⁶⁸ Erdeha, *Millî Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler*, s. 78.

“Sivas sancağında Yenifer kazası: Çerkes Kara Mustafa'nın beş kişilik çetesi,

Hafik kazası: Otuz kişilik bir Ermeni çetesi,

Darende kazası: Ufak mikyasta çarık hırsızları,

Şarkışla kazası: Boğazlıyan dağlarından inerek köy basan ve yine aynı şekilde dağlara dönen elli kişilik Ermeni çetesi,

Divriği kazası: Siyasi çete yoksa da Kasım oğlu İsmail, Süleyman oğlu İzzet, Hamuçlu Ali, Zurnacı Hüseyin çetelerinin yol kesenlik yapmakta oldukları tespit edilmişti.

Amasya kazası: Daray nahiyesinde Çerkez İbrahim'in beş, Fındıklı'da Rum Atanaş'ın yirmi, Karaağaç köyünde Kostî'nin yirmi, Abacı Lefter'in yirmi kişilik çeteleri,

Ladik kazası: Yüzde yirmisi İslam, geriye kalanı Rum olmak üzere üç yüze yakın çete,

Erbaa kazası: Hacıbey karyeli Lefter'in, Kozlucaalan köylü İstil'in, Kırkharman köylü Anastaş'ın, Karamuklu Karlok köylü Pavlos'un kırk kişilik çetesi,

Merzifon kazası: Gürcü Ahmet'in altı kişilik çetesi,

Gümüşhacıköy kazası: Maden mıntıkasında Hampo ve Küçük Hampo ile Kadıköylü Angilos'un idare ettikleri kırk kişilik Rum çetesi,

Havza kazası: Havzalı Adriyan'ın on beş mevcutlu çetesi,

Köprü kazası: Arsadoklu İlya ile Minan'ın on sekiz, Çakır'ın, İki Pınarlı başka bir Anastaş'ın idare ettikleri en az yirmi ve en çok kırk mevcutlu çeteler.”⁶⁹

Civarda bulunan bu çetelere bakıldığında vilayet sınırları dahilinde en az beş yüz haydudun var olduğu ve bunların birçoğunun siyasi gaye ile eşkıyalık yaptığı görülmekteydi. Hepsinin elinde Osmanlı, Rus, Alman, Avusturya, İngiliz tüfekleri bulunmaktaydı. Jandarma, çeteleri takip ederek sıkıştırdığı zaman çevredeki köylerin halkı silahlarını ellerine alarak bu eşkıyaların yardımına koşuyorlardı ve bu vaziyet karşısında güvenlik güçleri geri çekilmek durumunda kalıyorlardı. Yani yerel azınlıklar ortaya koydukları bu hareket tarzı ile çeteleri destekliyorlardı. Böylesi bir durum da güvenlik tedbirlerini etkisiz kılıyordu.

Buna karşılık vilayet jandarma alayı kadrosu 1452 piyade ve 480 atlı askerden meydana gelmekte olup halihazırdaki mevcudu ile 936 piyade ve 350 atlı asker idi. Bunların çoğunluğu da herhangi bir işe yaramayan bakaya ve firari askerler ile kısmen gönüllülerden ibaretti. Hapishane ve posta muhafızlığı, emir erliği, yazı işleri gibi diğer hizmetlere ayrılanlar çıkarıldığında mevcut 523 piyade ve 205 atlı askere düşüyordu. Oysa bir milyona yakın nüfusu bulunan vilayet, üç livaya, yirmi iki kazaya ve altmış nahiyyeye bölünmüştü. Eldeki güvenlik kuvveti ile buralarda asayişin sağlanmasını kolay değildi. Oldukça ciddi bir takviyeye ihtiyaç duyulmaktaydı.

⁶⁹ Yularkıran, *Hatıralar – Sivas Valisi Reşit Paşa'nın Hatıraları*, s. 12-14.

Sivas Vilayeti'nde güvenliğin sağlanmasının böyle güç olduğu bir ortamda Reşit Paşa topladığı bilgileri Dahiliye Nezareti'ne iletmış ve asayişin temini maksadı ile tekrar tekrar jandarma desteği talebinde bulunmuştur. Fakat talebi konusunda Dahiliye Nezareti'nden herhangi bir cevap alamamıştır.⁷⁰ O günlerde İstanbul Hükümeti kendisi için daha büyük bir mesele olarak gördüğü Mustafa Kemal Paşa ile uğraştığından Reşit Paşa'nın çok önemli bir konu olarak değerlendirip ele aldığı raporları dikkate almadığı gibi kendisine herhangi bir cevap da vermemiştir.⁷¹ Durum bu şekilde olunca bölgede asayişin sağlanması kolay olmamıştır.

Reşit Paşa Sivas'a geldiğinde güvenlik amaçlı bilgi toplamak istemekle beraber kendisini ilk ziyaret eden kişi Hürriyet ve İtilaf Fırkası Sivas Şubesi Başkanı İlyaszade Halit Bey olmuştur. İlyaszade Halit Bey görüşmede Reşit Paşa'ya İttihat ve Terakkicilerin cezalandırılmaları gerektiğini söylemiştir. İktidardaki partisinin konumundan aldığı güçle Vilayat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti Sivas şubesinin faaliyetlerini engellemeye çalışmıştır. Mehmet Rasim Bey hakkında şikayetlerini dile getirmiş ve iliğine kadar İttihatçı olduğunu ifade etmiştir. Sivas'taki millî yapılanmayı İttihatçı bir hareket olarak göstermiştir ve Mustafa Kemal Paşa'nın emri ile hareket ettiklerine işaret etmiştir.⁷²

Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın atadığı bir vali olmakla birlikte eski bir İttihatçı ve gerçek bir vatansever olan Reşit Paşa, İlyaszade Halit Bey'in sözlerine itibar etmediği gibi ikazlarını da dikkate almamıştır. Reşit Paşa, Mehmet Rasim Bey'in Osmanlı Mebusan Meclisi'nden de arkadaşıydı. Mehmet Rasim Bey'in Sivas'ta bulunması ve Mustafa Kemal Paşa ile temas kurmuş olması onun hoşuna gitmiştir. Kendisi de Mehmet Rasim Bey ile iletişim kurmayı düşünmüştür. Ertesi gün Mehmet Rasim Bey'in ziyaretine gelmesiyle bu temas gerçekleşmiştir.⁷³ Reşit Paşa takip eden günlerde Mustafa Kemal Paşa'nın izlediği siyaseti anlamaya çalışmıştır.

Reşit Paşa, İlyaszade Halit Bey ile görüşmesinde Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Sivas'ta etkin bir durumda olmadığını anlamış ve bundan sonra ziyaretine gelen Mehmet Rasim Bey ile ilişki kurmuştur. Mehmet Rasim Bey geçmişte İttihatçı idi ve son dönemde Sivas mebusluğu yapmıştı. Siyasi bakımdan Halit Bey'in karşı cephesinde yer almıştı. Şimdi de Mustafa Kemal Paşa ile birlikte hareket eden Mehmet Rasim Bey millî hareketten yana bir tavır sergilemişti. Bununla birlikte Reşit Paşa Mustafa Kemal Paşa'nın yapmak istediklerinden haberdar değildi ve Mehmet Rasim Bey ile konuşunca durumdan haberdar olmuştu. Mehmet Rasim Bey'in uyarısı üzerine Kadı Hasbi Efendi'den bu konuda yapılan yazışmaları alarak incelemişti.⁷⁴

⁷⁰ Yularkıran, *Hatıralar - Sivas Valisi Reşit Paşa'nın Hatıraları*, s. 14-18.

⁷¹ Aydoğan, *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*, s. 121.

⁷² Yularkıran, *Hatıralar - Sivas Valisi Reşit Paşa'nın Hatıraları*, s. 25-30.

⁷³ Günaydın, *Millî Mücadele'de Sivas 108 Gün 2 Eylül - 18 Aralık 1919*, s. 47; Yularkıran, *Hatıralar - Sivas Valisi Reşit Paşa'nın Hatıraları*, s. 30.

⁷⁴ Erdeha, *Millî Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler*, s. 78-79.

Hasbi Efendi'nin tuttuğu dosyaları inceleyen Reşit Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın Mayıs ve Haziran aylarında Sivas'a, hükümete ve Harbiye Nezareti'ne gönderdiği telgrafları kontrol etmiştir. Böylece gelişen olayları ve Mustafa Kemal Paşa'nın hareket tarzını daha iyi anlamıştır. Mehmet Rasim Bey'den şehirdeki Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyetleri hakkında bilgi almıştır. Mehmet Rasim Bey, başta müftü olmak üzere ulema takımının hemen hemen tamamı ile birlikte okuryazarların ve bilhassa münevver gençlerin bütününe kendileriyle olduğunu söylemiştir. Millî vaziyetin ağırlığının, yurdun bölüşülmek istendiği hakikatinin daha açık bir şekilde anlaşılması halinde bütün halkın hatta Hürriyet ve İtilafçıların siyasi ihtiras ve şahsi menfaat takip etmeyenlerinin dahi kendilerine katılacaklarını dile getirmiştir. Bu davanın vatan ve istiklal davası olduğuna işaret etmiştir.⁷⁵

4. Amasya Genelgesi ve Sivas'ta Millî Bir Kongre Toplanması Kararı

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktıktan sonra ortaya koyduğu çalışmalar ve Havza Genelgesi'ni yayınlaması İngilizleri rahatsız etmiş ve hükümet üzerinde baskı oluşturmuşlardır. 6 Haziran 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a geri çağrılmasını istemişlerdir.⁷⁶ 8 Haziran 1919'da bu baskılar karşısında Harbiye Nazırı Mustafa Kemal Paşa'dan İstanbul'a dönmesini rica etmiştir.⁷⁷ Ancak buna oyalayıcı cevap veren Mustafa Kemal Paşa, 13 Haziran 1919'da beraberindekilerle Havza'dan Amasya'ya geçmiş, ardından burada Ali Fuat Paşa, Rauf Bey ve Refet Bey ile buluşmuştur.⁷⁸ 21/22 Haziran 1919'da Amasya Genelgesi'ni yayınlamıştır. Genelgeye Hüsrev Bey, Kazım Bey, Rauf Bey, Albay Refet Bey ve Ali Fuat Paşa imza atmışlardır. 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa'nın Erzurum'dan ve 2. Ordu Müfettişi Cemal Paşa'nın Konya'dan telgrafla onayı alınmıştır.

Amasya Genelgesi'nde vatanın bağımsızlığı ve milletin istiklalinin tehlikede olduğu, İstanbul Hükümeti'nin üzerine aldığı sorumluluğun gereğini yerine getiremediği, bu durumun milleti yok olmuş gibi gösterdiği, milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararının kurtaracağı belirtilmiştir. Milletin içinde bulunduğu durum ve şartların gereğini yerine getirmek ve haklarını gür sesle cihana duyurmak için her türlü baskı ve kontrolden uzak millî bir heyetin varlığının zorunluluğu ifade edilmiştir. Anadolu'nun her bakımdan en güvenli yeri olan Sivas'ta hemen millî bir kongrenin toplanmasının kararlaştırıldığı, bunun için bütün illerin her sancağından milletin güvenini kazanmış üç temsilcinin kongreye katılmak üzere mümkün olan en kısa zamanda yola çıkarılmasının gerektiği söylenilmiştir. Bu meselenin her ihtimale karşı, millî bir sır olarak tutulması ve temsilcilerin gerektiğinde yolculuklarını kendilerini tanıtmadan yapmaları istenmiştir.

⁷⁵ Yularkıran, *Hatıralar - Sivas Valisi Reşit Paşa'nın Hatıraları*, s. 31-36.

⁷⁶ HTVD, 1/1 (Eylül 1952), Vesika No: 17; Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, I, s. 306.

⁷⁷ HTVD, 1/1 (Eylül 1952), Vesika No: 19; Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, s. 20; Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, I, s. 310.

⁷⁸ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C. I, s. 319; Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918 - 11 Ekim 1922)*, s. 43.

Diğer taraftan genelgede doğu illeri adına 10 Temmuz'da Erzurum'da bir kongre toplanacağı, bu tarihe kadar öteki illerin temsilcileri de Sivas'a gelebilirlerse Erzurum Kongresi üyelerinin de Sivas genel kongresine katılmak üzere hareket edecekleri dile getirilmiştir.⁷⁹ Bu şekilde Amasya Genelgesi ile ilk defa Millî Mücadele'nin amaç, gerekçe ve yöntemi ortaya konulmuştur. Aynı zamanda Anadolu'daki millî direniş hareketi ilk kez belirli hedefler etrafında toplanmıştır.⁸⁰ Yayınlandığı şekli ile bu genelge Mustafa Kemal Paşa'nın daha önce askeri komutanlara ve mülki amirlere gönderdiği tamim ve tebliğlerle halka açıkladığı hususların bir program halinde sunulmasıydı.⁸¹

21/22 Haziran 1919'da Amasya Genelgesi kararları alındıktan sonra bunlar Mustafa Kemal Paşa tarafından bir yazı ile Anadolu'daki vali ve komutanlara da duyurulmuştur. Mustafa Kemal Paşa 22 Haziran 1919'da Sivas Valisi Reşit Paşa'ya gönderdiği telgraf ile kendisini hem genelgeden hem de ileride Sivas'ta ulusal bir kongre toplanacağından haberdar etmiştir. Reşit Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın bu bildirisini eline geçtiği gün İstanbul Hükümeti'nden de tam karşıt özellikte bir buyruk almıştır. Mustafa Kemal Paşa bununla da yetinmeyerek beraberinde bulunan ve kendisinin güvendiği Doktor İbrahim Tali Bey ile Topçu Binbaşı Kemal Bey'i kamuoyunu bu duruma hazırlamak üzere Sivas'a göndermiştir.⁸²

Genelgeden sonra 23 Haziran 1919'da gerçekleştirilen Meclis-i Vükela toplantısında Mustafa Kemal Paşa görevinden alınmıştır. Bununla ilgili olarak Dahiliye Nezareti'nden ilgili vilayet ve mutasarrıflıklara gönderilen genelgede, Mustafa Kemal Paşa'nın iyi bir asker ve gerçekten vatansever bir kişi olmasına rağmen devrin siyasetini yeterince bilmediği için bütün çabalarına rağmen yeni vazifesinde başarılı olamadığı söylenilmiştir. İngilizlerin talep ve baskıları ile görevinden azledildiği, azledildikten sonra yapıp yazdıklarıyla bu kusurlarını daha ziyade açığa çıkardığı, siyasi hatasını arttırdığı ifade edilmiştir. Ayrıca İstanbul'a getirilmesinin Harbiye Nezareti'nin vazifesi olmakla birlikte görevinden alınmış olduğunun bilinmesi ve kendisiyle hiçbir resmî işleme girişilmemesi, hükümet işleriyle alakalı hiçbir isteğinin yerine getirilmemesi istenilmiştir.⁸³

Amasya Genelgesi'nde açıklanan kararlarla Sivas Vilayeti olayların merkezine oturmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın Amasya Genelgesi'nde ileride toplanacak genel bir kongre için Sivas'ı tercih etmesinin sebebi Anadolu'nun iç kesiminde yer alıp işgallerden uzak ve giriş çıkışlarının kolay denetlenebilir bulunması, 3. Kolordu'nun varlığı ve

⁷⁹ Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, s. 21-22; Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C. I, s. 334-335, 337-338.

⁸⁰ Amasya Genelgesi maddeleri hakkında ayrıca bakınız: Hikmet Özdemir, *Amasya Belgelerini Yeniden Okumak*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2010, s. 141-142.

⁸¹ Serap Taşdemir, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Doğum Belgesi: Amasya Tamimi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXI/63 (Kasım 2005), s. 1081.

⁸² Yularkıran, *Hatıralar - Sivas Valisi Reşit Paşa'nın Hatıraları*, s. 18-20; Erdeha, *Millî Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler*, s. 79-80; Günaydın, *Millî Mücadele'de Sivas 108 Gün 2 Eylül - 18 Aralık 1919*, s. 46.

⁸³ BOA, DH.ŞFR, 100/174; Yularkıran, *Hatıralar - Sivas Valisi Reşit Paşa'nın Hatıraları*, s. 21-22; Erdeha, *Millî Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler*, s. 80.

Müdafaa-i Hukuk teşkilatının çalışmaları olmuştur.⁸⁴ Oysa şimdi Dahiliye Nezareti Sivas Valisi Reşit Paşa'ya Mustafa Kemal Paşa ile hiçbir resmî muameleye girilmemesini ve hükümet işleriyle ilgili isteklerinin yerine getirilmemesini emretmiştir. Böylesi bir durum ister istemez Vali Reşit Paşa'yı düşündürmüş ve iki taraf arasında bir kararsızlık yaşamasına yol açmıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas'ta bir kongre toplanacağını bildiren mektubu ile Dahiliye Nezareti'nin Mustafa Kemal Paşa ile yazışma dahi yapılmasını men eden telgrafi karşısında Sivas Valisi Reşit Paşa'nın kanaati henüz ortaya çıkmamıştı. Reşit Paşa gelişmeler karşısında nasıl bir tavır alacağı konusunda tam emin olamamıştı. Yaşananlar doğrultusunda Mustafa Kemal Paşa'yı haklı ve kuvvetli görmekle birlikte hakkın ve kuvvetin olumlu sonuç verecek, galip İtilaf devletlerini kararlarından döndürecek, Saray ve Babıali'yi içinde bulunduğu durumdan kurtaracak kadar etkili olacağını tahmin etmemişti. Reşit Paşa ne Dahiliye Nezareti'ne ne de Mustafa Kemal Paşa'ya cevap yazmadan düşünürken, o sırada Elazığ Valiliğine atanıp İstanbul'dan yeni gelmiş olan Ali Galip Bey'in kendisini görmek istediği haberini almıştı.⁸⁵

Bir tarafta Mustafa Kemal Paşa'nın 22 Haziran 1919 tarihli tebliği, diğer tarafta Dahiliye Nezareti'nin 23 Haziran 1919 tarihli emri, Sivas'ta kendi ifadesi ile Reşit Paşa'yı örs ile çekiç arasında bırakmıştır. Dahiliye Nezareti'nin emri Sivas'a ulaşınca karşı cephe daha rahat hareket ederek gemi azıya almıştır. 24 Haziran 1919 günü Mustafa Kemal Paşa'nın görevden uzaklaştırıldığına, tutuklanmasının an meselesi olduğuna dair duvarlara afişler yapıştırılmaya başlanmıştır. Oysa Reşit Paşa Dahiliye Nezareti'nin emrini saklı tuttuğu gibi, kendisine bağlı mutasarrıf ve kaymakamlara da bu konuda bilgi vermemişti. Şimdi bir de Elazığ Valisi Ali Galip Sivas'a gelmiş, Mustafa Kemal Paşa'yı tutuklaması için kendisini sıkıştırmaya başlamıştı. Bu yüzden 25 Haziran 1919'da Doktor İbrahim Tali Bey, Amasya'da bulunan Mustafa Kemal Paşa'yı şifre ile durumdan haberdar etmişti.⁸⁶

Sivas'ta bu gelişmeler yaşanırken Mustafa Kemal Paşa, Doktor İbrahim Tali Bey'in gönderdiği telgraftan sonra durumdan haberdar olmuş, gerekli hazırlıkları yapmış ve gizli olarak 26 Haziran 1919'da sessizce Amasya'dan Tokat'a geçmiştir. 26 Haziran 1919 sabahı erken saatlerde Amasya'dan hareket edip Tokat'a gelen Mustafa Kemal Paşa geceyi burada geçirmiştir. Bu esnada hükümetin Sivas'ta kendisine hazırlattığı komployu önlemek ve buraya gelişinin duyurulmaması maksadını temin için telgrafhaneye el koydurmuştur. Tokat Belediyesi'nde şehrin ileri gelenleri ile toplantı yapmış ve onlara Millî Mücadele'nin gereklerini anlatmıştır. Mustafa Kemal Paşa bu esnada Dahiliye Nezareti tarafından görevden alındığı duyurulmuş olmasına rağmen 3. Ordu Müfettişi unvanını kullanmaya devam etmiştir.⁸⁷

⁸⁴ Firdes Temizgüney, "Sivas Kongresi", *Atatürk Ansiklopedisi*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2020, s. 1. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/sivas-kongresi/?pdf=3371> (Erişim Tarihi: 11.09.2022).

⁸⁵ Yularkıran, *Hatıralar - Sivas Valisi Reşit Paşa'nın Hatıraları*, s. 41-42;

⁸⁶ Erdeha, *Millî Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler*, s. 81.

⁸⁷ Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, s. 28; Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, I, s. 347.

Mustafa Kemal Paşa, 27 Haziran 1919'da Tokat'tan hareket etmeden önce Sivas Valisi Reşit Paşa'ya açık bir telgraf göndermiştir. Telgrafında Tokat'tan Sivas'a doğru hareket ettiğini belirterek kendisi ile tanışma imkânının tahakkuk etmek üzere bulunduğunu söylemiş ve ona karşı samimi duygularını ifade etmiştir. Telgrafta ordu müfettişi unvanını da kullanmıştır. Mustafa Kemal Paşa telgrafa bile bile Tokat'tan çıkış saatini kaydettirmiştir. Fakat bu telgrafın yola çıkışından altı saat sonra çekilmesi ve o zamana kadar Sivas'a hiçbir şekilde bilgi verilmemesini sağlayacak tedbirleri de aldırılmıştır. O tarihte Tokat ve Sivas arası mesafe bakımından aşağı yukarı altı saat sürmekteydi.⁸⁸ Bu telgraf öyle çekilecekti ki, Reşit Paşa'nın eline ulaştığında Mustafa Kemal Paşa da Sivas'a varmış bulunacaktı.⁸⁹

Aynı gün Sivas Vilayet Konağı'nda Reşit Paşa'nın makamında İlyaszade Halit Bey ve Ali Galip, Mustafa Kemal Paşa'nın nasıl olsa bir gün Sivas'a geleceğini söyleyerek tutuklanmasını talep etmişlerdir. Reşit Paşa idareci ağzı ile bunun mümkün olmadığını dile getirmişse de onlar bu konudaki ısrarlarını sürdürmüşlerdir. Reşit Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas'a geleceğiyle ilgili telgrafi aldığı anda okumuş ve Ali Galip'e uzatmıştır. Ali Galip telgrafa baktığında Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas'a gelmek üzere olduğunu anlamıştır. Reşit Paşa, Ali Galip'e Mustafa Kemal Paşa'yı tutuklayabiliyorsa bunu kendisinin yapmasını söylemiştir. Ancak Ali Galip, Mustafa Kemal Paşa ile Elazığ'da karşılaşsa bunu kesinlikle yapabileceğini ifade edip burada sorumluluğun Reşit Paşa'ya ait bulunduğunu cevabını vermiştir. Ardından da Reşit Paşa, Mustafa Kemal Paşa'yı karşılamak üzere makamından ayrılmıştır.⁹⁰

Mustafa Kemal Paşa beraberindekilerle Tokat'tan Sivas'a geçerken Doktor İbrahim Tali Bey kendisini Sivas'ın girişinde Numune Çiftliği'nde karşılamış ve bu sırada Sivas'ta edindiği izlenimler hakkında bilgi vermiştir. Mustafa Kemal Paşa'ya görevinin kendisini burada biraz oyalamak olduğunu söylemiştir. O sırada Vali Reşit Paşa da karşılama için Numune Çiftliği'ne gelmiştir. Mustafa Kemal Paşa olası bir tertip hazırlanması durumuna karşı burada fazla beklememiş, Reşit Paşa'yı otomobiline almış ve birlikte Sivas'a doğru hareket etmişlerdir. Gerekli tedbirler alındıktan sonra halk ve askerlerce coşkulu bir karşılama ile 3. Kolordu Komutanlığı dairesi önüne geldiklerinde otomobilden inmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa kendisini tutuklamak için imkân arayan ve Reşit Paşa'ya da bu konuda baskı yapan Ali Galip'i kumandanlık dairesine çağırarak görüşmüş ve azarlamıştır.⁹¹

Mustafa Kemal Paşa Sivas'a geldiği bu ilk gününde kolordu dairesinde misafir kalmıştır. Burada halkın çoğunluğunu, özellikle aydın ve gençlerini belirli bir maksat ve gaye etrafında toplamaya, fiilî mukavemet hazırlamaya yönelik önemli direktifler vermiştir.

⁸⁸ Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, s. 28; Yularkıran, *Hatıralar - Sivas Valisi Reşit Paşa'nın Hatıraları*, s. 55-56.

⁸⁹ Erdeha, *Millî Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler*, s. 82.

⁹⁰ Yularkıran, *Hatıralar - Sivas Valisi Reşit Paşa'nın Hatıraları*, s. 56-57; Erdeha, *Millî Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler*, s. 82-83; Aşkun, *Sivas Kongresi*, s. 36-37.

⁹¹ Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, s. 28-29; Yularkıran, *Hatıralar - Sivas Valisi Reşit Paşa'nın Hatıraları*, s. 58-65; Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, I, s. 348.

Bu anlamda olumsuz propaganda ve cereyanlara karşı önlemler alınmasını, kolordu komutanı ve erkan-ı harbiye reisiyle sıkı ve daimi temasta bulunularak onların şifreleriyle önemli meseleler ve durumlar hakkında bilgi alışverişinde bulunulmasını istemiştir. Vali ile de iyi ilişkiler kurulmasını ve iki merkezin vilayete yapacağı tebliğlerden haberdar olunmasını söylemiştir.⁹² Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği bu direktifler karşısında Sivas'ta millî hareket adına çalışmalar daha da yoğunlaştırılmıştır.

Mustafa Kemal Paşa, yine 26 Haziran 1919'da istifa etmek zorunda kalan Dahiliye Nazırı Ali Kemal'in 23 Haziran 1919 tarihli genelgesine karşı bir açıklama yayınlamıştır. Açıklamada 3. Ordu Müfettişliği görevinin kendisine Padişah tarafından verildiğini, Padişah'tan emir gelmedikçe vazifesinden ayrılmayacağını ve kendi emirlerinin yerine getirilmesinin zorunlu olduğunu duyurmuştur.⁹³ Yine bundan sonra da millî hareket adına çalışmalarını sürdürmeye devam etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas'a gelmesi, buradaki görüşme ve açıklamaları şehirdeki millî teşkilatlanma açısından oldukça önemli ve anlamlı olmuştur.

Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas'ta yapmış olduğu görüşme ve temaslar millî teşkilatlanmanın burada genişlemesini sağlamıştır. Sivas Valisi Reşit Paşa'ya göre, Mustafa Kemal Paşa, Sivas muhitinde belki bir kıvılcım halinde bulunan millî heyecanı yelpazelemiş ve kuvvetli bir ateş haline getirmiştir. Yine Mustafa Kemal Paşa, bu işi kısa birkaç temas ve basit bir iki işaret ile gerçekleştirmiştir. Mehmet Rasim Bey, bu temaslar ve işaretlerden şevk alıp işe daha sıkı bir şekilde koyulan Sivaslıların başında gelmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas'tan ayrılmasıyla beraber Mehmet Rasim Bey de şehirde Müdafaa-i Hukuk teşkilatını genişletmeye ve propaganda işini büyütme girişmiştir.⁹⁴

Mustafa Kemal Paşa'nın direktiflerinin ardından Sivas Kongresi hazırlıkları da başlamıştır. Kongrenin toplanması için yapılan hazırlıklar Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti Sivas Şubesi Başkanı Müftü Abdurrauf Efendi, Sivas eski mebusu Mehmet Rasim Bey, Sivaslı çiftlik sahibi Emir Paşa ve 3. Kolordu Komutanı Albay Selahattin Bey ile Doktor İbrahim Tali Bey tarafından yürütülmüştür.⁹⁵ Aynı zamanda Mustafa Kemal Paşa Sivas'ta Erzurum Kongresi için iki delege seçilerek bunların derhal yola çıkarılmalarını istediğinden kongreye katılacak temsilcilerin seçimi için çalışmalara da başlanılmıştır.⁹⁶

5. Erzurum Kongresi'nin Toplanması ve Sivas'ın Kongrede Temsili

Erzurum Kongresi, merkezi İstanbul'da bulunan Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin Erzurum Şubesi ve Karadeniz bölgesinde teşkilatlanmış olan Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti ile Kars Millî İslam Şurası'nın desteği ile toplanmıştır. Erzurum'da böyle bir kongre toplanmasının temel sebebi Mondros

⁹² Aşkun, *Sivas Kongresi*, s. 55.

⁹³ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, I, s. 348.

⁹⁴ Yularkıran, *Hatıralar - Sivas Valisi Reşit Paşa'nın Hatıraları*, s. 65.

⁹⁵ Aşkun, *Sivas Kongresi*, s. 98; Temizgüney, "Sivas Kongresi", s. 1.

⁹⁶ Aşkun, *Sivas Kongresi*, s. 55.

Mütarekesi'nin 24. maddesinde Vilayat-ı Sitte denilen altı doğu ilinde herhangi bir karışıklık çıktığı zaman İtilaf devletleri buraları işgal hakkına sahip olacaklardır, denilmesiydi. Mütareke hükümlerinden İtilaf devletlerinin Doğu Anadolu'da bir Ermenistan kurma düşüncesinde oldukları anlaşılmaktaydı.

Diğer taraftan kendi bölgelerinin Rumlara ve hatta Ermenilere verileceği endişesini duyan Trabzonlular da büyük bir heyecan içerisinde buna karşı olup duruma tepki göstermekteydiler. Hem Ermeni hem de Rumların bu konudaki taleplerinden kaygıya düşen halkın çalışmaları 15. Kolordu'nun vatansever ve enerjik komutanı Kazım Karabekir Paşa'dan güçlü bir destek bulmuştur. Aynı zamanda kongre çalışmaları sırasında Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'a gelişi bölgede yeni ümitler ortaya çıkarmıştır. Bunun için kongre çalışmaları daha da hızlanmıştır.⁹⁷ Erzurum Kongresi'nin 10 Temmuz 1919'da toplanması kararlaştırılmışsa da kongreye katılacak delegelerin Erzurum'a zamanında gelememeleri sebebiyle toplantı 23 Temmuz 1919 tarihine ertelenmiştir.⁹⁸

Mustafa Kemal Paşa, Sivas'ta iken burada meydana getirilecek teşkilat ve nasıl hareket edileceği konusunda ilgili kişilere gerekli talimatları verdikten sonra 28 Haziran 1919'da Erzurum'a gitmek üzere beraberindekilerle yola çıkmış ve Erzincan'a doğru hareket etmiştir.⁹⁹ 2 Temmuz 1919'da Erzincan'a varmıştır. Erzincan'da iken Padişah'ın bir süre istediği bir yerde hava değişimine ayrılması yolundaki isteği kendisine ulaşmıştır.¹⁰⁰ Yolculuğuna devam eden Mustafa Kemal Paşa 3 Temmuz 1919'da Erzurum'a gelmiş, Müdafaa-i Hukuk Heyeti, kolordu erkânı ile birlikte Paşa'yı Ilıca'da karşılamıştır.¹⁰¹ Halk ve askerler tarafından Paşa'ya sevgi gösterilerinde bulunulmuştur.¹⁰² Erzurum'a varan Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekiler o gün kolorduya misafir olmuşlardır.¹⁰³

Mustafa Kemal Paşa Erzurum'a geldikten sonra ilk günlerde, Erzurum Kongresi'nin toplanması için ihtiyaç duyulan tedbirlerin alınması girişimlerinde bulunulmuştur.¹⁰⁴ Diğer taraftan da Mustafa Kemal Paşa, 7/8 Temmuz 1919 gecesi Saray tarafından telgraf başına çağırılmış ve İstanbul'a dönmesi istenilmiştir. Bunu kabul etmeyince kendisine görevine son verildiği bildirilmiştir. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa 8/9 Temmuz 1919 gecesi yayınladığı bildiride resmi görevi ile birlikte askerlik mesleğinden de ayrıldığını açıklamıştır. Durum kendisi tarafından ordulara ve millete de duyurulmuştur.

⁹⁷ Mustafa Balcıoğlu, "Direnen Millet-Millî Mücadele: Ya İstiklâl Ya Ölüm", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2005, s. 170-172.

⁹⁸ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C. I, s. 373.

⁹⁹ Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, s. 30; Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C. I, s. 351.

¹⁰⁰ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C. I, s. 357.

¹⁰¹ Dursunoğlu, *Millî Mücadele'de Erzurum*, s. 71.

¹⁰² Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, I, s. 359; Mustafa Kemal Paşa'nın Ilıca'da karşılanması ve İstanbulkapı'dan Erzurum'a girişi hakkında ayrıca bakınız: Enver Konukçu, *Erzurum'da Mustafa Kemal'i Ilıca ve İstanbul Kapı Karşılımları*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2009.

¹⁰³ Aşkun, *Sivas Kongresi*, s. 61.

¹⁰⁴ Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, s. 32.

Bu karar ile Mustafa Kemal Paşa sine-i millete dönmüş, bundan sonra millî amaç doğrultusunda her türlü fedakarlığa göğüs germiş ve bir fert olarak çalışmalarına devam etmiştir.¹⁰⁵

Erzurum Kongresi 23 Temmuz 1919'da toplanmıştır. Mustafa Kemal Paşa açılışın ardından kongre başkanlığına seçilmiştir. Kongre başkanı olarak yaptığı konuşmasında mütareke hükümlerine aykırı olarak gerçekleştirilen saldırı ve işgallerden bahsetmiş, tarihin ve milletin varlığı ve hakkının hiçbir zaman inkâr edilemeyeceğini, bundan dolayı vatan ve millet aleyhine verilen kararların er ya da geç iflasa mahkûm olacaklarını söylemiştir. Milletin kaderine hâkim bir millî iradenin yalnızca Anadolu'dan çıkabileceğini belirtmiştir. Millî iradeye dayanan bir millet meclisinin meydana getirilmesini ve gücünü millî iradeden alacak bir hükümetin kurulmasını, kongre çalışmalarının ilk hedefi olarak göstermiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'a gelişi ve kongreye katılması bundan sonraki gelişmeler ile yapılan görüşmelerde etkisini göstermiş ve bu durum kongrede alınan kararlara da yansımıştır. Erzurum Kongresi 14 gün sürmüş ve 7 Ağustos 1919'da sona ermiştir. Kongre kapanırken Mustafa Kemal Paşa üyelere önemli kararlar alındığını, bütün dünyaya milletin varlık ve birliğinin gösterildiğini ifade etmiş, tarihin bu kongreyi ender görülen büyük bir eser olarak kaydedeceğini söylemiştir. Erzurum Kongresi bölgesel bir kongre olmakla birlikte bütün yurdu ilgilendiren oldukça önemli kararlar almıştır. Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar şunlardır:

1. Trabzon Vilayeti ve Canik Sancağı ile doğu vilayetleri adını taşıyan Erzurum, Sivas, Diyarbakır, Elazığ, Van, Bitlis vilayetleri ve bu saha dahilindeki müstakil livalar hiçbir sebep ve vesile ile birbirinden ve Osmanlı toplumundan ayrılma imkanı düşünülmeyen bir bütündür.
2. Osmanlı vatanının bütünlüğü ve millî istiklalimizin temini için Kuvâ-yı Milliye'yi etken ve millî iradeyi egemen kılmak esastır.
3. Her türlü işgal ve müdahale, Rumluk ve Ermenilik gayesine yönelik kabul edileceğinden birlikte direnme ve savunma esası kabul edilmiştir. Hristiyan azınlıklara yeni birtakım ayrıcalık verilmesi kabul edilmeyecektir.
4. Merkezî hükümetin düşman devletlerin baskısı karşısında buraları terk etmesi ve savunmasız bırakması ihtimaline karşı gerekli önlem ve kararlar alınmıştır.
5. Ülke dahilinde öteden beri birlikte yaşadığımız azınlık unsurların yasalar ile teminat altına alınmış ve kazanılmış haklarına tamamıyla riayet etmekteyiz.
6. Mütarekenin imzalandığı tarihte sınırlarımız içerisinde kalan ve her bölgesinde olduğu gibi Doğu Anadolu illerinde de ezici çoğunluğu oluşturan Müslümanlar bütün yönleriyle birbirinden ayrılmaz öz kardeşlerdir. Buna saygı gösterilmesini beklemekteyiz.

¹⁰⁵ Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, s. 33; Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, I, s. 371-372.

7. Devletimizin ve milletimizin iç ve dış bağımsızlığı ve vatanın bütünlüğü saklı kalmak koşulu ile millî esaslara saygılı ve yayılma emeli gütmeyen devletlerin yardımlarını memnuniyetle karşılıyoruz.
8. Merkezî hükümetin millî meclisi zaman kaybetmeden toplaması ve bu suretle milletin kaderi ve ülke için alacağı kararların tamamını millî meclisin denetimine sunması zaruridir.
9. Millî vicdandan doğan cemiyetler Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilmişlerdir.
10. Kongre tarafından seçilen bir Heyet-i Temsiliye kabul edilmiştir. Köylerden başlamak üzere il merkezlerine kadar kurulmuş olan Teşkilat-ı Milliye birleştirilmiş ve gerçekleştirilmiştir.¹⁰⁶

Erzurum Kongresi'nde alınan bu önemli kararlar gereğince dokuz kişilik bir Heyet-i Temsiliye seçilmiştir. Temsil Heyeti Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey, İzzet Bey, Servet Bey, Hoca Raif Efendi, Sadullah Efendi, Bekir Sami Bey, Şeyh Fevzi Efendi, Hacı Musa Beylerden meydana gelmiştir.¹⁰⁷ Burada teşkil edilen Heyet-i Temsiliye bu tarihten itibaren bir hükümet gibi hareket etmeye başlamıştır. Bu açıdan Erzurum Kongresi kararları sonraki süreçte bütün milletin kaderini olumlu yönde etkilemiştir.¹⁰⁸

Toplamda 56 delegenin katıldığı¹⁰⁹ Erzurum Kongresi'ne Sivas merkez sancağından Mehmet Fazlullah Efendi ve Mütevellizade Yusuf Ziya Bey katılmışlardır. Zara kazasından Emekli Yüzbaşı Recep Efendi, Suşehri kazasından Çeçenzade İsmail Hakkı Bey, Divriği kazasından Müftü Hayrullah Efendi, Koyulhisar kazasından Çadırcızade Ali Bey katılmışlardır. Amasya sancağından İbrahim Süreyya Bey, Şebinkarahisar sancağından Doktor Mahmut Cemil Bey, Mesudiye kazasından Serdarzade Mehmet Mustafa Efendi, Alucra kazasından Payaszade Hacı Hüseyin Hüsnü Bey, Tokat sancağından Mehmet Rıfat Bey, Niksar kazasından Mehmet Şeref Efendi, Reşadiye kazasından Mehmet Sırrı Efendi katılmışlardır.¹¹⁰ Bu şekilde Erzurum Kongresi'ne katılan 56 delegenin 13'ü Sivas sancağından gelmiştir.¹¹¹

¹⁰⁶ Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, s. 45-46; Erzurum Kongresi kararlarının orijinal hali için bakınız: *Millî Egemenlik Belgeleri*, Der. Sefer Yazıcı, Ankara: TBMM Basımevi, 2015, s. 15-25.

¹⁰⁷ Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, s. 47.

¹⁰⁸ Erzurum Kongresi hakkında bilgi için ayrıca bakınız: Mahmut Goloğlu, *Millî Mücadele Tarihi - I Erzurum Kongresi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008; Millî Mücadele döneminde Erzurum'un genel durumu hakkında ayrıca bakınız: Haluk Selvi, *Millî Mücadele'de Erzurum (1918-1923)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2000.

¹⁰⁹ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C. II, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994, s. 1.

¹¹⁰ Yücel Çil, *Erzurum Kongresi'ne Katılan Delegeler*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 26, 128-154; Günaydın, *Millî Mücadele'de Sivas 108 Gün 2 Eylül - 18 Aralık 1919*, s. 48.

¹¹¹ Erzurum Kongresi'ne katılan Sivas Vilayeti delegeleri hakkında bilgi için bakınız: A. Necip Günaydın, *Erzurum Kongresine Katılan Sivas Vilayeti Delegeleri*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Atatürk Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2002.

Sivas'tan gelen 13 delege Erzurum Kongresi'nde görevlerini başarı ile yerine getirmişlerdir. Geriye dönüşlerinde Mustafa Kemal Paşa onları Ilıca'ya kadar uğurlamıştır. Kendilerine beş on gün sonra batı illerinin temsilcilerinin katılımı ile Sivas'ta bir kongre toplanacağını söylemiş, bunun gizli tutulmasını istemiştir. Toplanacak gizli kongreye gelecek temsilcilerin hanlardan ve otellerden alınarak ağırlanmalarını ve Erzurum gibi kongre mahallinin düzenlenip hazır edilmesini tavsiye etmiştir. Sivas merkez sancağı temsilcileri döndüklerinde kongreye katılmak üzere şehirlerine gelen delegelerin hanlarda ve otellerde kalmadıklarını, hemşerilerinin onları evlerine konuk ettiklerini öğrenmişler ve bundan memnun olmuşlardır. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa'nın dönüşleri sırasında yaptığı tavsiyeleri kendi Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti idarecilerine aktarıp bu günlerde paşanın da Sivas'a geleceğini iletmışlerdir.¹¹²

6. Sivas Kongresi'nin Toplanması ve Kongrenin Etkileri

Amasya Genelgesi ile duyurulan Sivas Kongresi'nin toplanma hazırlıkları devam ederken bu karara karşı ilk resmi tepki 7 Temmuz 1919'da gelmiştir. Bu konuda Dahiliye Nezareti'nden Sivas Valiliği'ne gönderilen telgrafta, Sivas'ta millî bir meclis kurulması konusunda girişimlerde bulunulduğu belirtilmiştir. Bundan ötürü Meclis-i Mebusan'ın son üyelerine davetiyeler gönderildiğinin özel surette haber alındığı ifade edilmiştir. Doğruluk derecesi sorularak konu hakkında bilgi istenilmiştir. Telgraf üzerine Reşit Paşa aynı gün Dahiliye Nezareti'ne yazdığı cevapta eski mebusların davetiyle Sivas'ta millî bir meclis kurulması hakkında ne bir düşünce ne de girişim bulunmadığını dile getirmiştir.

Reşit Paşa telgrafında daha önce Cemiyetler Kanunu çerçevesinde İstanbul'da resmî izinle teşekkül etmiş olan Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin Erzurum Şubesi tarafından yapılan çağrı üzerine doğu illerinin her şubesinde yapıldığı gibi Sivas şubesinde de iki delege seçilerek Erzurum'a gönderildiğine ve Erzurum'da kongre halinde bir toplantı yapılması girişiminde bulunulduğuna değinmiştir. Eğer Erzurum'daki görüşme sonunda gerekli olduğuna karar verilirse sonradan Sivas'ta da böyle bir toplantı yapılmasının düşünüldüğüne işaret etmiştir. Haberin bundan ibaret olduğunu, başka bir meclis düşüncesinin bulunmadığını açıklamıştır.¹¹³

Sivas Kongresi'nin toplanmasıyla ilgili hazırlıklar devam ederken Sivas Valisi Reşit Paşa kendisine verilen daha önceki emirleri görmezden gelse de ilk defa İstanbul'u bilgilendirme ihtiyacı duyarak 14 Ağustos 1919'da Dahiliye Nezareti'ne bir telgraf göndermiştir. Erzurum'da toplanan Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye kongresinin sona erdiğini, müzakerelerin ardından üyelerin dağıldıklarını, kongre üyeleri tarafından seçilen temsilcilerin bir kafiye halinde Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey ile beraber Sivas'ta toplanacaklarını bildirmiştir. Kongrece alınan kararlar gereğince bütün Osmanlı

¹¹² Günaydın, *Millî Mücadele'de Sivas 108 Gün 2 Eylül - 18 Aralık 1919*, s. 48-50.

¹¹³ Yularkıran, *Hatıralar - Sivas Valisi Reşit Paşa'nın Hatıraları*, s. 68-69; Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C. I, s. 368.

vilayetlerinin temsilcilerinin ikinci bir kongreye katılmak üzere Erzurum'dan Sivas'a hareket ettiklerini ve diğer vilayetlerdeki temsilcilerin de Sivas'a gelmek üzere yola çıktıklarını şimdi haber aldığını belirtmiştir.

Reşit Paşa bunları belirtirken devamında şu ifadeleri kullanmıştır: Gerçi, Mustafa Kemal ve Rauf Beylerin yakalanması, kongrenin ve toplantının yasaklanması bu konudaki devletin emirlerinin gereğinden ise de nezaretinizin bilgisi dahilindeki zorlayıcı sebeplerden dolayı Erzurum'da olduğu gibi Sivas'ta da başarılı olunamayacağı anlaşıldığından, eğer şahsıma güvenilir ise aynı hakla bu işi güzel bir şekilde idare ederek Sivas'ta hükümetin rızasına muhalif ve memlekete zararlı bir sonuç verdirilmemeye gayretle çalışacağımı, bu yazı ile bu konudaki iradenize ve görüşlerinize arz ederim.¹¹⁴ Ancak buna rağmen Reşit Paşa 17 Ağustos 1919'da Dahiliye Nezareti'nden aldığı telgrafta kendisine temsilciler gelecek olurlar ise bunların toplanmalarına kesinlikle meydan verilmeyerek her birinin memleketlerine gönderilmelerinin söylenildiğini görmüştür.¹¹⁵

Bu arada Fransız Binbaşısı Mösyö Brunot, İstanbul'da bulunan Fransız İşgal Kuvvetleri Komutanı General Franchet d'Esperey tarafından bölgedeki çıkarlarını korumak ve gelişen olaylar hakkında incelemelerde bulunmak üzere Sivas Jandarma Müfettişliğine görevlendirilmiştir. Brunot, 18 Ağustos 1919'da Reşit Paşa'yı ziyaret etmiş ve 19 Ağustos 1919'da Reşit Paşa da iade-i ziyarette bulunmuştur. Görüşmede Brunot, Reşit Paşa'ya eğer Mustafa Kemal Paşa Sivas'a gelir ve burada bir kongre toplamaya çalışılırsa beş on gün içerisinde askerlerinin buralara gireceklerini kesin olarak bildiğini söylemiştir. Brunot, Reşit Paşa'yı 20 Ağustos 1919'da tekrar ziyaret etmiş ve daha yumuşak bir dille kongrenin toplanacağı günü öğrenmeye çalışmıştır. Ancak Reşit Paşa konu hakkında bir şey bilmediğini belirtmiş ve işgal endişesi ile Mustafa Kemal Paşa'yı durumdan haberdar etmiştir.

Reşit Paşa Brunot meselesi ile ilgili Mustafa Kemal Paşa'yı bilgilendirirken kongrenin Erzurum ya da Erzincan'da toplanmasını önermiştir. Mustafa Kemal Paşa ise cevabında Brunot'nun tehdit tarzındaki ifadelerini tamamen bir blöf olarak değerlendirerek Sivas Kongresi'nin toplanmasının aylar önce kararlaştırıldığını belirtmiştir. Brunot'nun dediği gibi Sivas'ın beş on günde işgalinin mümkün olmadığını söylemiştir. İngilizlerin gözdağı için Batum'dan Samsun'a asker getirmelerinin boşa çıkacağını dile getirmiştir. Kendisi için en büyük hareket noktasının milletin sinesi olduğuna, kongrenin kendi hükmü ile değil milletin kararı ile toplanacağına dikkat çekmiştir. Mustafa Kemal Paşa'ya göre bu tehditlerin halka duyurulmaması ve halkın maneviyatının bozulmaması lazımdı.¹¹⁶ Bunun için de yine destek telgrafları gönderilecekti.¹¹⁷

¹¹⁴ Yularkıran, *Hatıralar - Sivas Valisi Reşit Paşa'nın Hatıraları*, s. 82-83.

¹¹⁵ Gemici, *Millî Mücadele'de Bir Vali: Sivas Valisi Mehmet Reşit Paşa (1868-1924)*, s. 71.

¹¹⁶ Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, s. 53-56; Yularkıran, *Hatıralar - Sivas Valisi Reşit Paşa'nın Hatıraları*, s. 85-91; Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, C. I, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2009, s. 152-159.

¹¹⁷ Erdeha, *Millî Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler*, s. 89-90; Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, I. Cilt, s. 163-167.

Bundan sonra İstanbul Hükümeti Sivas Kongresi'nin toplanmasını engellemek için şehrin eşrafını kendi yanına çekmeyi denemiştir. O esnada İlyaszade Halit Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas'a geldiği tarihten sonra şehirde durumun kendileri aleyhine olduğunu anlamış ve İstanbul'a kaçmıştır. İstanbul Hükümeti de ne yapacağını bilemediği için İlyaszade Halit Bey vasıtasıyla beyhude bir biçimde Sivas eşrafını kendi yanına çekme teşebbüslerinde bulunmuştur. Bunun için İlyaszade Halit Bey, 26 Ağustos 1919'da Sivas'ta Evliya Efendi üzerinden Müftü Abdurrauf Efendi, Emir Paşa, Belediye Başkanı Zihni Efendi ve eşraf ile diğer ileri gelenlere bir mesaj göndermiştir. Sivas eşrafının Saltanat makamına bağlı olduğunu ve hükümet emirlerine karşı gelenleri ortadan kaldırmaya hazır bulduklarını makine başında bildirmelerini istemiştir.

İstanbul Hükümeti ve İlyaszade Halil Bey'in çabalarına karşı Sivas eşrafı Millî Mücadele'den yana tavır almıştır. Bunun üzerine İstanbul Hükümeti Reşit Paşa'yı görevden aldığı gibi Elâzığ Valisi Ali Galip'i büyük yetkilerle Sivas Valiliğine ve 3. Kolordu Komutanlığına atamıştır. İstanbul Hükümeti Ali Galip'e, Mustafa Kemal Paşa'yı ve millî hareketle ilgili olanları tutuklama görevini de vermiştir.¹¹⁸ Kongrenin toplanması sürecinde Ali Galip bu yönde girişimde bulunmaya teşebbüs etmişse de başarılı olamamıştır. Durumun haber alınması ile üzerine kuvvet gönderilmesi karşısında kaçmak zorunda kalmıştır.¹¹⁹ İstanbul Hükümeti, Elâzığ Valisi Ali Galip'ten başka Malatya mutasarrıfı vasıtasıyla da Sivas Kongresi'ni engelleme girişiminde bulunmuş ancak bundan da bir sonuç elde edememiştir.¹²⁰

Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği direktifler doğrultusunda Sivas Kongresi'ni engellemeye yönelik bütün girişimler boşa çıkarken şehirde kongre hazırlıklarında sona gelinmiştir. Bu esnada kongrenin yeri belirlenmeye ve üyelerin rahatı temin edilmeye çalışılmıştır. Kongrenin toplanması açısından uygun bir bina olan Mekteb-i Sultani, o zamanki Müdürü Ali Naim Bey'den güçlkle alınmıştır. Okulu kongre için kullandırmak istemeyen Ali Naim Bey sonunda bu talebe karşı koyamamış ve binanın kullanılmasını kabul etmek zorunda kalmıştır.¹²¹ Güvenlik tedbiri olarak Sivas'taki kıtaat mevcudunun yeterli seviyeye çıkarılması ve Sivas'a gelen yollarda emniyet tedbirleri alınması gibi işlerle uğraşmıştır. Bunun için:

- A. Amasya'da bulunan Kolordu Topçu Alayının ve İstihkam Taburunun Sivas'a nakli istenilmiştir.
- B. Ladik'teki 5. Fırka Topçusu ile Piyade Taburunun Amasya'ya gönderilmesi söylenilmiştir.

¹¹⁸ Erdeha, *Millî Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler*, s. 94-96; Yularkıran, *Hatıralar - Sivas Valisi Reşit Paşa'nın Hatıraları*, s. 121-128; Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C. II, s. 77.

¹¹⁹ Haluk Selvi, "Sivas Kongresi ve Damad Ferid Hükümeti'nin İstifası", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XVIII/54 (Kasım 2002), s. 852.

¹²⁰ Temizgüney, "Sivas Kongresi", s. 1.

¹²¹ Aşkun, *Sivas Kongresi*, s. 97; Günaydın, *Millî Mücadele'de Sivas 108 Gün 2 Eylül - 18 Aralık 1919*, s. 59-61.

- C. Merzifon'daki İngilizlerin ve makineli tüfek mevcutlarının kapalı sandıklarla gelebileceklerin öğrenilmesi talep edilmiştir.
- D. Amasya Boğazı girişine telefonlu bir gözetleme kıtası yerleştirilmesi emir olunmuştur.
- E. 15. Fırka kıtaatının Samsun-Kavak Caddesi üzerinde ve Kavak'ta toplanması, 5. Fırka'ya ait Kavak'taki kıtaatın geriye alınarak derinliğine yerleştirilmesi düşünüldüğünden buna dair ayrıca tebligatta bulunulacağı fırkalara bildirilmiştir.

Bunların dışında Sivas'a altı saat mesafede olan Hafik'te bulunan 15. Kolordu Süvari Bölüğünün kongre süresince Sivas'ta bulundurulması ve mevcudunun takviyesi için kolordunun durumdan haberdar edilmesi sağlanmıştır.

Bu arada 15. Kolordu Komutanlığından bir tebliğ alınmıştır. Tebliğde, Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'e suikastta bulunmak üzere bazı zabitanın Dersaadet'ten sevk edildikleri bildirilmiş, bundan dolayı hariçten gelecek memurlar ve zabitanın kimliklerinin kontrolü için bir şube hazırlanması, Sivas'ta Ermenilerin yoğunluğu dolayısıyla onlar tarafından gerçekleştirilebilecek her türlü kötülüğe karşı elde piyade ve süvari bulundurulması, hükümetin jandarma ve polisine itimat edilmeyerek iyice kendisinden emin olunan zabitlerle istihbaratın yürütülmesi istenilmiştir.

15. Kolordu Komutanlığından alınan bu tebliğe 3. Kolordu Komutanı Albay Selahattin Bey tarafından 26 Ağustos 1919'da cevap verilmiştir. Kongre dolayısıyla Sivas'ta alınan ihtiyat ve inzibat tedbirlerinin şu şekilde olduğu bildirilmiştir:

Atlı ve katırlı süvari müfrezeleri ikmal ve takviye edilmiş, Sivas'ta toplanmıştır. Amasya'daki İstihkam Taburu ile Kolordu Topçu Alayı Sivas'a hareket ettirilmiştir. İnzibat Bölüğüne itimat edilen zabitler verildiği gibi münasip polisler ile emin bazı jandarma efradı da sivil elbiseli olarak kongre hizmetinde istihdam edilecektir.

Kasabanın belli başlı giriş çıkış noktalarına postalar ve kongrenin toplanacağı mektep binasının karşısındaki binaya da düzenli hizmet kıtası ikame edilmiştir. Halkın millî ve manevi duygularının ortaya çıkacak olumsuz gelişmelerden etkilenmemesi için çalışıldığı gibi bu maksatla bir de gazete çıkarılmak üzeredir.

Ulukışla'dan Sivas Caddesi'nin kontrolü, gelen yabancı memur ve zabitanın kimliklerinin tahkiki, gelmesine lüzum olmayanların tevkifi ve bu hususta millî teşkilatın kullanılması, telgrafhanenin elde bulundurularak Sivas ile daimi ve seri irtibat temini ve 11. Fırka ile haberleşmenin tesisi Kayseri Askerlik Kalemi Riyasetine bildirilmiştir. Ankara-Eskişehir istikametinin kapatılması 20. Kolordu'dan istenilmiştir.¹²²

Erzurum Kongresi'nin toplanmasından sonra bir süre daha burada kalan Mustafa Kemal Paşa ve beraberindeki heyet 29 Ağustos 1919'da şehirden ayrılmıştır. Erzurum halkı büyük, heyecanlı ve coşkulu tezahüratlarla Mustafa Kemal Paşa ve beraberindeki heyeti

¹²² Demirel, *İkinci Grup'un Kurucularından Salâhattin Köseoğlu'nun Millî Mücadele Hatıraları*, s. 145-146.

uğurlamıştır.¹²³ Sivas Kongresi'nde bütün ülke temsil edileceğine göre ülkenin birliğini sağlamak adına doğu illerinin de temsilcilerinin burada olması gerekmektedir. Bunun için en basit yol Erzurum Kongresi'nde seçilen Heyet-i Temsiliye üyelerinin Sivas'a götürülmeleriydi. Bunlardan hepsini Sivas'a götürmek mümkün olmasa da Mustafa Kemal Paşa'nın yanında üyelerden Rauf Bey bulunmaktaydı ve Erzurum'dan Hoca Raif Efendi de bunu kabul etmiştir. Erzincan'da da Şeyh Fevzi Efendi kendilerine katılmıştır. Sivas'ta Bekir Sami Bey de kendilerine katılmış ve beş kişi doğu vilayetleri adına burada bulunmuşlardır.¹²⁴

Erzurum'dan Sivas Kongresi'ne katılmak üzere yola çıkan Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekiler 2 Eylül 1919'da Sivas'a varmışlardır. Şehirde halkın sevgi gösterileri ve törenle karşılanmışlardır.¹²⁵ 4 Eylül 1919'da saat 14.00'te Sivas Kongresi açılmıştır. Sivas halkı saatler öncesinden başlayarak kongrenin yapılacağı lise binasının önünde toplanmış ve binaya giden yolları doldurmuştur.¹²⁶ Sivas Kongresi, Erzurum Kongresi'nde temeli atılan millî birliği tamamlamak ve alınan kararların Batı Anadolu ve Rumeli illerinin temsilcileri tarafından da benimsenmesi suretiyle yetkiyi genelleştirmek maksadı ile yapılmıştır. Fakat Rumeli vilayetlerinin çoğundan kongreye temsilci gelmemiştir. Anadolu'dan bazı yerlerden gelemeyenler de olmuştur. 20-25 temsilcinin katılımı ile açılan kongrede temsilci sayısı 38'e kadar çıkmıştır. Ancak bu sayının netliği de kesin değildir.¹²⁷

Sivas Kongresi'nin ilk günleri pek verimli geçmemiştir. Aralarında Rauf Bey'in de bulunduğu küçük bir grup Mustafa Kemal Paşa'yı kongreye başkan seçmek istememişlerse de bu konuda başarısız olmuşlardır.¹²⁸ Mustafa Kemal Paşa üç olumsuz oya karşı kongre başkanlığına seçilmiştir.¹²⁹ Ardından yemin formülü, padişaha sunulacak bir arıza hazırlama, kongrenin İttihatçılıkla ilgisi olmadığı ve siyasetle uğraşıp uğraşmayacağı konularında tartışmalar yapılmıştır.¹³⁰ Manda idaresinin kabul edilip edilmemesi hakkında uzun müzakereler olmuştur. Mandacılık fikirleri Amerikan senatosuna bir mektup yazmak sureti ile neticelendirilmiştir.¹³¹ 11 Eylül 1919'da son bulan Sivas Kongresi'nde¹³² Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar şu şekilde genelleştirilerek bütün yurt için geçerli hale getirilmiştir:

¹²³ Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, I. Cilt, s. 193-194.

¹²⁴ Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, s. 57-58.

¹²⁵ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C. II, s. 82.

¹²⁶ Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, s. 59; Mahmut Goloğlu, *Millî Mücadele Tarihi - II Sivas Kongresi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008, s. 73.

¹²⁷ Goloğlu, *Millî Mücadele Tarihi - II Sivas Kongresi*, s. 74-75, 84

¹²⁸ Balcıoğlu, "Direnen Millet-Millî Mücadele: Ya İstiklâl Ya Ölüm", s. 174.

¹²⁹ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, II, s. 85.

¹³⁰ Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, s. 61.

¹³¹ Balcıoğlu, "Direnen Millet-Millî Mücadele: Ya İstiklâl Ya Ölüm", s. 174-176.

¹³² Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, II, s. 97. Sivas Kongresi hakkında geniş bilgi için bakınız: Kemal Arıburnu, *Sivas Kongresi Samsun'dan Ankara'ya Kadar Olaylar ve Anılarla*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1997.

1. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalandığı sırada mütareke sınırları içerisinde yer alan ülke toprakları birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Bu bölgedeki İslam unsurları birbirinden ayrılmaz öz kardeşlerdir.
2. Millî bağımsızlık için Kuvâ-yı Milliye'yi amil ve millî iradeyi hâkim kılmak esastır.
3. Her türlü yabancı işgal ve müdahalesine, bilhassa bağımsız bir Rum ve Ermeni devleti kurma girişimlerine karşı birlikte savunma ve direnme gösterilecektir.
4. Müslüman olmayan grupların her türlü hakları teminat altına alındığından yeni ayrıcalıklar kabul edilmeyecektir.
5. Hükümet herhangi bir baskı karşısında ülkenin herhangi bir yerini terk ya da ihmal ederse bu duruma karşı gerekli bütün tedbirler alınacaktır.
6. İtilaf devletlerinin mütareke sınırları içerisinde kalan toprakları taksim etme düşüncesinden tamamen vazgeçmeleri ve haklarımıza riayet etmeleri beklenmektedir.
7. Ülkeye yönelik istila amacı taşımayan, milletin haklarına saygı gösteren devletlerden fen, sanayi ve iktisadi alanlarda yardımlar kabul edilecektir.
8. Hükümetin millî iradeye tabi olması gerektiğinden meclisi toplaması ve alınan millî kararlara göre hareket etmesi lazımdır.
9. Tamamıyla millî vicdandan doğan ve aynı amaç doğrultusunda kurulan millî cemiyetler Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilmiştir.
10. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin 4 Eylül 1919'da Sivas'ta toplanan genel kongresi tarafından maksadı temin için bir Heyet-i Temsiliye seçilmiştir.¹³³

Kongrede Heyet-i Temsiliye'ye altı yeni üye daha seçilmiştir. Seçilen üyeler Vasıf Bey, Mazhar Müfit Bey, Ömer Mümtaz Bey, Hüsrev Sami Bey, Hakkı Behiç Bey, Ratıpzade Mustafa Bey idi. Bunlara Heyet-i Temsiliye'nin seçtiği Refet Bey de katılmış ve üye sayısı 16'ya yükselmiştir.¹³⁴

Ayrıca Sivas Kongresi sırasında Ali Fuat Paşa kongre kararı ile Batı Anadolu Kuvâ-yı Milliye Komutanlığına atanmıştır.¹³⁵ Anadolu millî hareketini halka ve dünyaya duyurmak amaçlı haftada iki gün *İrade-i Milliye* adıyla bir gazetenin çıkarılmasına karar verilmiştir.¹³⁶

¹³³ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C. II, s. 97-98; Sivas Kongresi görüşmeleri ve kongrede alınan kararların tam şekilleri için ayrıca bakınız: Uluğ İğdemir, *Sivas Kongresi Tutanakları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999.

¹³⁴ Goloğlu, *Millî Mücadele Tarihi - II Sivas Kongresi*, s. 122-123; Balcıoğlu, "Direnen Millet-Millî Mücadele: Ya İstiklâl Ya Ölüm", s. 177; Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, II, s. 97.

¹³⁵ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, II, s. 95.

¹³⁶ Aşkun, *Sivas Kongresi*, s. 161-168; Günaydın, *Millî Mücadele'de Sivas 108 Gün 2 Eylül - 18 Aralık 1919*, s. 196.

Kongrede *İrade-i Milliye* adı ile bir gazetenin çıkarılması kararlaştırıldığında yönetiminin politik kuruluşlarla ilgisi bulunmayan birisine verilmesi istenilmiştir. Bu kişiyi bulma işiyle Mehmet Rasim Bey görevlendirilmiştir. Mehmet Rasim Bey, Sivas Lisesi'nin çalışkan öğrencilerinden biri olarak bildiği 22 yaşındaki Demircizade Selahattin'i bu iş için uygun bulmuştur. Demircizade Selahattin, kendisine verilen bu görevi memnuniyetle kabul edip dilekçe ile valiliğe başvurarak gazeteyi çıkarma yetkisini almış ve sorumlu müdürü olmuştur. Vilayet Matbaası'nda basılan gazetenin ilk sayısı 14 Eylül 1919'da çıkmış ve bu sayıda çıkış sebebi "Millî hareketin halka ve dünyaya duyurulması" şeklinde belirtilmiştir.

Sivas Kongresi'nde Sivaslılar oldukça özveri göstermişlerdir. Müftü Abdurrauf Efendi, Mehmet Rasim Bey, Emir Paşa ve 3. Kolordu Komutanı Albay Selahattin Bey ile Mustafa Kemal Paşa'nın özel temsilcisi Doktor İbrahim Tali Bey Sivas İdadisi'nin Kongre için düzenlenmesi ve diğer hazırlıklarla meşgul olmuşlardır. Sığırcızade Mustafa Hayri Efendi, Şekercizade İsmail Efendi kendi evlerinden getirdikleri eşyalarla Mustafa Kemal Paşa'nın kalacağı odayı döşeyip kongre salonunu tefriş etmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'dan gönderdiği haberle gelen delegelerin otellerde kalmasının yasaklanması üzerine Şekercizade İsmail Efendi uzun süre çok sayıda delegeyi evinde konuk etmiştir. Delegelerin iaşeleri ilk günlerde Sivas Belediyesi tarafından karşılanmıştır. Belediye Başkanı Abdülhak Bey yemek dışında bütün meselelerle de yakından ilgilenmiştir. Yemek masrafları belirli ölçüde Sivas'ın varlıklı aileleri tarafından karşılanmıştır.¹³⁷

Erzurum Kongresi'nden sonra Sivas Kongresi İstanbul Hükümeti ve İtilaf devletlerinin bütün engelleme girişimlerine rağmen toplanmıştır. Yapılan engelleme girişimlerine karşı Mustafa Kemal Paşa millî iradeyi öncelikli olarak görmüş ve bu yolda kararlar alınmasının yolunu açmıştır. Sivas Kongresi'nin 9 Eylül 1919 tarihli toplantısında Padişah'a gönderilmek üzere ultiatom niteliğinde bir taslak üzerinde tartışılmıştır. Hazırlanan yazının temel konusu Damat Ferit Paşa'nın kabahatleri ve tarafsız yeni bir hükümetin kurulmasıydı. Bunun padişaha ulaştırılmasına hükümet engel olmuştur. Hükümetin bu şekilde davranması Anadolu'da büyük bir tepki ile karşılanmıştır. Diğer hadiselerle birlikte hükümetin bu konudaki tutumu Mustafa Kemal Paşa'yı yeni bir yol takip etmeye yöneltmiştir. Böylece Sivas Kongresi sırasında Millî Mücadele hareketi önemli bir dönüm noktasına gelmiştir.

Anadolu millî hareketinin ortaya koyduğu çaba ile toplanan Erzurum ve Sivas Kongreleri kararlarının yürürlüğe konulabilmeleri için bir an önce millî meclisin toplanması gerekmektedir. Ancak buna karşılık hükümet meclisi toplama hususunda isteksiz davranmaktaydı. Bu şartlar altında mevcut hükümetin iş başından çekilmesi gerekiyordu. Böylesi bir durum iyi organize edilmiş bir girişimle mümkün olabilirdi.

¹³⁷ Haluk Selvi ve Bülent Cırık, *Millî Mücadele'de TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 2020, s. 332-333; *İrade-i Milliye* gazetesinin tıpkı basımı için bakınız: *İrade-i Milliye*, Haz. Alim Yıldız, Şeref Boyraz, Ahmet Bozdoğan, Yunus Ayata, Mehmet Ali Şimşek, Sivas: Buruciyeye Yayınları, 2007.

Bunun için Mustafa Kemal Paşa, bütün kolordulara, valiliklere ve mutasarrıflıklara Ali Galip ile Dahiliye Nazırı Adil Bey arasındaki yazışmaları ihanet belgesi olarak göndermiştir. Böylece Anadolu millî hareketi Sadaret makamı üzerinde baskı kurmaya başlamıştır. Doğrudan doğruya padişah ile görüşme arzusunun dile getirilerek yeni bir hükümet kurulmasını istemiştir. Bu baskılara rağmen Damat Ferit teklifleri kabul etmemiş ve böylece kongre heyeti son bir çareye başvurmuştur.

11/12 Eylül gecesi sadrazama bir telgraf çeken kongre heyeti, milletin padişahın başkasına güveni kalmadığını belirtmiş, hal ve istirhamlarını kendisine iletmesine hükümetin engel olduğunu ifade etmiştir. Bu hal bir saat daha sürerse milletin kendisini gayri meşru saydığı hükümetle bağlantısını keseceğini dile getirmiştir. Bundan sonra milletin alacağı vaziyetin yabancı devlet temsilcilerine bildirileceğini açıklamıştır. Fakat bu telgrafa cevap alamamıştır.¹³⁸ Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa 12 Eylül 1919'da bütün komutanlara ve valilere İstanbul ile haberleşmenin kesildiğini bildirmiştir.¹³⁹ Böylece Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle İstanbul Hükümeti ile ilişki kesilmiştir. Kolordu komutanları telgrafları çekmeye başlamışlardır. Temsil Heyeti'nin talebi üzerine telgraf merkezleri kontrol altına alınmıştır.¹⁴⁰ 13 Eylül 1919 tarihli Heyet-i Temsiliye imzalı ilk bildiri de hükümetin tutumu eleştirildiği gibi millî hakların korunması için seçimlerin yapılması ve millî meclisin açılması istenilmiştir.¹⁴¹

Aynı şekilde Sivas Kongresi imzasıyla İngiltere, Amerika, Fransa, İtalya, Sırbistan, Felemenk, İsveç, Danimarka ve İspanya'nın İstanbul'daki temsilciliklerine çekilen telgrafta da millet meclisini toplamayan Damat Ferit Hükümeti'nin milleti temsil etmediği söylenmiştir. Hükümetin zulüm ve şiddetle ayakta kalmaya çalıştığı, millî birliği bozmak için Müslüman topluluğu birbirine kırdırmaya giriştiği, milletle padişahın temasına engel olduğu ve bu sebeple hükümetle iletişimin kesildiği belirtilmiştir. Sulhun imzasının ancak millete dayanan bir kabinenin kurulmasıyla mümkün olabileceği ifade edilmiştir. Genel güvenliği bozacak herhangi bir harekete sebebiyet verilmeyeceği konusunda sorumluluk durumu dile getirilmiş ve kendilerinin manevi yardımlarından emin olduğu bildirilmiştir.¹⁴²

Sivas Kongresi'nin toplanması ve kongrede alınan kararlar yurt içinde olduğu kadar yurt dışında da ciddi yankılar uyandırmıştır. Batı basını özellikle Sivas Kongresi'nden sonra Anadolu millî hareketinin ciddiye alınması gerektiğini, bu hareketin temsilcilerinin yetenekli liderler öncülüğünde millî bir program çerçevesinde bir araya gelip toplandıklarını belirtmiştir.¹⁴³ Ayrıca Batı basınında ister beğensinler ister beğenmesinler Türk gücünün yaşadığı ve kendi bilincine vardığı, hasta adamın gürbüz ve hatta rahat durmaz çocuklarının bulunduğu, onun mirasını, hiç değilse bu mirastan

¹³⁸ Selvi, "Sivas Kongresi ve Damat Ferit Hükümeti'nin İstifası", s. 853-854.

¹³⁹ Goloğlu, *Millî Mücadele Tarihi - II Sivas Kongresi*, s. 129.

¹⁴⁰ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, II, s. 98-99.

¹⁴¹ Goloğlu, *Millî Mücadele Tarihi - II Sivas Kongresi*, s. 129.

¹⁴² Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, s. 107-108; Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, II, s. 98.

¹⁴³ Balcıoğlu, "Direnen Millet-Millî Mücadele: Ya İstiklâl Ya Ölüm", s. 177.

haklarına düşen payı istedikleri belirtilmiş, müttefiklerin bu konuda ne düşündükleri sorulmuştur.¹⁴⁴ Bu açıdan artık İstanbul Hükümeti gibi Batı kamuoyu da Anadolu millî hareketini dikkate almış ve İstanbul'daki İtilaf devletleri temsilcilikleri bunu etkisiz kılmak için her türlü yola başvurmuşlardır.

Heyet-i Temsiliye tarafından 12 Eylül 1919'da alınan karar üzerine genel olarak merkezî hükümet ile haberleşme ve irtibat her tarafta kesildiğinde, kararı uygulamayan veya bir bahane göstererek buna uymayan yerler olmuş ise de, mesele İstanbul Hükümeti için çok nazik ve buhranlı bir durum yaratmıştır.¹⁴⁵ İtilaf devletlerine dayanan Damat Ferit Hükümeti İngilizlerin de kendisine verdikleri desteği azaltmaları üzerine 30 Eylül 1919'da istifasını sunmuştur. Padişah istemeyerek de olsa bu istifayı kabul etmiştir.¹⁴⁶ Damat Ferit Hükümeti'nin istifasının ardından yerine 2 Ekim 1919'da Ali Rıza Paşa Hükümeti kurulmuştur.¹⁴⁷ 4 Ekim 1919'da yeni İstanbul Hükümeti ile Heyet-i Temsiliye ve Heyet-i Temsiliye Başkanı olarak Mustafa Kemal Paşa arasında görüşmeler başlamıştır.¹⁴⁸

Mustafa Kemal Paşa Millî Mücadele'nin bu aşamasında Sivas'ta bulunduğu sırada yabancı temsilcilerle de görüşmeler yapmıştır. Sivas Kongresi'nin sona ermesinden sonraki süreçte, 20 Eylül 1919'da General Harbord başkanlığındaki 46 kişilik Amerikan heyeti Sivas'a gelmiştir. Amerikan Başkanı Wilson tarafından Ermenilerin manda sorununu incelemekle görevlendirilen kurul Sivas'ta milletlerin kendi geleceklerine kendilerinin karar verebilecekleri hakkındaki pankartlarla karşılaşmışlardır.¹⁴⁹ Mustafa Kemal Paşa, 22 Eylül 1919'da Harbord heyeti ile görüşmüştür. Uzun uzadıya yapılan görüşmede Mustafa Kemal Paşa, Harbord'a Millî Mücadele'nin amaç ve maksadı, millî teşkilat ve birliğin ortaya çıkış sebepleri, azınlıklara karşı takip edilen hareket tarzı, yabancıların ülkedeki yıkıcı propaganda ve hareketleri hakkında belgelere dayalı detaylı açıklamalarda bulunmuştur. Bu arada Harbord'un bazı garip soruları ile de karşılaşmıştır. Ancak bağımsızlık yolundaki görüşleri ile onun üzerinde olumlu etki yaratmıştır.¹⁵⁰

Mustafa Kemal Paşa Sivas'ta bu şekildeki bir diğer görüşmeyi de 7 Aralık 1919'da Fransız Subayı Georges Picot ile gerçekleştirmiştir. Georges Picot görüşmede Türkiye ile dost olmak istediklerini dile getirmiş, Antep, Urfa ve Adana'yı boşaltmaya karşılık birtakım ekonomik imtiyazlar talep etmiştir. Güneyde Fransızlara karşı askerî mücadeleden kaçınılmasını istemiştir. Ancak Mustafa Kemal Paşa kendisine millî orduyu durdurmanın

¹⁴⁴ Ramazan Tosun, "Millî Mücadele'de Sivas'ın Yeri ve Önemi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XII/34 (Mart 1996), s. 84.

¹⁴⁵ Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken Mondros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi'nin Açılışına*, s. 258.

¹⁴⁶ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, II, s. 138.

¹⁴⁷ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, II, s. 142.

¹⁴⁸ Goloğlu, *Millî Mücadele Tarihi - II Sivas Kongresi*, s. 183.

¹⁴⁹ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, II, s. 120.

¹⁵⁰ Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, s. 118-119; Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, II, s. 124.

elinde olmadığı cevabını vermiş ve işgallere son verilmesini söylemiştir. Ermeniler ve Fransızlar Türklere saldırmazlarsa, onların da kendilerine saldırmayacaklarını ifade etmiştir.¹⁵¹

7. Amasya Görüşmeleri ve Sivas'ta Millî Hareket ile İlgili Diğer Gelişmeler

Anadolu millî hareketinin etkisiyle Damat Ferit Hükümeti'nin istifası sonrasında kurulan Ali Rıza Paşa Hükümeti iktidarda kalabilmek için bu hareketi dikkate almak ve ona dayanmak durumunda kalmıştır. Mustafa Kemal Paşa bu konuda hükümete bazı önerilerde bulunmuştur. Ali Rıza Paşa Hükümeti Anadolu millî hareketine Damat Ferit Hükümeti gibi açıkça düşmanlık göstermemişse de tereddütlü tavırlar sergilemiştir. Bir tarafta Mustafa Kemal Paşa Anadolu'da millet iradesini geçerli kılmak isterken, diğer tarafta Ali Rıza Paşa Hükümeti kararsız bir siyaset takip etmiştir. İki taraf arasında bir orta yol bulmak için uzun yazışmalar yapılmışsa da bir sonuç alınamamıştır. Sonunda Ali Rıza Paşa'nın talebi ile taraflar sağlam bir temasın kurulabilmesi adına Amasya'da bir görüşme gerçekleştirilmesi konusunda anlaşmışlardır.¹⁵²

Amasya'da yapılacak görüşmelere İstanbul Hükümeti'ni temsil etmek için Bahriye Nazırı Salih Paşa görevlendirilmiştir. Heyet-i Temsiliye adına Başkan Mustafa Kemal Paşa ile üyeler Rauf Bey ile Bekir Sami Bey katılmışlardır.¹⁵³ Bahriye Nazırı Salih Paşa 15 Ekim 1919'da İstanbul'dan, Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey ve Bekir Sami Bey de 16 Ekim 1919'da Sivas'tan hareket etmişlerdir.¹⁵⁴ 18 Ekim 1919'da Amasya'da buluşan taraflar 20-22 Ekim 1919'da Amasya Görüşmelerini gerçekleştirmişlerdir. Üç gün süren görüşmelerin nihayetinde ikisi gizli olmak üzere beş protokol imzalanmıştır.¹⁵⁵ Bu görüşme ve imzalanan protokoller ile İstanbul Hükümeti Anadolu millî hareketini resmen tanımış, Erzurum ve Sivas Kongresi kararlarını kabul etmiştir.

Amasya Görüşmelerinde kabul edilen açık protokollere göre Mondros Mütarekesi ile tespit edilmiş olan ülke sınırlarının bütünlüğü ve bağımsızlığı sağlanacaktı. Fen, sanayi ve iktisadi alanlarda alınacak yardımlar bağımsızlığı tehlikeye düşürmeyecek, millî menfaatlere zarar vermeyecek biçimde uzmanlarca tespit edildikten sonra meclisçe kabul edilecekti. Azınlık unsurlara siyasi hakimiyet ve sosyal dengeyi bozucu ayrıcalıklar verilmeyecekti. Sivas Kongresi'nin diğer maddeleri Meclis-i Mebusan tarafından tanınacaktı. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti hukuki bir teşekkül olarak kabul edilecek ve Meclis-i Mebusan Anadolu'da güvenli bir yerde toplanacaktı.

Gizli protokollerde ise İzmir'deki Yunanistan işgalinin son bulması için İstanbul Hükümeti tarafından protestoda bulunulması ve gerekirse bunun için saklı talimatla mitingler yaptırılması konusunda anlaşılmıştır. İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin propaganda faaliyetlerinin engellenmesi, diğer zararlı cemiyetlerin olumsuz faaliyetlerine ve gazetelerin provoke edici yayınlarına son verilmesi, Kuvâ-yı Milliye'nin

¹⁵¹ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, II, s. 266.

¹⁵² Balcıoğlu, "Direnen Millet-Millî Mücadele: Ya İstiklâl Ya Ölüm", s. 182-183.

¹⁵³ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, II, s. 178.

¹⁵⁴ Goloğlu, *Millî Mücadele Tarihi - II Sivas Kongresi*, s. 205.

¹⁵⁵ Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, s. 167.

desteklenmesi ve Millî Mücadele'ye taraftar memurların görev yerlerinin değiştirilmemesi, bazı kumandanların görevden uzaklaştırılması ve bir kısım subayların divan-ı harbe verilmesine dair olan iradenin düzeltilmesi gibi hususlarda fikir birliğine varılmıştır.¹⁵⁶ Bunlar içerisinde meclisin İstanbul dışında bir yerde toplanması talebi hükümetçe kabul edilmemiştir.¹⁵⁷

Amasya Görüşmeleri sırasında Sivas'ta önemli bir gelişme olarak Şeyh Recep Olayı yaşanmıştır. Şeyh Recep Olayı Anadolu millî hareketine tepki olarak ortaya çıkmış bir gelişmeydi. Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey ve Bekir Sami Bey ile görüşmelere katılmak için 18 Ekim 1919'da Amasya'ya geldiği sırada Sivas'tan hiç beklenilmeyen bir telgraf gelmiştir. Eşraf, tüccar, esnaf ve ulemeden 160 kişi adına Şeyh Recep Kâmil, Zaralızade Celal, İlyaszade Ahmet Kemal imzalarını taşıyan bu telgraf Amasya'ya vardığı düşünülen Salih Paşa'ya çekilmiştir. Telgrafta aylardan bu yana süregelen olayları anlamak, olup bitenler hakkında kendilerini bilgilendirmek üzere Salih Paşa Sivas'a çağırılmıştır. Bu telgrafa cevap alamayanlar ertesi gün 19 Ekim 1919'da Mustafa Kemal Paşa'ya çektikleri telgrafta da padişah ile hükümetin millî hareket hakkındaki düşüncelerini Salih Paşa'dan veya yetkili bir ağızdan duymak istediklerini belirtmişler, Salih Paşa ile görüşmedikçe anlaşmazlıkların sona ermeyeceğini bildirmişlerdir.

Şeyh Recep Kâmil, Zaralızade Celal, İlyaszade Ahmet Kemal 19 Ekim 1919 gecesi padişaha çektikleri telgrafta da Mustafa Kemal Paşa'nın herkese padişahın güvenilir adamı olduğunu duyurarak ve kötülüklerini kapatmaya çalışan küçük bir azınlığı yanına alarak millî iradenin temsilcisi gibi hareket ettiğini belirtmişlerdir. Bu nedenle padişaha son derece bağlı olan halkın heyecan içinde olduğunu, halkı sakinleştirebilmek için Salih Paşa'nın Sivas'a çağırıldığını, ancak telgraflarına cevap alamadıklarını söylemişlerdir. Salih Paşa'nın Sivas'a gönderilmesi için emir verilmesini talep etmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa Sivas Telgraf Başmüdürü Lütfü Bey vasıtasıyla durumdan haberdar olmuştur. Lütfü Bey, telgrafların telgraf memurlarının tehdit edilerek çektilmiş olduklarını ileri sürmüştür.

Durumdan haberdar olan Mustafa Kemal Paşa hemen Sivas'taki yetkilileri uyarılmış ve olayla ilgisi olan kişilere karşı gerekli emri vermiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın isteği üzerine Şeyh Recep Kâmil, İlyaszade Ahmet Kemal, Zaralızade Celal tutuklanmışlardır. Olayın sonrasında başta Sivas Müftüsü Abdurrauf Efendi olmak üzere şehrin ileri gelenleri gönderilen bu telgrafların geçerlilikleri olmadığına dair açıklamalar yapmışlardır. Aslında Şeyh Recep olayı küçümsenecek bir mesele değildi. Çünkü bu hareket tarzı duyulur duyulmaz mesele üzerinde İstanbul basınında tartışmalar başlamıştı. Mustafa Kemal Paşa'ya göre de bu sırada düşmanlar Şeyh Recep ile iş birliği yapmış ve onu millî harekete karşı kışkırtmışlardı.¹⁵⁸

¹⁵⁶ Balcıoğlu, "Direnen Millet-Millî Mücadele: Ya İstiklâl Ya Ölüm", s. 183; Amasya Protokollerinin tam metni için bakınız: Goloğlu, *Millî Mücadele Tarihi - II Sivas Kongresi*, s. 208-211.

¹⁵⁷ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, II, s. 191, 194-195

¹⁵⁸ Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, s. 171-176; Goloğlu, *Millî Mücadele Tarihi - II Sivas Kongresi*, s. 211-212; Günaydın, *Millî Mücadele'de Sivas 108 Gün 2 Eylül - 18 Aralık 1919*, s. 265-275; Aşkun, *Sivas Kongresi*, s. 173; Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, II, s. 179-180.

Amasya Görüşmelerinden sonra Mustafa Kemal Paşa 28 Ekim 1919'da Sivas'a dönmüştür.¹⁵⁹ 29 Ekim 1919'da Salih Paşa ile yaptıkları görüşmeyle ilgili Heyet-i Temsiliye'ye bilgi vermiştir. 3. Kolordu, 12. Kolordu, 13. Kolordu, 15. Kolordu ve 20. Kolordu Komutanlarını Meclis-i Mebusan'ın toplanma yeri, meclisin toplanmasından sonra Heyet-i Temsiliye'nin ve millî teşkilatların alacakları şekil ve takip edilecek çalışma yöntemi, Paris Barış Konferansı'nda alınabilecek olumlu veya olumsuz kararlara karşı takip edilecek yol hakkında görüşmeler yapmak üzere Sivas'ta gizli bir toplantıya davet etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın daveti üzerine Sivas'ta 16 Kasım 1919'da başlayan Komutanlar Toplantısı 29 Kasım 1919 tarihine kadar sürmüştür.¹⁶⁰

Gizli yapılan toplantıya Heyet-i Temsiliye üyeleri Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey, Bekir Sami Bey, Vasıf Bey, Hakkı Behiç Bey, Ömer Mümtaz Bey, Mazhar Müfit Bey, Ratıpzade Mustafa Bey, muhtemelen Hoca Raif Efendi,¹⁶¹ 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa, 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa, 3. Kolordu Komutanı Albay Selahattin Bey ve 12. Kolordu Kurmay Başkanı Şemsettin Bey katılmışlardır. 13. Kolordu Komutanı Cevdet Bey, önemli işleri bulunduğunu belirtip hasta olduğunu ileri sürerek toplantıya katılmadığı gibi vekil de göndermemiştir.¹⁶² Heyet-i Temsiliye üyeleri ve isimleri geçen bu komutanların haricinde Sivas Valisi Reşit Paşa, Van Valisi Haydar Bey, Ahmet Rüstem Bey, Mentеше Mutasarrıfı Hilmi Bey, İbrahim Süreyya Bey, Hüsrev Sami Bey de toplantıda bulunmuşlardı. Ancak 19 kişinin hepsi bütün toplantılarda yer almamıştır.¹⁶³

Toplantıda meclisin mahzurlu ve tehlikeli olmakla birlikte bir buhran yaratmamak için İstanbul'da toplanmasına razı olunması konusunda anlaşılmıştır. Bunun için önce mebuslar münferiden aydınlatılacak, İstanbul'a gitmeden önce Trabzon, Samsun, İnebolu, Eskişehir, Edirne gibi yerlerde kısım kısım toplanarak mecliste kuvvetli bir grup meydana getirmeleri için bilgilendirileceklerdi. İstanbul ile haricinde emniyet tedbirleri mülhaza edilecekti. Komutanların Müdafaa-i Hukuk teşkilatlarını kuvvetlendirmeleri sağlanacaktı. Meclis açılıp milletvekilleri güven ve serbestlik içerisinde yasama görevlerini yaptıklarını bildirinceye kadar Heyet-i Temsiliye vazifesine devam edecekti. Paris Barış Konferansı'nda aleyhte karar verildiği takdirde bu hususta milletin kararına göre hareket edilecekti.

Toplantıya katılanların sayısı daha fazla olsa da imzalanan tutanakta ismi bulunanlar şunlardı: Mustafa Kemal Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Ali Fuat Paşa, Albay Selahattin Bey, 12. Kolordu Kurmay Başkanı Şemsettin Bey, Rauf Bey, Hüsrev Sami Bey, Mazhar Müfit Bey, Ahmet Rüstem Bey, Ömer Mümtaz Bey, Bekir Sami Bey, İbrahim Süreyya Bey, Hakkı Behiç Bey, Vasıf Bey.¹⁶⁴

¹⁵⁹ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, II, s. 197.

¹⁶⁰ Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, s. 186-188; Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, II, s. 232, 254.

¹⁶¹ Uluğ İğdemir, *Heyet-i Temsiliye Tutanakları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989, s. IX.

¹⁶² Günaydın, *Millî Mücadele'de Sivas 108 Gün 2 Eylül - 18 Aralık 1919*, s. 276-277.

¹⁶³ İğdemir, *Heyet-i Temsiliye Tutanakları*, s. IX.

¹⁶⁴ Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, s. 188-189; Goloğlu, *Millî Mücadele Tarihi - II Sivas Kongresi*, s. 218-220; Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, II, s. 254; Demirel, *İkinci Grup'un Kurucularından Salâhattin*

Sivas'ta alınan kongre kararları sonrası Millî Mücadele adına oldukça önemli gelişmeler yaşanırken bunlardan birisi de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin kurulması olmuştur. Bu cemiyet Sivas Valisi Reşit Paşa'nın eşi Melek Reşit Hanım ve arkadaşları tarafından kurulmuştur. Kısa sürede Anadolu'daki çeşitli şehirlere yayılan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin merkeze bağlı birçok şubesi açılmıştır. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin beyannamesi 26 Kasım 1919'da Sivas Valiliği'ne verilmiştir. 7 Aralık 1919'da da valiliğe 2 nüsha cemiyet tüzüğü sunulmuş ve yasal işlemlerin tamamlanması istenilmiştir. Bu başvurunun ardından valilik 9 Aralık 1919'da Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin kuruluşunu onaylamıştır.

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin resmen kuruluşunun onaylanmasından önce 28 Kasım 1919'da kurucuları valilikten bir izin almışlar ve Numune Mektebi'nde Sivas kadınlarının katılımı ile genel bir toplantı düzenlemişlerdi. Burada cemiyetin kurulduğunu halka duyurmuşlardı. Ayrıca toplantı sonrasında padişaha, sadrazama ve dahiliye nazırına telgraflar çekerek cemiyetin amacını açıklamışlar, ülkeye ve millete yapılan haksızlıkların giderilmesi için hükümetçe gerekli teşebbüslerde bulunulmasını istemişlerdi. Aynı gün İstanbul'daki Amerika, İngiltere, Fransa ve İtalya Yüksek Komiserliklerine de protesto niteliğinde birer telgraf göndermişlerdi.

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti İstanbul'daki Amerika, İngiltere, Fransa ve İtalya siyasi temsilcilerine gönderdiği telgrafta da büyük çoğunluğu Türk ve Müslüman olan İzmir, Antalya, Urfa, Maraş ve Antep gibi yerlerin işgal edilmesinden başka mütareke gereğince silahlarını bırakmış olan Türk milletinin boğazlanıp, namus ve şerefine pâyimal edilmek istenmesine karşı olduğunu vurgulamış, yapılan haksızlıkların giderilmesini söylemiştir. Cemiyet millî orduya para ve mal yardımı için kampanyalar düzenlemiş, Millî Mücadele'ye katılmak üzere Anadolu'ya geçenlere kutlama mesajları göndermiş ve İstiklal Harbi süresince Türk kadınlarının kendileri ile övünecekleri büyük hizmetler görmüştür.¹⁶⁵ Cemiyetin kuruluşu Mustafa Kemal Paşa'ya bildirildiğinde, paşa maksadın vatani müdafaa etmek olduğunu belirtmiş ve bu teşebbüsün birinciliği şerefini kazandıkları için Sivaslı hanımefendileri tebrik etmiştir.¹⁶⁶

8. Sivas'ın Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Temsili ve Milletvekilleri

Sivas Kongresi ve Amasya Görüşmelerinden sonra iki önemli gelişme yaşanmıştır. Bunlardan birisi Heyet-i Temsiliye'nin merkezinin Ankara'ya taşınması diğeri ise Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin açılması olmuştur. Sivas'ta çalışmalarını tamamlayan Mustafa Kemal Paşa 18 Aralık 1919'da maiyetiyle birlikte buradan ayrılmıştır. Sivas'tan ayrılırken Mekteb-i Sultani önünde toplanan binlerce halk kendilerini uğurlamıştır.

Köseoğlu'nun Millî Mücadele Hatıraları, s. 174-175; Komutanlar toplantısı tutanakları hakkında bilgi için ayrıca bakınız: İğdemir, *Heyet-i Temsiliye Tutanakları*, s. 3-163.

¹⁶⁵ Bekir Sıtkı Baykal, *Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1996, s. 1, 20-22.

¹⁶⁶ *Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, Haz. Ergun Tarıkahya, Sivas: Sivas Valiliği, Basım Yılı Yok, s. 1.

Uğurlama sırasında birçok kişi at ve araba ile birkaç saat kendilerini takip etmiştir.¹⁶⁷ Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekiler Kayseri, Hacıbektaş, Mucur, Kırşehir, Kaman ve Beynam yolu ile 27 Aralık 1919'da Ankara'ya varmışlardır.¹⁶⁸ Ankara'da şehrin dışında, Sivas-Kırşehir yolunun Ankara düzüne indiklerinde Dikmen-Kızılyokuş sirtlarından başlayarak güler yüzle karşılanmışlardır.¹⁶⁹ Böylece Ankara Heyet-i Temsiliye'nin ve Millî Mücadele'nin merkezî haline gelmiştir.¹⁷⁰

Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin açılması Amasya Genelgesi, Erzurum Kongresi ve Sivas Kongresi sırasında Anadolu millî hareketi tarafından ısrarla istenilmişti.¹⁷¹ Bu çerçevede Amasya Görüşmeleri sırasında Meclis'in açılması hususunda Heyet-i Temsiliye ve İstanbul Hükümeti arasında anlaşmaya varılmıştı.¹⁷² Varılan mutabakat üzerine 1919 yılının son aylarında Osmanlı Devleti'nin son genel seçimleri gerçekleştirilmişti. Mebusan Meclisi'nin yeni üyeleri bütün yurttan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin tam denetimi altında seçilmişlerdi. Milletçe seçilen bu temsilciler meclisin açılışı için İstanbul'a gitmeden önce Ankara'ya uğrayıp Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüş¹⁷³ ve kendisinden direktif almışlardı. Mustafa Kemal Paşa bu seçimlerde Erzurum Mebusu seçilmiş ise de İstanbul'a gitmeyerek Ankara'da kalmış¹⁷⁴ ve çalışmalarını burada devam ettirmişti.

Tüm yurttan iki dereceli seçim sistemine göre¹⁷⁵ gerçekleştirilen Mebusan Meclisi seçimlerine Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile Rum ve Ermeni topluluğu katılmamış, seçimler Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin zaferi ile sonuçlanmıştır. Toplamda 168 mebus seçilmiştir. Seçimler sonucunda Mebusan Meclisi 12 Ocak 1920'de açılmıştır.¹⁷⁶ Meclise Sivas sancak merkezinden mebus olarak Rauf Bey, Vasıf Bey, Bacanakzade Mehmet Ziya Bey, Ethem Bey, Samih Fethi Bey, Amasya sancağından Bekir Sami Bey, İsmail Hakkı Paşa, Ömer Lütfi Bey, Tokat sancağından Ömer Feyzi Efendi, Ahmet Bey, Şevki Bey seçilmişlerdir. Şebinkarahisar sancağından ise Fazıl Efendi seçilmiştir.¹⁷⁷

¹⁶⁷ Aşkun, *Sivas Kongresi*, s. 177.

¹⁶⁸ Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, C. II, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2009, s. 490-497.

¹⁶⁹ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal 1919 - 1922*, C. II, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000, s. 183; Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya gelişi ve karşılanması hakkında ayrıca bakınız: Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, İstanbul: Temel Yayınları, 2010, s. 330-333.

¹⁷⁰ Heyet-i Temsiliye'nin bundan sonra Ankara'daki çalışmaları için bakınız: M. Cemil Özgül, *Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları (27 Aralık 1919-23 Nisan 1920)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1989.

¹⁷¹ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, II, s. 321.

¹⁷² Balcıoğlu, "Direnen Millet-Millî Mücadele: Ya İstiklâl Ya Ölüm", s. 183-184.

¹⁷³ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s. 220-221.

¹⁷⁴ Balcıoğlu, "Direnen Millet-Millî Mücadele: Ya İstiklâl Ya Ölüm", s. 185.

¹⁷⁵ Ahmet Demirel, *İlk Meclis'in Vekilleri Millî Mücadele Döneminde Seçimler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s. 39.

¹⁷⁶ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, II, s. 321.

¹⁷⁷ Taha Niyazi Karaca, *Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2004, s. 295; Demirel, *İlk Meclis'in Vekilleri Millî Mücadele Döneminde Seçimler*, s. 55-58.

Mebusan Meclisi açıldıktan sonra 28 Ocak 1920'de Misak-ı Milli'yi kabul etmiş ve 17 Şubat 1920'de kamuoyuna açıklamıştır.¹⁷⁸ Misak-ı Milli'nin kabulünün yanı sıra bu dönemde Maraş olayları ve Akbaş Cephaneliği baskını gibi olaylar yaşanmıştır. Bunun üzerine İtilaf devletleri daha önce 13 Kasım 1918'de fiilen işgal ettikleri İstanbul'u 16 Mart 1920'de resmen işgal etmişlerdir.¹⁷⁹ İstanbul'un resmen işgal edilmesi ve meclisin basılıp bazı üyelerinin tutuklanması karşısında 18 Mart 1920'de toplanan üyeler hem bu durumu protesto etmek hem de güvenlik içinde toplanıncaya kadar oybirliği ile çalışmalarını tatil etmişlerdir. Oysa Mustafa Kemal Paşa, daha önce İstanbul'da toplanacak bir meclisin güvenlik içerisinde çalışmayacağını düşünmüş ve Anadolu'da emin bir yerde toplanmasını istemişti. Bu konuda İstanbul Hükümeti ile arasında uzun bir mücadele yaşanmış, hükümeti ve bazı mesai arkadaşlarını ikna edememişti.¹⁸⁰

Mebusan Meclisi açıldıktan sonra Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti tarafından meclise bir telgraf gönderilmiştir. Cemiyet tarafından yeniden toplanan meclise 21 Şubat 1920'de gönderilen telgrafta, yurt içi ve yurt dışı bütün sorunlarda ulusal çıkarlara uygun bir yol tutulursa halkın güvenini kazanacağı ve destekleneceği bildirilmiştir.¹⁸¹ Ancak meclis çok uzun ömürlü olmamış ve neticede Misak-ı Milli'nin kabulünün ardından İtilaf devletlerinin İstanbul'u resmen işgali ile birlikte görevi son bulmuştur. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti de İstanbul'un işgaline tepki göstermiş, İstanbul'daki İtilaf devletleri temsilcilerine gönderdiği 27 Mart 1920 tarihli telgrafta hem bir durum değerlendirmesi yapmış ve bunun hukuksuzluğunu dile getirmiş hem de yaşanan haksızlıklar bütün medeniyet alemine karşı protesto edilmiştir.¹⁸²

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'un 16 Mart 1920'de resmen işgal edilmesi üzerine birtakım askerî tedbirler aldığı gibi Meclis-i Mebusan'ın dağılmasının ertesi günü 19 Mart 1920'de bir genelge yayınlamıştır. Valiliklere, bağımsız sancaklara ve kolordu komutanlarına gönderdiği genelgede, memleket işlerini idare etmek ve denetlemek üzere Ankara'da olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin toplanacağını belirtmiştir. Hemen seçimlerin yapılmasını istemiş ve bu meclise Mebusan Meclisi'ne seçilmiş mebusların da katılabileceklerini ifade etmiştir.¹⁸³ Bir tarafta padişah 11 Nisan 1920'de Mebusan Meclisi'ni kapatırken¹⁸⁴ diğer taraftan da Mustafa Kemal Paşa'nın çağrısı üzerine yapılan seçimlerin sonrasında 23 Nisan 1920'de Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanmıştır.¹⁸⁵

¹⁷⁸ Mustafa Budak, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Dış Politika*, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2020, s. 11.

¹⁷⁹ Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2014, s. 281-376; Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul 1918-1923*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s. 13, 29-30.

¹⁸⁰ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, II, s. 435.

¹⁸¹ Baykal, *Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, s. 36-37.

¹⁸² Baykal, *Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, s. 38-40.

¹⁸³ Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, s. 287-289; Yavuz Aslan, *TBMM Hükümeti Kuruluşu, Evreleri, Yetki ve Sorumluluğu (23 Nisan 1920 - 30 Ekim 1923)*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2001, s. 16-17.

¹⁸⁴ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, II, s. 477.

¹⁸⁵ Demirel, *İlk Meclis'in Vekilleri Millî Mücadele Döneminde Seçimler*, s. 75.

Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'da olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin toplanacağı hakkındaki beyannamesi üzerine Anadolu'da seçimler yapılırken, Mebusan Meclisi'nden de bu meclise katılmak için mebuslar gelmeye başlamışlardı. 8 Nisan 1920'de Sivas Mebusu Bekir Sami Bey ve Antalya Mebusu Hamdullah Suphi Bey Ankara'ya gelmişlerdi. Mustafa Kemal Paşa 9 Nisan 1920'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'ne gönderdiği telgrafta Bekir Sami Bey ile Hamdullah Suphi Bey'in Ankara'ya ulaştıklarını bildirmişti. Ankara ve Sivas arasında bu yazışmalar yapılırken 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldığında da Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti açılış için tebrik ve iyi dileklerini iletmişti. Mustafa Kemal Paşa 27 Nisan 1920 ve 29 Nisan 1920 tarihli telgrafları ile tebriklerinden dolayı kendilerine teşekkür etmişti.¹⁸⁶

Mustafa Kemal Paşa tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılması için çağrıda bulunulup seçimlerin yapılması istenildiğinde diğer illerde olduğu gibi Sivas sancağında da hızlı bir şekilde seçim hazırlıklarına başlanılmıştı. Sivas'ta 30 Mart 1920'de mebusluk seçimleri yapılmıştı. Yapılan seçimler sonunda Emir Paşa, Mehmet Rasim Bey, Mustafa Taki Efendi, Mustafa Hayri Bey, Yusuf Ziya Bey Ankara'da Sivas'ı temsil etmek üzere mebus olarak seçilmişlerdi. Bunların dışında Rauf Bey, Vasıf Bey ve Mehmet Ziya Bey de daha önce Mebusan Meclisi'ne Sivas Mebusu olarak seçildikleri için seçime tabi tutulmadan Ankara'ya geldiklerinde doğrudan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne katılmışlardı.¹⁸⁷ Bu şekilde Sivas Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde sekiz milletvekili ile temsil edilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Sivas merkez sancağı adına katılan sekiz milletvekilinden başka Amasya sancağından Ahmet Hamdi Bey, Ali Rıza Efendi, Ali Rıza Bey, Asım Bey, Mehmet Ragıp Bey seçilmişlerdi. Bekir Sami Bey ile Ömer Lütfi Bey de Mebusan Meclisi'nden gelerek katılmışlardı.¹⁸⁸ Tokat sancağından Ahmet Hamdi Bey, İzzet Efendi, Mehmet Rifat Bey, Mustafa Vasfi Bey, Nazım Bey seçilmişlerdi. Hoca Fehmi Efendi de mebus seçilmiş ancak meclise katılmamıştı. Aynı şekilde Şeyh Şükrü Efendi de milletvekili seçildikten sonra çağrıya rağmen meclise katılmadığından istifa etmiş sayılmıştı.¹⁸⁹ Şebinkarahisar sancağından Ali Süruri Efendi, Mehmet Vasfi Efendi, Memduh Necdet Bey, Mesut Bey, Mustafa Sırrı Bey seçilmişlerdi.¹⁹⁰

Sivas merkez sancağından meclise katılan mebusların Birinci Meclis dönemi açısından çalışma durumları şu şekildeydi:

Emir Paşa, Mondros Mütarekesi'nden sonraki devrede Millî Mücadele başlarken Mustafa Kemal Paşa'dan yana tavır almış, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde kendisini desteklemiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1. Dönemi için yapılan seçimlerde Sivas Milletvekili seçilmiş ve 23 Nisan 1920'de meclisin açılışında hazır bulunmuştur. 25 Nisan

¹⁸⁶ Baykal, *Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, s. 17-19.

¹⁸⁷ Haçın, *Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Sivas Mebusları ve Faaliyetleri (1920-1923)*, s. 34.

¹⁸⁸ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919 - 1923*, C. III, Basım Yeri Yok: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Basım Yılı Yok, s. 17, 53-67.

¹⁸⁹ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919 - 1923*, C. III, s. 38, 909-918.

¹⁹⁰ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919 - 1923*, C. III, s. 30, 579-588.

1920'de Başkanlık Divanı'nın oluşturulması için yapılan seçimde idare memuru (amiri) olmuştur. 2. ve 3. Toplantı yıllarında bu görevini devam ettirmiştir. Ayrıca Anayasa, Tasarı, Millî Savunma ve Sağlık Komisyonlarında ve Memurin Muhakematı Tetkik Kurulu'nda görev yapmıştır. 22 Aralık 1920'de düzenli orduya katılmak istemeyen Çerkez Ethem ile görüşmelerde bulunmak üzere oluşturulan meclis heyetinde yer almıştır. 16'sı gizli oturumlarda olmak üzere kürsüde 52 kez konuşmuş, 1 soru önergesi vermiş, idare memurları olarak Mehmet Rasim Bey ile beraber yaptığı Türkiye Büyük Millet Meclisi bütçesine ödenek eklenmesine dair teklifi, 18 Ocak 1923'te 298 Sayılı Kanun olarak kabul edilmiştir. Meclis'te gruplar oluştuğunda bağımsız kalmakla birlikte¹⁹¹ ismi İkinci Grup'a yakınlık duyanlar arasında geçmiştir.¹⁹²

Mehmet Rasim Bey, Osmanlı Mebusan Meclisi'nin 3. Dönemi için 5 Mayıs 1914'te yapılan seçimlerde Sivas Mebusu olarak meclise katılmıştır. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Vilayat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer almıştır. 21 Aralık 1918'de meclisin feshi üzerine Sivas'a dönmüş ve Türk İstiklal Harbi başlarken Mustafa Kemal Paşa'yı desteklemiştir. Sivas Kongresi'nin toplanmasına katkı sunmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1. Dönemi için yapılan seçimlerde Sivas Milletvekili seçilmiş ve 23 Nisan 1920'de meclisin açılışında hazır bulunmuştur. Meclis Başkanlık Divanı meydana getirilirken 25 Nisan 1920'de Divan Katipliğine seçilmiştir. Sonraki yıllarda da idare memuru (amiri) olmuştur. Anayasa ve Bütçe Komisyonlarında yer almış ve 2. Toplantı yılından itibaren Bütçe Katipliği görevine getirilmiştir. Dönem içerisinde 3'ü gizli oturumlarda olmak üzere kürsüde 23 konuşma yapmıştır. Arkadaşları ile birlikte sunduğu Türkiye Büyük Millet Meclisi Bütçesine ödenek eklenmesine dair 3 kanun teklifi, 18 Ocak 1923 tarih ve 298 sayılı, 8 Mart 1923 tarih ve 313 sayılı, 7 Nisan 1923 tarih ve 321 sayılı kanunlar olarak kabul edilmiştir. Birinci Grup'ta yer almıştır.¹⁹³

Mustafa Taki Efendi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1. Dönemi için gerçekleştirilen seçimlerde Sivas Milletvekili olarak seçilmiş ve 23 Nisan 1920'de meclisin açılışında hazır bulunmuştur. Şeriye, Evkaf, Adalet, İrşad, Anayasa, Dilekçe, Millî Eğitim Komisyonlarında ve Memurin Muhakematı Tetkik Kurulu'nda görev yapmıştır. 3. Toplantı yılında bir süre Dilekçe Komisyonu başkanlığını yürütmüştür. Dönem içerisinde 7'si gizli oturumlarda olmak üzere kürsüde toplam 43 konuşma gerçekleştirmiş ve 5 kanun önerisi sunmuştur. Gruplar ortaya çıktığında bağımsız kalmıştır.¹⁹⁴

¹⁹¹ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919 - 1923*, C. III, s. 877-878; Emir (Marşan) Paşa hakkında ayrıca bakınız: *TBMM Albümü 1920-2010 / 1. Cilt 1920-1950*, Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, 2010, s. 57; Demirel, *İlk Meclis'in Vekilleri Millî Mücadele Döneminde Seçimler*, s. 262-263; Haçin, *Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Sivas Mebusları ve Faaliyetleri (1920-1923)*, s. 62-74.

¹⁹² Haçin, *Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Sivas Mebusları ve Faaliyetleri (1920-1923)*, s. 35.

¹⁹³ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919 - 1923*, C. III, s. 883-884; Mehmet Rasim (Başara) Bey hakkında ayrıca bakınız: *TBMM Albümü 1920-2010 / 1. Cilt 1920-1950*, s. 57; Demirel, *İlk Meclis'in Vekilleri Millî Mücadele Döneminde Seçimler*, s. 263; Haçin, *Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Sivas Mebusları ve Faaliyetleri (1920-1923)*, s. 79-87.

¹⁹⁴ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919 - 1923*, C. III, s. 889-890; Mustafa Taki (Doğruyol) Efendi hakkında ayrıca bakınız: *TBMM Albümü 1920-2010 / 1. Cilt 1920-1950*, s. 57;

Mustafa Hayri Bey, Millî Mücadele'ye katılarak Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde, basımevi müdürlüğünde ve *İrade-i Milliye* gazetesi yazı kurulunda görev almıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1. Dönemi için Sivas Milletvekili seçilmiştir. 25 Nisan 1920'de Meclis'e katılmıştır. Fakat Sivas Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve gazetede işleri sebebiyle bir buçuk ay izin alarak meclisten ayrılmıştır. İzni Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyeti'nin gösterdiği gerekçe üzerine 29 Haziran 1920'den itibaren bir ay daha uzatılmıştır. Sonraki izin istekleri kabul edilmeyince 19 Ekim 1920 tarihli telgrafi ile bazı özel sebeplerden dolayı Ankara'ya gelemeceğini bildirmiştir. İlkbaharda meclise katılmak üzere teminatsız olarak izinli sayılmasını, buna imkân görülmediği takdirde istifasının kabulünü istemiştir. İsteği üzerine Meclis Genel Kurulu'nun 21 Ekim 1920 tarihli kararı ile milletvekilliğinden istifa etmiş sayılmıştır. Meclis'te gruplar oluşmadan milletvekilliği son bulmuştur.¹⁹⁵ Mustafa Hayri Bey Nisab-ı Müzakere Kanunu yürürlüğe girdikten sonra istifa etmiş, ancak yerine seçilen olmamıştır.¹⁹⁶

Yusuf Ziya Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın çağrısı ile Türkiye Büyük Millet Meclisi için milletvekili seçimleri yapılırken 1. Dönem için Sivas Milletvekilliğine seçilmiştir. 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışında hazır bulunmuştur. Meclis'te Adalet, İçişleri, Sağlık, Sosyal Yardım, Millî Eğitim, Bütçe, Tasarı ve PTT Komisyonlarında görev yapmıştır. Birinci Grup'ta yer almıştır.¹⁹⁷

Rauf Bey, 12 Ocak 1920'de İstanbul'da toplanan Mebusan Meclisi'ne Sivas Mebusu olarak katılmıştır. 16 Mart 1920'de İstanbul'un resmen işgali sürecinde İngilizler tarafından tutuklanarak Malta'ya sürgün gönderilmiştir. Bir yıl sekiz ay Malta'da sürgün kalmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin teşebbüsü ile serbest kaldıktan sonra 13 Kasım 1921'de Ankara'ya gelip Sivas Milletvekili olarak meclise katılmıştır. 17 Kasım 1921'de meclis tarafından Nafia-Bayındırlık Bakanlığına seçilmiş ve 14 Ocak 1922'ye kadar bu görevi sürdürmüştür. 8 Temmuz 1922 tarih ve 244 sayılı İcra Vekillerinin Suret-i İntihabına Dair Kanun'un kabulünden sonra yapılan seçimde İcra Vekilleri Heyeti Reisi olmuştur. 4 Ağustos 1923'e kadar bu görevde kalmıştır. Dönem içerisinde 43'ü gizli oturumlarda olmak üzere kürsüde toplam 108 konuşma yapmıştır. Birinci Grup'ta yer almıştır.¹⁹⁸

Demirel, *İlk Meclis'in Vekilleri Millî Mücadele Döneminde Seçimler*, s. 263; Haçin, *Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Sivas Mebusları ve Faaliyetleri (1920-1923)*, s. 93-112.

¹⁹⁵ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919 - 1923*, C. III, s. 887-888; Mustafa Hayri (Sığırcı) Bey hakkında ayrıca bakınız: *TBMM Albümü 1920-2010 / 1. Cilt 1920-1950*, s. 57; Demirel, *İlk Meclis'in Vekilleri Millî Mücadele Döneminde Seçimler*, s. 263; Haçin, *Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Sivas Mebusları ve Faaliyetleri (1920-1923)*, s. 36-61.

¹⁹⁶ Demirel, *İlk Meclis'in Vekilleri Millî Mücadele Döneminde Seçimler*, s. 83.

¹⁹⁷ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919 - 1923*, C. III, s. 894-895; Yusuf Ziya (Başara) Bey hakkında ayrıca bakınız: *TBMM Albümü 1920-2010 / 1. Cilt 1920-1950*, s. 58; Demirel, *İlk Meclis'in Vekilleri Millî Mücadele Döneminde Seçimler*, s. 263-264; Haçin, *Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Sivas Mebusları ve Faaliyetleri (1920-1923)*, s. 88-92.

¹⁹⁸ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919 - 1923*, C. III, s. 879-882; Hüseyin Rauf (Orbay) Bey hakkında ayrıca bakınız: *TBMM Albümü 1920-2010 / 1. Cilt 1920-1950*, s. 57; Demirel, *İlk Meclis'in Vekilleri Millî Mücadele Döneminde Seçimler*, s. 263; Haçin, *Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Sivas Mebusları ve Faaliyetleri (1920-1923)*, s. 130-161.

Vasıf Bey, Son Osmanlı Mebusan Meclisi için 17 Aralık 1919'da gerçekleştirilen seçimlerde Sivas Mebusu seçilmiştir. 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgali ile meclisin İngilizler tarafından basılması sürecinde meclisten alınmış ve 18 Mart 1920'de tutuklanıp Malta'ya gönderilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin teşebbüsü neticesinde 25 Ekim 1921'de serbest bırakılmış ve ülkeye dönmüştür. 21 Kasım 1921'de Ankara'ya gelip Türkiye Büyük Millet Meclisi genel kuruluna Sivas Milletvekili olarak takdim olunmuştur. Meclis'te Millî Savunma, Dışişleri, Sayıştay ve PTT Komisyonlarında görev almıştır. 3. Toplantı yılında Millî Savunma Komisyonu sözcülüğünü ve daha sonra da başkanlığını, Dışişleri Bakanlığı'nın sözcülüğünü yapmıştır. Meclise katıldıktan sonra muhalefette bulunan İkinci Grup'ta yer almıştır. Dönem içerisinde 8'i gizli oturumlarda olmak üzere kürsüde toplam 17 konuşma yapmış ve 4 kanun teklifi vermiştir.¹⁹⁹

Mehmet Ziya Bey, 17 Aralık 1919'da Osmanlı Mebusan Meclisi 4. Dönemine Sivas Mebusu olarak seçilmiştir. 14 Ocak 1920'de kıtasından ayrılarak meclise katılmıştır. İstanbul'un İtilaf devletleri tarafından işgal edilmesi ve Meclis-i Mebusan'ın kapatılması üzerine Ankara'ya geçerek 7 Haziran 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne katılmış ve Meclis Genel Kurulu'na Sivas Milletvekili olarak tanıtılmıştır. Sivas'ta izinli bulunduğu esnada Meclis Başkanlığı'na gönderdiği 14 Temmuz 1920 tarihli telgrafında sağlık durumunu gerekçe göstererek milletvekilliğinden istifa ettiğini bildirmiştir. İstifa dilekçesi 20 Temmuz 1920'de Meclis Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Mehmet Ziya Bey'in milletvekilliği gruplar oluşmadan son bulmuştur.²⁰⁰ Nisab-ı Müzakere Kanunu yürürlüğe girmeden önce istifa etmiş, kendisi Meclis-i Mebusan'dan geldiği için yerine ara seçim yapılmamıştır.²⁰¹

9. Millî Mücadele'nin Askeri ve Toplumsal Gelişmelerinin Sivas'taki Yansımaları

Yıldızeli Ayaklanması: Millî Mücadele döneminde Sivas'ta çıkıp bölgede huzursuzluk yaratan isyanlardan birisi olan Yıldızeli ayaklanması 14 Mayıs 1920'de başlamıştır.²⁰² Postacı Nazım ve Çerkez Kara Mustafa, otuz kırk kadar isyancı ile Yıldızeli'ne bağlı Kaman köyünde isyan etmişler ve daha sonra bu hareket genişlemiştir. Çamlıbel'de bulunan bir millî kuvvetler müfrezesi 27-28 Mayıs 1920 gecesi baskın veren isyancılar tarafından esir edilmiştir. İsyancıların bir bölümü de 28 Mayıs 1920'de Tokat yakınında yürüyüş halindeki bir tabura saldırmış ve taburu dağıtıp bir kısmını esir etmişlerdir.

¹⁹⁹ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919 - 1923*, C. III, s. 891-893; Vasıf (Karakol) Bey hakkında ayrıca bakınız: *TBMM Albümü 1920-2010 / 1. Cilt 1920-1950*, s. 57; Demirel, *İlk Meclis'in Vekilleri Millî Mücadele Döneminde Seçimler*, s. 263; Haçın, *Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Sivas Mebusları ve Faaliyetleri (1920-1923)*, s. 113-129.

²⁰⁰ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919 - 1923*, C. III, s. 885-886; Mehmet Ziya (Bacanak) Bey hakkında ayrıca bakınız: *TBMM Albümü 1920-2010 / 1. Cilt 1920-1950*, s. 57; Demirel, *İlk Meclis'in Vekilleri Millî Mücadele Döneminde Seçimler*, s. 263; Haçın, *Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Sivas Mebusları ve Faaliyetleri (1920-1923)*, s. 75-78.

²⁰¹ Demirel, *İlk Meclis'in Vekilleri Millî Mücadele Döneminde Seçimler*, s. 83.

²⁰² Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C. III, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995, s. 41.

Cesaretleri artan isyancılar 6-7 Haziran 1920 gecesi Zile'yi ele geçirincede buradaki millî kuvvetler Zile Kalesi'ne çekilerek kendilerini savunmuşlardır. Fakat erzak ve cephaneleri tükenince üç gün sonra teslim olmak zorunda kalmışlardır. İsyancılar 23-24 Haziran 1920'de Boğazlıyan'a baskın verip oradaki millî kuvvetleri dağıtmışlardır. Bu durum karşısında Cemil Cahit Bey'in komutasında isyancılara karşı sevk edilen 5. Kafkas Tümeni yanında, Antep bölgesinde bulunan Kılıç Ali Bey millî müfrezesi ile Erzurum'dan Ankara'ya gitmekte olan Erzurum millî müfrezesi isyanı bastırmakla görevlendirilmiştir. 1920 Temmuz ayı ortasına kadar isyancıların takibi ve isyanın bastırılması için uğraşmıştır. İsyan hareketi İç Anadolu'daki diğer fesat yuvalarına da cesaret vermiş ve onların da harekete geçmelerine yol açmıştır.²⁰³

Koçgiri Ayaklanması: Millî Mücadele döneminde Kürtçülük hareketleri doğrultusunda başlayan Koçgiri isyanı 6 Mart 1921'de ortaya çıkmıştır. Koçgiri aşireti büyük kısmı ile Hafik, Zara, İmranlı, Suşehri, Refahiye, Kemah, Divriği, Kangal, Ovacık, Kuruçay bölgelerinde yaşamaktaydı. Aşiret reisi Haydar, İmranlı'da müdürlük yapmaktaydı. Bu arada bağımsız Ermenistan ve Kürdistan tezlerini savunmak için Paris'te bulunan Ermeni Bogos Nubar ile Kürt Şerif Paşa 1920 yılı başlarında Paris Barış Konferansı'nda birbirleriyle anlaşmış, bağımsız Ermenistan ve Kürdistan kurma konusunda fikir birliğine varmışlardı. Bu anlaşmadan sonra Kürt Teali ve Teavün Cemiyeti kurulmuştu. Koçgiri Aşireti reisi Haydar bu cemiyete üye olduğu gibi derneğin bir şubesini de kendi başkanlığı altında İmranlı'da teşkil etmişti. Diğer aşiret reislerini de bu derneğe üye kaydetmişti. Dernek *Jepin* isminde bir gazete de çıkarmaya başlamıştı. Derneğin sekreterliği ise Alışir'e verilmişti. Alışir, Koçgiri isyanının çıkışında da oldukça etkili olmuştu.

Alışir 1920 Ekim ayında etrafına topladığı 150 kişi ile Kemah'ın köylerine saldırmış ve yağmacılığa başlamıştır. O devrede millî kuvvetler diğer yerlerdeki isyanları bastırmaya çalışıp cephelerde harp ettikleri için isyan görüşme yoluyla sonlandırılmıştır. Ancak, bu defa da daha önce Yıldızeli isyanında parmağı olan ve eşkıyalık ile geçinen Zalim Çavuş oradan kaçıp bu bölgeye gelmiştir. Yanındaki 20-30 kişi ile çapulculuğa başlamıştır. Bu durum üzerine Sivas'ta yeni kurulmakta olan 6. Süvari Alayı Zara'ya gelmiştir. Alayın asil gideceği yer İmranlı idi. Ancak mevsimin kış olması ve olumsuz hava şartlarından dolayı uzun süre Zara'da beklemek zorunda kalmış, İmranlı'ya ancak 14 Şubat 1921'de gidebilmiştir. Alayın görevi Zalim Çavuş ile diğer yağmacıları yakalamak olsa da bu defa da alaya karşı olumsuz propaganda başlatılmıştır.

Alay asilere karşı harekete geçirilirken Kızıltepelili Kör Rıfat ve Karmanlı Nuri, civarda Zalim Çavuş ve Alışir gibi hükümete karşı olan asilerin bulunması ve yapılan olumsuz propagandaların etkisiyle, 5 Mart 1921'de İmranlı'daki Alay Komutanı Binbaşı Halis Bey'e buradan derhal çıkararak Zara'ya gitmesi haberini göndermişlerdir. Alay komutanı bu ihtara aldırılmamış ve asiler ertesi gün 6 Mart 1921'de İmranlı'ya saldırmışlardır. Çarpışmada alay komutanı ile bazı subay ve erleri şehit etmişler, bir kısmını da esir

²⁰³ Kemal Çelik, "Millî Mücadele'de İç İsyancılar, Vatana İhanet Kanunu ve İstiklâl Mahkemeleri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 40 (Kasım 2007), s. 594.

almışlardır. Koçgiri aşireti de bu harekete dahil olmuştur. Bunun ardından bölgede sıkıyönetim ilan edilmiştir. 5. Kafkas Tümeni Komutanı Cemil Cahit Bey ve Merkez Ordusu Komutanı Nurettin Paşa emrindeki kuvvetler, 1921 Haziran'ı ortalarında aşiret reisi Haydar, Alişir ve diğer isyancı ileri gelenlerini teslim almışlardır. 17 Haziran 1921'de isyan sonlanmıştır.²⁰⁴

Millî Mücadele döneminde cephelerdeki gelişmelere bakıldığında Sivas'ın buralardaki olayları da yakından takip ettiği görülmektedir. Bu bağlamda Güney cephesindeki işgaller, Fransızların ve Ermenilerin buralardaki faaliyetleri Sivas'ta tepkiyle karşılanmıştır. Bunun için Güney cephesindeki gelişmelerle ilgili yetkili makamlara çeşitli telgraflar çekilmiştir. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti tarafından Sadaret makamına, ilgili nazırlıklara ve İtilaf temsilciliklerine çeşitli telgraflar gönderilmiştir. Aynı zamanda bu hareket tarzından Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa da haberdar edilmiştir.

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Kilis'te Fransız tabur komutanının yayınladığı sert bildiri üzerine 24 Aralık 1920'de Sadaret makamı ve Dahiliye Nezareti'ne bir telgraf göndermiş ve buradaki vahşice davranışa engel olunmasını istemiştir. Yoksa ister istemez millî görevin yapılması zorunda kalınacağını bildirmiştir. Cemiyet Amerika, İngiltere, Fransa ve İtalya devletlerinin İstanbul'daki temsilcilerine gönderdiği telgrafta da Kilis'teki Fransız işgal kuvvetleri komutanının sert bildirisi hakkında bilgi verip bunu protesto etmiştir.²⁰⁵

Bu durumdan Ankara'da bulunan Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa'yı da haberdar eden Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti 3 Ocak 1920'de kendisine gönderdiği telgrafta Kilis'teki Fransız komutanının İtilaf devletleri siyasi temsilcileri nezdinde protesto edildiğini ve İstanbul Hükümeti'nin de mesele hakkında yeniden girişimlerde bulunmaya davet olunduğunu iletmiştir. Mustafa Kemal Paşa tarafından 4 Ocak 1920'de buna verilen cevapta Fransızların Adana'da Müslüman ahaliye yaptıkları mezalimin İtilaf devletleri ve Amerika nezdinde protesto edilmesinden duyulan memnuniyet belirtilmiştir.²⁰⁶

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Fransızlar ve Ermenilerin Maraş'ta yaptıkları vahşiliklerin önüne geçilmesi için gerekli girişimlerde bulunulması hususunda 1 Şubat 1920'de de Sadaret makamı ve Dahiliye Nezareti'ne bir telgraf göndermiştir. Telgrafta Türkler için şerefle yaşamak ya da namusuyla ölmek dışında üçüncü bir yol olmadığı dile getirilmiştir. Aynı şekilde Maraş'ta Fransızlar ve Ermeniler tarafından girişilen insanlık dışı davranışlar gönderilen telgrafla Amerika, İngiltere, Fransa ve İtalya siyasi temsilcileri nezdinde protesto edilmiştir.²⁰⁷

²⁰⁴ *Türk İstiklâl Harbi VI ncı Cilt İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)*, s. 259-281; Çelik, "Millî Mücadele'de İç İsyanlar, Vatana İhanet Kanunu ve İstiklâl Mahkemeleri", s. 596.

²⁰⁵ Baykal, *Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, s. 23-24.

²⁰⁶ Baykal, *Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, s. 5-6.

²⁰⁷ Baykal, *Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, s. 34-36.

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti 2 Şubat 1920'de Fransızların ve Ermenilerin Maraş'taki canavarlıklarının İtilaf devletleri temsilcileri nezdinde telgrafla protesto edildiğinden ve İstanbul Hükümeti'nin konu hakkında uyarıldığından Mustafa Kemal Paşa'yı da haberdar etmiştir. 3 Şubat 1920'de Mustafa Kemal Paşa tarafından bu bildirime verilen cevapta Maraş'ın Kayabaşı mahallesinde ikamet eden Bitlis defterdarının eşinin saldırgan düşmana karşı gösterdiği olağanüstü kahramanlıktan bahsedilmiştir.²⁰⁸

Bundan sonra Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti tarafından 6 Şubat 1920'den itibaren Maraş'ta düşmanla çarpışan mücahitlere yardım toplanmıştır. Maraş'taki bu mücadeleyi desteklemek adına toplanan yardımlar hakkında Mustafa Kemal Paşa'ya da bilgi verilmiştir. 10 Şubat 1920'de Mustafa Kemal Paşa yardımlarından dolayı kendilerine teşekkür eden ve Maraş olayları karşısındaki çalışmalarından övgü dolu sözlerle bahseden bir telgraf göndermiştir.²⁰⁹

Sivas'ta Güney cephesindeki gelişmeler gibi Batı cephesindeki gelişmelere de ilgi gösterilmiştir. Mustafa Kemal Paşa imzasıyla İzmir'in Yunanistan'a katılması hazırlıklarına hız verildiğini belirten ve bunun tüm ulusal kuruluşlarca İtilaf devletleri ve Amerika temsilcileri nezdinde sert bir şekilde protesto edilmesini isteyen bir genelge yayınlandığında Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti hemen girişimlere başlamıştır. Cemiyet 17 Ocak 1920'de İzmir'in Yunanistan'a katılması hazırlıklarını protesto etmek üzere İstanbul'daki İtilaf devletleri ve Amerika temsilcilerine bir telgraf göndermiştir. Telgrafta Türk milletinin bu adaletsizliğe artık tahammül edemeyeceği belirtilmiş, İzmir'in tarihen ve ırken Türk olduğu gibi bugün ve yarın da Türk kalacağı ifade edilmiştir.²¹⁰

17 Ocak 1920'de Fransa Cumhurbaşkanı Poincare'in eşine, İngiltere ve İtalya Kraliçelerine de telgraf gönderen Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti ateşkes antlaşmasına güvenerek silahlarını bırakmış olan bir milletin uğradığı ağır saldırı ve haksızlıkların durdurulması ve mütarekenin çizdiği sınırlar içindeki vatanın bütünüyle Türklere teslim edilmesi yolunda eşlerini etkilemelerini istemiştir. Anadolu İslam kadınları adına onları bu vicdan vazifesine davet etmiştir. Aynı şekilde Amerika Cumhurbaşkanı Wilson'un eşine ortaya koyduğu ilkelere itimat ederek teslim olan Türk milletine haklarının verilmesi yolunda eşini etkilemesi için bir telgraf göndermiştir. Wilson'un eşinden başka Wilson Prensiplerinin uygulanmasını istemek için Amerikan Senatosu'na da bir telgraf çekmiştir.²¹¹

²⁰⁸ Baykal, *Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, s. 9.

²⁰⁹ Baykal, *Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, s. 10-11.

²¹⁰ Baykal, *Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, s. 6-7, 28-30.

²¹¹ Baykal, *Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, s. 30-34.

6-11 Ocak 1921'de Batı cephesinde Birinci İnönü Savaşı'nın Türk ordusu tarafından kazanılması ve Yunan ordusunun mağlup edilmesi üzerine²¹² Sivas'tan tebrik telgrafi çekilmiştir. Sivas Valisi Cemal Bey tarafından 2 Mart 1921'de Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı ve Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne çekilen telgrafta "İnönü melhame-i kübrasını kazanan büyük ordumuza ve büyük kumandanlarımıza Sivas ahali namına minnet ve şükranlarımızı takdim ve cümlenizi Allah'ın birliğine emanet ederiz" denilmiştir. Büyük bir sevinç içerisinde bulunan vilayet çevresinden peyderpey tebrik telgraflarının geldiği ifade edilmiştir. Kahraman kumandan ve büyük asker İsmet Paşa'ya Sivas halkının şükranlarının ifadesi olarak bir kılıç imal ve takdiminin kararlaştırıldığı belirtilmiştir. Muzaffer asker evlatlarına tütün hediye edilmesine karar verildiği ve bunun için 400 lira toplandığı dile getirilmiştir.²¹³

Bu arada Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1 Mart 1921 tarihli ikinci içtima senesinde Mustafa Kemal Paşa bir beyanname yayınlamıştır. Bu beyannameye karşılık Sivas Valisi Cemal Bey Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bir telgraf göndermiştir. Telgrafında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ikinci içtima senesi münasebetiyle gönderilen telgrafın şükranla karşılandığını belirtmiştir. Şimdiye kadar millî gayeye doğru atılan adımlar ile bu süreçte önemli bir mesafe kat edildiğine değinmiş ve bu gayenin gerçekleşeceğine dair olan müjdenin kendilerini memnun ettiğini ifade etmiştir. Vatan ve milletin yakın zamanda saadet ve refaha ulaşmasının başta kendisi olduğu halde bütün memurlar ve vilayet sakinlerinin dil ve gönül duası olduğunu söylemiştir.

Sivas Belediye Başkanı Rıza Bey de beyannameye binaen gönderdiği cevapta, en müşkül bir zamanda milletin mukadderatını eline alarak şeref ve millî namusu müdafaa ve muhafaza hususunda vatanperver bir şekilde sarf-ı mesai eden ve millete bugünkü şerefli dakikaları idrak ettiren Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ve Mustafa Kemal Paşa'ya Sivas Beldesi namına şükranlarını iletmiştir. Yeni senenin millet için şerefli muvaffakiyetlerle geçmesini memleket halkı ile beraber Cenab-ı Halik'den niyaz ettiğini ifade etmiştir.²¹⁴

Bu sıralarda 14 Mart 1921'de İmranlı'dan gönderilen bir telgrafta da Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bağlılık bildirilmiştir. İmranlı'da Canbeyli Aşireti reislerinden İsmail, Canbeyli Aşireti reisleri ve seyyidlerinden Musa, Çengeli Aşireti reisi Davud Oğullarından Mustafa, Koçgiri Aşireti reislerinden ve seyyidlerinden Süleyman, Şadıllı Aşireti reislerinden Aziz, Şadıllı Aşireti reisi İlbeyi, Canbeyli Aşireti reislerinden ve Davud Oğullarından Hüseyin imzası ile gönderilen telgrafta burada meydana gelen şekavet olayına cüret edenler lanetlenmişlerdir. Aynı kişiler Misak-ı Milli'nin gerçekleştirilmesi hususunda büyük bir gayret sarf eden Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne tamamen bağlı olduklarını bildirmişlerdir.²¹⁵

²¹² Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C. III, s. 353, 360.

²¹³ Selvi ve Cırık, *Millî Mücadele'de TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, s. 333.

²¹⁴ *Gâye-i Milliye*, 8 Mart 1337/1921, Yıl: 1, Sayı: 4, s. 2; Selvi ve Cırık, *Millî Mücadele'de TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, s. 334-335; *Gâye-i Milliyye*, Tıpkı Basım, Haz. Çiğdem Aslan - Mustafa Toker, Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 2009.

²¹⁵ *Gâye-i Milliye*, 16 Mart 1337/1921, S. 11, s. 1; Selvi ve Cırık, *Millî Mücadele'de TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, s. 335.

Türk ordusunun 23 Mart - 1 Nisan 1921 tarihlerinde Yunan ordusuna karşı İkinci İnönü Savaşı'nı kazanmasından²¹⁶ sonra 2 Nisan 1921'de Sivas'ta kutlamalar yapılmıştır. Zafer haberi duyulduğunda Sivas'ta okullar tatil edilmiş, resmi ve hususi binalar bayraklarla donatılmış, davul zurnalar çalınmıştır. Mektep talebeleri davul ve zurnalarla fener alayı düzenlemiş, şarkılar söylemiş ve şiirler okumuşlardır. Davul seslerini duyan halk da parça parça talebelere katılmıştır. Zaman zaman alkışlarla yüzlerce kişinin ağzından "Yaşasın muzaffer ordumuz" sesleri yükselmiştir. Orduya kesin muvaffakiyet temennilerinde bulunulmuştur. *Gâye-i Milliye* gazetesi zafer dolayısıyla iki defa ilave yayınlamıştır.²¹⁷

2 Nisan 1921'de Sivas Belediye Başkanlığı tarafından Belediye Reisi Rıza imzasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına Mustafa Kemal Paşa'ya hitaben çekilen telgrafta, genç ve kahraman Türk ordusunun alçak Yunanlılara indirmiş olduğu kesin darbenin yankılarının millette kalplere sığmayan bir heyecan uyandırdığı belirtilmiştir. Bütün Sivashlıların yüzlerinde sevinç kıvılcımları, gözlerinde ışık ve şükran parıltıları olduğu halde millî şarkı ve çalgılarla eğlenerek hükümet ve orduyu tebrik ettikleri ifade edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa Sivas vilayetine verdiği cevapta telgrafın mecliste okunduğunu bildirmiş ve vatanın kurtuluşu için yürütülen millî mesai karşısında gösterilen heyecan ve yüksek alakadan dolayı kendilerine teşekkür etmiştir.

Yine 2 Nisan 1921'de Sivas Belediye Başkanlığı tarafından Belediye Reisi Rıza imzasıyla Batı Cephesi Komutanlığına da bir tebrik telgrafi gönderilmiştir. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'ya hitaben çekilen telgrafta da vatan aşkı ile dolu olan kıymettar ve genç Türk ordusunun hain Yunanlılara vurmuş olduğu darbenin yankılarının bütün halk üzerinde tarif edilemeyecek bir heyecan uyandırdığı dile getirilmiştir. Bütün Sivashlıların yüzlerinde sevinç ve gözlerinde şükran ışığı olduğu halde millî çalgı ve şarkılarla eğlenerek orduyu tebrik ettikleri söylenilmiştir. Bununla beraber Belediye Başkanı Rıza Bey şahsi tebriklerini de iletmiştir.²¹⁸

Zafer sebebiyle ayrıca Sivas'ta bir okula İsmet Paşa ismi verilmiştir. Numune Mektebi'nin ismi İsmet Paşa Numune Mektebi olarak değiştirilmiştir. İnönü Zaferi'nin hatırası olmak üzere Sivas şehri namına İsmet Paşa için bir de murassa kılıç imal ettirilerek kendisine hediye edilmiştir. Bununla ilgili telgraf 17 Nisan 1921'de Sivas Valisi Cemal Bey tarafından İsmet Paşa'ya gönderilmiş ve kabul buyurulması rica edilmiştir. İsmet Paşa bu telgrafa 22 Nisan 1921'de verdiği cevapta kendilerine teşekkür etmiş, millet Yunan harbi ile bu derece yakından alakadar oldukça muzafferiyetin mutlaka tecelli edeceğine şüphe olmadığını dile getirmiştir. Millettin esaret ve zelil bir hayat yaşamaması için kendilerine ve orduya itimat buyurulmasını istemiştir.²¹⁹

²¹⁶ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, III, s. 462, 474.

²¹⁷ *Gâye-i Milliye*, 5 Nisan 1337/1921, S. 24, s. 1-2; Selvi ve Cırık, *Millî Mücadele'de TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, s. 337-338.

²¹⁸ *Gâye-i Milliye*, 6 Nisan 1337/1921, S. 25, s. 1; Selvi ve Cırık, *Millî Mücadele'de TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, s. 336.

²¹⁹ *Gâye-i Milliye*, 22 Nisan 1337/1921, S. 34, s. 1; Selvi ve Cırık, *Millî Mücadele'de TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, s. 338-339.

İkinci İnönü Zaferi'ni tebrik amaçlı 18 Nisan 1921'de Şarkışla'dan da Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bir tebrik ve destek telgrafi gönderilmiştir. Telgrafta vatanın istiklali için mücadele eden şanlı ve muzaffer Türk ordusuna küçük bir destek olmak üzere tütün hediyesi namıyla buranın halkı tarafından 400 liranın bağışlandığı ifade edilmiş, bunun teslim için postaya verildiği belirtilmiştir. Kesin zaferin en kısa zamanda tecelli ederek milletin refaha ermesinin Yüce Mevla'dan niyaz edildiği dile getirilmiştir.²²⁰

23 Ağustos - 13 Eylül 1921 tarihleri arasında cereyan eden Sakarya Meydan Muharebesi'nden²²¹ birkaç gün önce 19 Ağustos 1921'de Yıldızeli'nde bir miting düzenlenmiş ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne destek telgrafi çekilmiştir. Belediye Başkanı Mustafa Bey ve Müdafaa-i Hukuk Reisi Tefik Bey tarafından çekilen telgrafta, bugün bütün kasaba ahalisinin toplandığı ifade edilerek Yunan haydutlarının millî mukaddesata, silahsız ahali ve İslam namusuna karşı yamyamların bile yapmadıkları vahşet ve hunharlıkları reva görmelerinin teessürle yad edildiği belirtilmiştir. Ahalinin intikam ve vatanın kurtarılması için bütün varlığını feda etmeye amade bulunduğu, Misak-ı Milli'nin bir an önce gerçekleşmesi yolunda her şekilde çalışmayı taahhüt ettiği, bunu beyan ve ilana kendilerinin memur edildikleri dile getirilmiş, hürmet ve selamlarının muzaffer gazilere tebliği istenmiştir.²²²

19 Ağustos 1921'de bir miting de Gürün'de yapılmıştır. 20 Ağustos 1921'de Gürün'den miting heyeti namına Bahri Şakir ve Fuat Beyler Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gönderdikleri telgrafta, belediye dairesi önünde toplanan beş bin kişilik miting heyetinin ordunun muzafferiyeti için açık bir dua ettikten sonra kendilerini meclise telgraf çekmeye memur ettiklerini belirtmişlerdir. Bahri Şakir ve Fuat Beyler Anadolu'nun şanlı eşiği İzmir'i çiğneyerek "harim-i vatan"a giren Yunan sürülerinin bütün taarruzlarına rağmen durmaya mecbur olduklarını söylemişlerdir. Onlara kahredici dersin Türk ordusu tarafından binlerce leşle dolu harp meydanında verildiğini dile getirmişlerdir. Yunanlıların Türk vatanında geçici olarak tutunabilmelerini dahi çekemeyeceklerini vurgulamışlar, ordudan düşmanı eliyle, silahıyla, icap ederse kanıyla ve kanının son damlasıyla boğmasını istemişlerdir.²²³

24 Ağustos 1921'de Sivas'ta bir miting düzenlenmiştir. Sivas Miting Heyeti Reisi Müftü Abdurrauf Efendi, Müdafaa-i Hukuk Reisi Hamit Bey, Müdafaa-i Hukuk azasından İsmail Bey ve azadan Osman Bey ile Belediye Başkanı Rıza Bey tarafından aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına ve Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf gönderilmiştir. Telgrafta saat sekizde hükümet binası önündeki geniş meydana binlerce çocuk, kadın, ulema, şeyhler, dervişler ve bütün halkın tekbir ve tehliller getirerek

²²⁰ Selvi ve Cırık, *Millî Mücadele'de TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, s. 335-336.

²²¹ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C. IV, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1996, s. 1, 47.

²²² *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Ağustos 1921, Numro: 271, s. 2; Selvi ve Cırık, *Millî Mücadele'de TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, s. 339.

²²³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Ağustos 1921, Numro: 269, s. 2; Selvi ve Cırık, *Millî Mücadele'de TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, s. 339-340.

toplandığı belirtilmiştir. Anavatana tasallut eden, girdiği yerleri yakan, çocuk ve sakatlara varıncaya kadar katliamlar ve yağmalar yaparak bütün mukaddes değerleri tahkir eden, hayat ve istiklal hakkını imhayı amaçlayan Yunanlıların hücumlarını Cenab-ı Hakk'ın yardımı ile def eden gazi orduya kesin zaferlere ulaşması için dua edildiği bildirilmiştir. Misak-ı Milli'nin bütün hükümlerinin muhafaza edilmesi ve gerçekleştirilmesi için gerekeni yapmaya hazır buldukları dile getirilmiştir. Düşmanı durdurmaya muvaffak olan ordunun kumandanlarına, subaylarına, askerlerine hürmet ve selamlarının iletilmesi istenmiştir.²²⁴

24 Ağustos 1921'de Kangal Müdafaa-i Hukuk Reisi Hacı Salih Efendi tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bir telgraf çekilmiştir. Bütün kasaba ahalisinin katılımıyla cami-i şerifte yapılan genel toplantıda Mevlid-i Şerif ve Kur'an-ı Kerim okunarak mukaddes yurdunu müdafaaya azmetmiş olan şanlı ordunun kesin zaferi için dualar edildiği söylenmiştir. Hain düşmana karşı galip gelinmesi, şeref ve namusun muhafaza edilmesi için maddi ve manevi her türlü tedbirin alındığı dile getirilmiştir. Cenab-ı Hakk'tan başarı dilenmiştir.²²⁵

25 Ağustos 1921'de Şarkışla'da bir miting düzenlenmiştir. Müftü Nuri Efendi, Müdafaa-i Hukuk Heyeti Reisi Mehmet Rıfat Bey, Belediye Başkanı Hasan Bey, eşraftan Halil, Şükrü, Rüştü ve Şemsülaziz Beyler tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gönderilen destek telgrafında, milletin istiklalini tam olarak sağlamak ve korumak için girişilen mücadelede bütün kaza ahalisinin ordu lehine tekbir ve tehlillerle miting yaptığı ifade edilmiştir. İçlerinden kopan minnet ve şükran duygularını şanlı orduya tebliğ etmeye karar verdikleri belirtilmiştir. Yunanlıların insanlık ve medeniyet alemi ile utandıracak vahşi tarzda mezalimlerine karşı koymak için beden ve madden her türlü fedakarlığı yapmaya yemin ettikleri bildirilmiştir.²²⁶

28 Ağustos 1921'de Divriği'de bir miting yapılmış ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne destek telgrafi çekilmiştir. Müdafaa-i Hukuk Reisi Müftü Hayrullah Efendi ve Belediye Başkanı Ömer Bey miting ile ilgili bir telgraf göndermişlerdir. Telgrafta Yunanlıların Anadolu'yu işgal ve düşmanca hareketlerinden müteessir olan ahalinin önlerinde ulema ve şeyhler olduğu halde kırk bin nüfusu temsilen binlerce çocuk ve kadının da katılımı ile bir miting düzenlendiği belirtilip kahraman orduya selam ve hürmetlerinin tebliğine karar verildiği dile getirilmiştir. Kahraman ordunun muzafferiyeti için dualar edildiği söylenmiştir.²²⁷

²²⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Ağustos 1921, Numro: 273, s. 2; Selvi ve Cırık, *Millî Mücadele'de TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, s. 340-341.

²²⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 7 Eylül 1921, Numro: 285, s. 2; Selvi ve Cırık, *Millî Mücadele'de TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, s. 341.

²²⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 6 Eylül 1921, Numro: 284, s. 2; Selvi ve Cırık, *Millî Mücadele'de TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, s. 341-342.

²²⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Eylül 1921, Numro: 289, s. 2; Selvi ve Cırık, *Millî Mücadele'de TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, s. 342.

29 Ağustos 1921'de Hafık'ten Belediye Başkanı Hüseyin Bey, ulemadan Ahmet ve Vehbi Efendiler ile eşraftan Şükrü, Hamit ve Hasan Beyler tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bir destek telgrafi çekilmiştir. Düşmanın hain bir şekilde Türk vatanına taarruzunun halkın mukaddes topraklarını korumak hakkındaki azmini bir kat daha arttırdığı belirtilmiştir. Ahali, ulema ve eşrafın bütün gün çalışarak ordunun galibiyeti için her türlü fedakarlığı yaptığı, kadın erkek herkesin üzerine düşen vazifeyi büyük bir gayretle yerine getirdiği ifade edilmiştir. Bütün ahalinin selamının orduya tebliği ve muzafferiyet dualarının her an yapılmakta olduğunun ilaveten bildirilmesi istenmiştir.²²⁸

30 Ağustos 1921'de Divriği'den Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Davut Bey tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bir destek telgrafi gönderilmiştir. Bugün kahraman Türk ordusunun şanlı başarıları şerefine cemiyet tarafından kaza kaymakamı başta olmak üzere memurlar, subaylar, eşraf ve ulemaya bir çay ziyafeti verilerek ordunun muvaffakiyeti için dua edildiği ve nutuklar söylendiği beyan edilmiştir. Bu vesile ile Hacı Raşit, Cemiyet Reisi Davut, azadan Ramazan Ağa ile İlyas Efendi tarafından ordu namına iki bin koyun hediye edildiği ve bunların sevk edilmek üzere müfreze komutanı Nazım Bey'e verildiği ifade olunmuştur. Merasim esnasında millî şair Salim Polat Bey'in ordu komutanları ile Diyarbakır vilayetine El-Cezire Komutanlığına gönderilmesi temennisiyle okuyup takdim ettiği şanlı Türk ordusunun kahramanlıklarını anlatan şiirin Hilal-i Ahmer adına müzayedeye konulduğu ve müzayedenin uzatılmasına karar verildiği söylenmiştir. Millet ve cemiyetin mal ve bedenen orduya yardıma devam edeceği bildirilmiştir.²²⁹

11 Eylül 1921'de Divriği'de yapılan miting ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gönderilen destek telgrafında da Yunanlıların ana yurttan işledikleri vahşetlerden müteessir olan ve kırk bin nüfusu temsil eden çocuk ve kadın da dahil olduğu halde Divriğililerin hükümet ve belediye daireleri önünde toplandıkları dile getirilmiştir. Namert düşmana layık olduğu dersi veren kahraman orduya selam ve saygılarının bildirilmesi istenmiştir. Düşmanı ana yurttan atmak için Divriği halkının her türlü fedakarlığı yapmaya yemin edip karar verdiği ifade edilmiştir.²³⁰

Sakarya Meydan Muharebesi kazanıldıktan sonra da Sivas'tan hem Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne hem de Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya tebrik amaçlı farklı telgraflar gönderilmiştir. 14 Eylül 1921'de Temyiz Heyeti Birinci Reisi Hasan Fehmi Bey tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı ve Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya çekilen telgrafta, Sakarya Meydan Muharebesi'nde hamiyet kanıyla ve celadet kılıcıyla Sevr ilamını yırtan ve kesin zafer ile düşmanı mağlup eden kahraman ordu Temyiz Heyeti namına kutlanıp tebrik edilmiştir.²³¹

²²⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Eylül 1921, Numro: 279, s. 2; Selvi ve Cırık, *Millî Mücadele'de TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, s. 342-343.

²²⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Eylül 1921, Numro: 282, s. 2; Selvi ve Cırık, *Millî Mücadele'de TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, s. 343.

²³⁰ *Açıksöz*, 13 Eylül 1921, Numro: 282, s. 1; Selvi ve Cırık, *Millî Mücadele'de TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, s. 344.

²³¹ Selvi ve Cırık, *Millî Mücadele'de TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, s. 344-345.

21 Eylül 1921'de Temyiz Heyeti Azasından Şevket Bey, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı ve Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği telgrafta, kazanılan Sakarya Zaferi'nin mukaddes vatanın her tarafında sevince yol açtığı ifade edilmiştir. Efsanevi bir kahramanlıkla kazanılan zafer dolayısıyla aldığı gazilik ve müşirlik rütbesi tebrik edilmiştir. Bu vesile ile millî sınırlar dahilinde bulunması icap eden ve bütün manası ile Türk olan memleketi Bilan ile İskenderun ve havalisinin de Misak-ı Millî gereği Anadolu'dan ayrı bırakılmaması evvela Allah'tan sonra hakkın ebedi koruyucusu olarak şahsından istenilmiştir.²³²

22 Eylül 1921'de Sivas mıntıkası eski Mülkiye Müfettişi Celal Bey Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı ve Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya hitaben bir telgraf göndermiştir. Telgrafta Mustafa Kemal Paşa'ya gazilik unvanı verildiğini iftiharla duyduğunu belirtmiş, eskiden olduğu gibi bağlılıklarını bildirmiş ve tebriklerini sunmuştur. 27 Eylül 1921'de Sivas Menzil Müfettişi İrfan Bey de gönderdiği telgrafta mareşallik rütbesi ve gazilik unvanından dolayı Mustafa Kemal Paşa'yı tebrik ederek sevincini dile getirmiştir.²³³

26 Ağustos 1922'de başlayıp 9 Eylül 1922'de İzmir'in ve 18 Eylül 1922'de de bütün Batı Anadolu'nun düşman işgalinden kurtulduğu Büyük Taarruz Harekâtı²³⁴ sürecinde de Sivas'tan Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Mustafa Kemal Paşa'ya tebrik telgrafları gönderilmiştir. Sivas Esnaf Teavün Cemiyeti'nin gönderdiği tebrik ve kutlama telgrafı 6 Eylül 1922'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde okunmuştur.²³⁵ Sivas Esnaf Cemiyeti'nin bir başka telgrafı ile Hafik Belediye Başkanlığının tebrik telgrafı 16 Eylül 1922'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde okunmuştur.²³⁶ Zara Kaymakamlığı, Müdafaa-i Hukuk Riyaseti ve Belediye Başkanlığının, Divriği Müdafaa-i Hukuk Riyaseti ve Belediye Başkanlığının telgrafları 18 Eylül 1922'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde okunmuştur.²³⁷ 20 Eylül 1922'de Sivas Ermeni Murahhaslığı başrahibinin tebrik telgrafı da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde okunmuştur.²³⁸

Sivas Vilayeti görüldüğü üzere Millî Mücadele konusunda önemli kararların alındığı bir şehir olmakla birlikte bu mücadeleye verdiği maddi ve manevi destekle de öne çıkmıştır. Bu konudaki tavrını her zaman da sürdürmüştür. Millî Mücadele döneminde askerî başarıların elde edildiği dönemlerde çektiği telgraflarla da bunu göstermiştir. Millî

²³² Selvi ve Cırık, *Millî Mücadele'de TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, s. 344.

²³³ Selvi ve Cırık, *Millî Mücadele'de TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*, s. 345.

²³⁴ Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, IV, s. 599, 647, 681.

²³⁵ *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, Devre: I, Cilt 22, İçtima Senesi: 3, Doksan Yedinci İçtima, 6.09.1338/1922 Çarşamba, s. 513.

²³⁶ *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, Devre: I, Cilt: 23, İçtima Senesi: 3, Yüz Üçüncü İçtima, 16.9.1338/1922 Cumartesi, s. 53.

²³⁷ *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, Devre: I, Cilt: 23, İçtima Senesi: 3, Yüz Dördüncü İçtima, 18.9.1338/1922 Pazartesi, s. 100.

²³⁸ *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, Devre: I, Cilt: 23, İçtima Senesi: 3, Yüz Beşinci İçtima, 20.9.1338/1922 Çarşamba, s. 108.

Mücadele'de Batı cephesinde yaşanan olumsuzluklar ve Yunan birliklerinin Ankara'yı tehdit etmeleri karşısında bir ara Meclis'in Sivas'a taşınması dahi düşünülmüştür.²³⁹ Millî Mücadele döneminde 299 Sivaslı asker cephelerde şehit düşmüştür.²⁴⁰

10. Sonuç

Birinci Dünya Savaşı'nda cephe gerisinde bulunup Kafkas cephesinin neredeyse bütün yükünü çeken Sivas, aynı zamanda Ermeni ve Rum çetecilik faaliyetlerinin yoğun olarak görüldüğü, güvenlik sorununun yaşandığı bir vilayet olmuştur. İç Anadolu'ya doğru göç eden çok sayıda muhacire ev sahipliği yapmıştır. Mondros Mütarekesi'nde Vilayet-ı Sitte denilen altı doğu ilinde herhangi bir karışıklık çıkarsa buranın İtilaf devletleri tarafından işgal edileceğinin belirtilmesi Sivas'ta hem buranın işgal edileceği hem de Ermenilere verileceği endişesini öne çıkarmıştır. Aynı zamanda Pontusçu Rumların Sivas'ı Karadeniz'de kurmayı düşündükleri Pontus Rum devletinin sınırları içerisinde görmeleri başka bir tehlikeli durum olarak görülmüştür. Bu yüzden Sivas'ta hem Ermeni hem de Rum çetecilik faaliyetlerine sıkça rastlanmıştır.

Sivas ve diğer doğu illeri için bu tehlikeli durumun olduğu dönemde şark vilayetlerinin ortak bir tehlike karşısında korunmasını sağlamak amacı ile İstanbul'da bölgenin ileri gelenleri tarafından Vilayet-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyet daha sonraki süreçte şark vilayetlerinde örgütlenmeye başlamıştır. Aynı sıralarda Sivas'ta örgütlü yapı olarak Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Sivas şubesi bulunuyordu. Yine bu bağlamda İttihatçılar bulunsalar dahi resmen dağılmış oldukları için kulüpleri yoktu. Bu yüzden şehirdeki millî teşkilatlanmanın oluşmasında bazı gecikmeler yaşanmıştır. Durum bu şekilde olunca Sivas'ta Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın karşısına örgütlü yapılanma olarak Vilayet-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti Sivas Şubesi çıkmıştır.

Sivas'ta sürece uygun olarak her geçen gün millî duygular yükselirken ülkenin diğer yerlerindeki işgallere karşı tepkiler gösterilmiş ve ilgili makamlara çeşitli protesto telgrafları çekilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın 9. Ordu Kıtaatı Müfettişi vazifesi ile görevlendirilip Samsun'a çıkmasından sonra Anadolu millî hareketi daha farklı bir şekle bürünmüştür. Mustafa Kemal Paşa yayımladığı Amasya Genelgesi'nde ülkenin içinde bulunduğu durumu belirttiği gibi Millî Mücadele'nin amaç, gerekçe ve yöntemini ortaya koymuştur. Amasya Genelgesi'nde Sivas'ta millî bir kongre toplanmasının kararı alınmıştır. Mustafa Kemal Paşa Amasya Genelgesi'nin yayımlanmasından sonra Erzurum Kongresi'ne katılmak üzere buraya geçerken Sivas'a da uğramış ve yine burada kongrenin toplanması hazırlıklarına başlanmıştır. Erzurum Kongresi toplandığında Sivas'tan da kongreye temsilciler gönderilmiştir.

²³⁹ Haşim Erdoğan, "Millî Mücadele Döneminde Meclis'in Ankara'dan Taşınması Meselesi", *Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler*, C. 2, Ed. Ayşe Çatalcalı Ceylan, Ferhat Özbay, Zafer Özomay, Mustafa Batuhan Kurt, Ankara: Gece Kitaplığı, 2021, s. 232-234.

²⁴⁰ <https://www.msb.gov.tr/SehitVefat/SehitListesi?page=12&il=S%C4%B0VAS&Harp=KURTULU%C5%9E%20SAVA%C5%9E%20%281919-1922%29&Cephe=Tumu&Sinif=Tumu&Rutbe=Tumu> (Erişim Tarihi: 20.12.2022).

Ortaya konulan engelleme girişimlerine rağmen Sivas Kongresi toplanmış ve Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar burada daha geniş bir biçimde bütün ülke adına kabul edilmiştir. Ayrıca Sivas Kongresi'nde Erzurum Kongresi'nde oluşturulan dokuz kişilik Heyet-i Temsiliye'nin üye sayısı önce on beşe sonra da on altıya yükseltilmiştir. Ayrıca ülkedeki bütün Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı ile tek bir çatı altında birleştirilmişlerdir. Yine kongreden sonra Anadolu millî hareketinin etkisi ile Damat Ferit Hükümeti istifa etmek zorunda kalmış, yerine Ali Rıza Paşa Hükümeti kurulmuştur. Ali Rıza Paşa Hükümeti ile Anadolu millî hareketinin karşılıklı adımları sonunda Amasya Görüşmeleri gerçekleşmiş ve böylece Anadolu millî hareketi İstanbul Hükümeti tarafından kabul edilmiştir.

Amasya Görüşmeleri sırasında Sivas'ta Millî Mücadele karşıtı Şeyh Recep Olayı gibi olumsuz bir gelişme yaşansa da buna karşı gerekli tedbirler alınmıştır. Ayrıca Amasya Görüşmeleri sonrasında Mustafa Kemal Paşa'nın öncülüğünde Sivas'ta Komutanlar Toplantısı yapılmıştır. Yine Sivas'ta kongre kararları gereğince Millî Mücadele'nin sesi olması adına *İrade-i Milliye* adıyla bir gazete çıkarılmaya başlanmıştır. Millî Mücadele'ye destek amaçlı Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti kurulmuştur. Bunlarla birlikte Mustafa Kemal Paşa, Sivas'ta Amerikan General Harbord başkanlığındaki heyet ve Fransız subayı Georges Picot gibi kişilerle görüşmeler gerçekleştirmiştir. Yaptığı bu görüşmelerde onlar üzerinde olumlu etki bırakmıştır. Sonrasında Mustafa Kemal Paşa, 18 Aralık 1919'da Sivas'tan ayrılıp 27 Aralık 1919'da Ankara'ya gelmiş ve Ankara Millî Mücadele'nin merkezi olmuştur.

Son Osmanlı Mebusan Meclisi açılırken yapılan seçimler sonucunda Sivas geniş bir katılım ile temsil edilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldığında da Sivas'tan seçilip gönderilen mebuslar meclise katıldıkları gibi Meclis-i Mebusan'da Sivas adına görev yapan mebuslar aşamalı bir şekilde Ankara'ya gelmiş ve mebusluk vazifelerini sürdürmüşlerdir. Sivas mebusları Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde çeşitli komisyonlarda görev almışlardır.

Millî Mücadele döneminde Sivas'ta Yıldızeli ayaklanması, Koçgiri ayaklanması gibi isyanlar çıkmış ve bölgede iç güvenlik açısından bir tehlike oluşturmuşlarsa da bunlar alınan tedbirlerle etkisiz hale getirilmişlerdir. Sivas'ta Millî Mücadele'nin askeri cephelerindeki gelişmelere de her bakımdan yakın bir ilgi gösterilmiştir.

Millî Mücadele'nin askeri cepheleri bağlamında Güney cephesinde Fransızların ve Ermenilerin Türklere karşı ortaya koydukları insanlık dışı hareketlere Sivas'tan bir tepki yükselmiş ve bu olumsuz tavırlar protesto edilmiştir. Batı cephesinde Birinci İnönü Savaşı'nın Türk ordusu tarafından kazanılması şehirde büyük bir heyecan yaratmıştır. Aynı şekilde Birinci İnönü Savaşı'nın peşi sıra İkinci İnönü Zaferi, Sakarya Zaferi, Büyük Taarruz bu heyecanı daha da arttırmıştır. Kazanılan zaferler dolayısıyla Sivas'ta dualar edilmiş, coşkulu bir biçimde gösteriler yapılmış, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ve cepheye tebrik telgrafları çekilmiştir. Başta Gazi Mustafa Kemal Paşa olmak üzere kumandanlar ve askerler kutlanmıştır. Sivas'tan Millî Mücadele'ye bu manevi destekle birlikte çeşitli maddi desteklerde de bulunulmuştur.

Kaynaklar / References

- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
- Açıksöz*
- Hâkimiyet-i Milliye*
- Gâye-i Milliye*
- Arıburnu, Kemal. *Sivas Kongresi Samsun'dan Ankara'ya Kadar Olaylar ve Anılarla*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1997.
- Aslan, Yavuz. *TBMM Hükümeti Kuruluşu, Evreleri, Yetki ve Sorumluluğu (23 Nisan 1920 - 30 Ekim 1923)*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2001.
- Aşkun, Vehbi Cem. *Sivas Kongresi*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri Koll. Şti, 1963.
- Atatürk, Kemal. *Nutuk 1919-1927*. Haz. Zeynep Korkmaz. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2004.
- Aydemir, Şevket Süreyya. *Tek Adam Mustafa Kemal 1919 – 1922*. C. II. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000.
- Aydoğan, Erdal. *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2000.
- Balcıoğlu, Mustafa. "Direnen Millet-Millî Mücadele: Ya İstiklâl Ya Ölüm". *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2005: 161-200.
- Başak, Tolga. *Türk ve İngiliz Kaynaklarıyla Mondros Mütarekesi ve Uygulama Günlüğü (30 Ekim - 30 Kasım 1918)*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2013.
- Baykal, Bekir Sıtkı. *Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1996.
- Beyoğlu, Süleyman. "Sivas'ta Ermeni Faaliyetleri". *Arşiv ve Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Atilla Çetin'e Armağan*. Ed. Turgut Subaşı. Adapazarı: Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı, 2016: 69-94.
- Bozkurt, Abdurrahman. *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2014.
- Budak, Mustafa. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Dış Politika*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2020.
- Cebesoy, Ali Fuat. *Millî Mücadele Hatıraları*. İstanbul: Temel Yayınları, 2010.
- Coşkun, Alev. *Samsun'dan Önce Bilinmeyen 6 Ay İşgal, Hüzün, Hazırlık*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2013.
- Criss, Bilge. *İşgal Altında İstanbul 1918-1923*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.
- Çalık, Ünsal. "Dünden Bugüne Şebinkarahisar". <http://sebinmedya.com/haberler/18498-uc-unden-bugune-sebinarahisar.html> (Erişim Tarihi: 22.11.2022).
- Çelik, Kemal. "Millî Mücadele'de İç İsyanlar, Vatana İhanet Kanunu ve İstiklâl Mahkemeleri". *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 40 (Kasım 2007): 569-613.

- Çil, Yücel. *Erzurum Kongresi'ne Katılan Delegeler*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Çoker, Fahri. *Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919 - 1923*, C. III. Basım Yeri Yok: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Basım Yılı Yok.
- Demirel, Ahmet. *İkinci Grup'un Kurucularından Salâhattin Köseoğlu'nun Millî Mücadele Hatıraları*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.
- Demirel, Ahmet. *İlk Meclis'in Vekilleri Millî Mücadele Döneminde Seçimler*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.
- Demirel, Ömer. "Sivas", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 37. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2009: 278-282.
- Derinsu Dayı, Sinever Esin. "Vilâyât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukûk-ı Milliye Cemiyeti". *Atatürk Ansiklopedisi*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2020: 1-3. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/vilayat-i-sarkıyye-mudafaa-i-hukuk-i-milliyecemiyeti/> (Erişim Tarihi: 30.08.2022).
- Dursunoğlu, Cevat. *Millî Mücadele'de Erzurum*. İstanbul: Erzurum Kitaplığı, 1998.
- Erdeha, Kâmil. *Millî Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975.
- Erdoğan, Haşim. "Millî Mücadele Döneminde Meclis'in Ankara'dan Taşınması Meselesi". *Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler*. C. 2. Ed. Ayşe Çatalcalı Ceylan, Ferhat Özbay, Zafer Özomay, Mustafa Batuhan Kurt. Ankara: Gece Kitaplığı, 2021: 229-258.
- Gaye-i Milliyye*, Tıpkı Basım. Haz. Çiğdem Aslan - Mustafa Toker. Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, 2009.
- Gemici, Filiz ve Şahin, Enis. "Millî Mücadele'de Bir Vali: Sivas Valisi Mehmet Reşit Paşa (1868-1924)". *Akademik İncelemeler*. 2/2 (2007): 1-25.
- Gemici, Filiz. *Millî Mücadele'de Bir Vali: Sivas Valisi Mehmet Reşit Paşa (1868-1924)*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Goloğlu, Mahmut. *Millî Mücadele Tarihi - I Erzurum Kongresi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.
- Goloğlu, Mahmut. *Millî Mücadele Tarihi - II Sivas Kongresi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.
- Gökbilgin, M. Tayyib. *Millî Mücadele Başlarken Mondros Mütarekesi'nden Büyük Millet Meclisi'nin Açılışına*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.
- Günaydın, A. Necip. *Erzurum Kongresine Katılan Sivas Vilayeti Delegeleri*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Atatürk Araştırma ve Uygulama Merkezi, 2002.
- Günaydın, Ahmet Necip. *Millî Mücadele'de İşgaller ve Zaferlerin Sivas'taki Yansımaları*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Atatürk İlkeleri Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2014.
- Günaydın, Ahmet Necip. *Millî Mücadele'de Sivas 108 Gün 2 Eylül - 18 Aralık 1919*. Sivas: Sivas Vilayet Kitaplığı, 2019.
- Haçın, İlhan. *Birinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Sivas Mebusları ve Faaliyetleri (1920-1923)*. Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*. 1/1 (Eylül 1952), Vesika No: 17.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*. 1/1 (Eylül 1952), Vesika No: 19.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*. 2/4 (Haziran 1953), Vesika No: 61.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*. 2/4 (Haziran 1953), Vesika No: 68.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*. 2/4 (Haziran 1953), Vesika No: 64.
- <https://www.msb.gov.tr/SehitVefat/SehitListesi?page=12&Il=S%C4%B0VAS&Harp=KURTULU%C5%9E%20SAVA%C5%9E%20%281919-1922%29&Cephe=Tumu&Sinif=Tumu&Rutbe=Tumu> (Erişim Tarihi: 20.12.2022).
- İğdemir, Uluğ. *Heyet-i Temsiliye Tutanakları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989.
- İğdemir, Uluğ. *Sivas Kongresi Tutanakları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999.
- İrâde-i Milliye. Haz. Alim Yıldız, Şeref Boyraz, Ahmet Bozdoğan, Yunus Ayata, Mehmet Ali Şimşek. Sivas: Buruciye Yayınları, 2007.
- Jaeschke, Gotthard. *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918 - 11 Ekim 1922)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989.
- Kansu, Mazhar Müfit. *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, C. I. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2009.
- Kansu, Mazhar Müfit. *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, C. II. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2009.
- Karaca, Taha Niyazi. *Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2004.
- Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi*, C. IX. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999.
- Kılınç, Mehmet Fatih. *Tokat'ın Millî Mücadele'ye Katkıları*. Yüksek Lisans Tezi. Tokat: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- Konukçu, Enver. *Erzurum'da Mustafa Kemal'i Ilıca ve İstanbul Kapı Karşılımları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2009.
- Millî Egemenlik Belgeleri*. Der. Sefer Yazıcı. Ankara: TBMM Basımevi, 2015.
- Okur, Mehmet. "Pontus Meselesinin Ortaya Çıkışı ve Karadeniz Bölgesi'nde Pontusçu Faaliyetler". *Karadeniz Araştırmaları*. 14/14 (Nisan 2007): 1-28.
- Özdemir, Hikmet. *Amasya Belgelerini Yeniden Okumak*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2010.
- Özgül, M. Cemil. *Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'daki Çalışmaları (27 Aralık 1919-23 Nisan 1920)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1989.
- Pontus Meselesi Olaylar, Algılar ve Gerçekler*. Haz. Hikmet Öksüz, Mehmet Okur, Yüksel Küçükler. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, 2019.
- Sakallı, Bayram. *Millî Mücadele'nin Sosyal Tarihi Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1997.
- Sarıhan, Zeki. *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*. C. I. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1993.
- Sarıhan, Zeki. *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*. C. II. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994.

- Sarıhan, Zeki. *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*. C. III. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995.
- Sarıhan, Zeki. *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*. C. IV. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1996.
- Sarıkoçuncu, Ali. *Millî Mücadele'de Din Adamları*. C. II. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007.
- Selvi, Haluk ve Cırık, Bülent. *Millî Mücadele'de TBMM'ye Anadolu'dan Çekilen Telgraflar*. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, 2020.
- Selvi, Haluk. "Sivas Kongresi ve Damad Ferid Hükümeti'nin İstifası". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. XVIII/54 (Kasım 2002): 849-873.
- Selvi, Haluk. *İşgal ve Protesto*. İstanbul: Değişim Yayınları, 2007.
- Selvi, Haluk. *Millî Mücadele'de Erzurum (1918-1923)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2000.
- Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*. Haz. Ergun Tarıkahya. Sivas: Sivas Valiliği, Basım Yılı Yok.
- Susoy, Şenol. *Millî Mücadele Yıllarında Amasya*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2008.
- Şaşmaz, Hasan Çağrı. "İdari Yapılanmalara Karşı Hukuki Düzenlemeler". *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*. 5/1 (2022): 53-72.
- Şaşmaz, Musa. *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)*. C. II. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- Şaşmaz, Musa. *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)*. C. XIII. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- Şaşmaz, Musa. *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)*. C. XIV. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- Şen, İsmail. "Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti Erzurum Şubesi'nin Kuruluşu ve Atatürk'ün Cemiyete Katkıları". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. 16/47 (2000): 537-559.
- Şener, Mahmut. *20. Yüzyılın İlk Çeyreğindeki Göçler ve Anadolu'nun Sosyo-Kültürel Yapısına Etkileri: Sivas Örneği*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*. Devre: I, Cilt: 22, İçtima Senesi: 3, Doksan Yedinci İçtima, 6.09.1338/1922 Çarşamba.
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*. Devre: I, Cilt: 23, İçtima Senesi: 3, Yüz Beşinci İçtima, 20.9.1338/1922 Çarşamba.
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*. Devre: I, Cilt: 23, İçtima Senesi: 3, Yüz Üçüncü İçtima, 16.9.1338/1922 Cumartesi.
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*. Devre: I, Cilt: 23, İçtima Senesi: 3, Yüz Dördüncü İçtima, 18.9.1338/1922 Pazartesi.
- Taşdemir, Serap. "Türkiye Cumhuriyeti'nin Doğum Belgesi: Amasya Tamimi". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. XXI/63 (Kasım 2005): 1071-1089.
- TBMM Albümü 1920-2010 / 1. Cilt 1920-1950*. Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, 2010.

Temizgüney, Firdes. "Sivas Kongresi". *Atatürk Ansiklopedisi*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2020: 1-5. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/sivas-kongresi/?pdf=3371> (Erişim Tarihi: 11.09.2022).

Tosun, Ramazan. "Millî Mücadele'de Sivas'ın Yeri ve Önemi". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. XII/34 (Mart 1996): 67-86.

Tosun, Ramazan. *Millî Mücadele'de Sivas*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1987.

Türk İstiklâl Harbi VI ncı Cilt İstiklâl Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921). Ankara: Gnkur. Basımevi, 1974.

Yularkıran, Cevdet R. *Hatıralar - Sivas Valisi Reşit Paşa'nın Hatıraları*. Sivas: Siskav, 2002.

Zürcher, Erik Jan. *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

EK 1. Sivas Kongresi'ne katılan delegelerin bir kısmı / Mustafa Kemal Atatürk, Bekir Sami Kunduh, Rauf Orbay, Muzaffer Kılıç, Ruşen Eşref Üneydin, Hüsrev Gerede (TTK Arşivi)

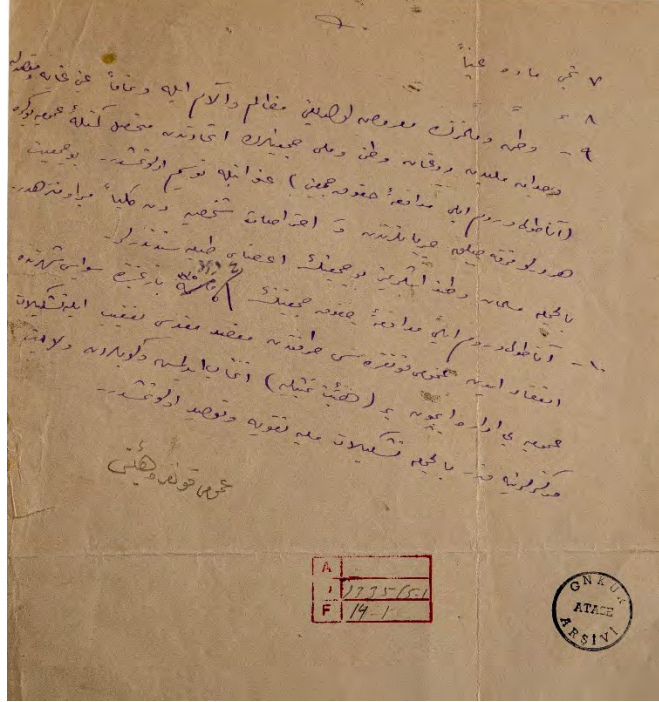
EK 2. M. Kemal Sivas'ta bazı Kongre delegeleri ile

۶- بوبوك نطق ابدك كورى : معظوم كمال اتاتورك جغزى بوسده

> Mustafa Kemal Paşa Sivas'ta Kongre Delegeleriyle

EK 3. Sivas Kongresi Kararları, 4-11 Eylül 1919 tarihleri arasında toplanan Sivas Kongresi'nde alınan kararlar. (Millî Savunma Bakanlığı Arşiv ve Askerî Tarih Daire Başkanlığı, ATA-ZB-62) (Temin: Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi, Millî Mücadele Sergisi)

A	
D	1228/151
F	14

عین قوتله یا...
 توده ماچه معلوم اوللا...
 قوتله روفا...
 ۱- دولت عدلیه...
 ۲- جامعه...
 ۳- صوبه...
 ۴- سلاطین...
 ۵- قوتله...
 ۶- دولت...
 ۷- قوتله...

GN. U.
 ATASE
 ARŞIVİ

Yazar Hakkında / About Author

**Doç. Dr. Hüseyin KALEMLİ | Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi |
huseyinkaleml[at]gmail.com | ORCID 0000-0003-4522-7009**

1982'de Erzurum'un Tortum ilçesinde dünyaya gelen Hüseyin Kalemli, 2005 yılında Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. 2007 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Tarih Eğitimi (Tezsiz) alanında Yüksek Lisansını tamamladı. 2013 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi alanında Doktora eğitimini bitirdi. 2009 yılında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Rektörlük Merkezi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü'nde Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Okutmanı olarak çalışmaya başladı. 2014 yılında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı'nda Yardımcı Doçent kadrosuna atandı. 2019 yılında Atatürk İlkeleri ve Cumhuriyet Tarihi alanında Doçentlik unvanını aldı. 2014 - 2015, 2022 - 2023 yıllarında Fen Edebiyat Fakültesi Dekan Yardımcılığı, 2017-2023 yıllarında Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölüm Başkanlığı, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu Üyeliği görevlerini yürüttü. Birinci Dünya Savaşı, Millî Mücadele, Cumhuriyet dönemi siyasi ve sosyal konuları üzerine çalışmaları bulunmaktadır.

**Assoc. Prof. Dr. Hüseyin KALEMLİ | Nevşehir Hacı Bektaş Veli University |
huseyinkaleml[at]gmail.com | ORCID 0000-0003-4522-7009**

Born in 1982 in Tortum district of Erzurum, Hüseyin Kalemli graduated from Atatürk University, Faculty of Literature, Department of History in 2005. In 2007, he completed his Master's Degree in History Education (without thesis) at Atatürk University Institute of Social Sciences. In 2013, he completed his PhD in History of the Republic of Türkiye at Atatürk University Institute of Social Sciences. In 2009, he started to work as an Instructor of Atatürk's Principles and History of Turkish Revolution in the Department of Atatürk's Principles and History of Turkish Revolution at Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Rectorate Center. In 2014, he was appointed as an Assistant Professor at Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History of the Republic of Türkiye. In 2019, he received the title of Associate Professor in the field of Atatürk's Principles and History of the Republic. He served as the Vice Dean of the Faculty of Arts and Sciences in 2014-2015, 2022-2023, Head of the Department of Atatürk's Principles and History of Turkish Revolution in 2017-2023, and Board Member of the Institute of Social Sciences. He has studies on the First World War, the National Struggle, and political and social issues of the Republican period.